

HELSINGIN YLIOPISTO
HELSINGFORS UNIVERSITET
UNIVERSITY OF HELSINKI

Rikosten yksiköinti erityisesti vainoamis-, rattijuopumus- sekä petosrikoksissa

– yksiköinnin merkitys ja yksiköintiratkaisut oikeuskäytännössä

Helsingin yliopisto
Oikeustieteellinen tiedekunta
Rikosoikeus
Pro gradu -tutkielma
Laatija: Robert Sandberg
Ohjaajat: Kimmo Nuotio ja Sakari Melander
Elokuu 2020

Tiedekunta – Fakultet – Faculty Oikeustieteellinen tiedekunta		Koulutusohjelma – Utbildningsprogram – Degree Programme Oikeustieteen maisterin koulutusohjelma	
Tekijä – Författare – Author Robert Sandberg			
Työn nimi – Arbetets titel – Title Rikosten yksiköinti erityisesti vainoamis-, rattijuopumus- sekä petosrikoksissa – yksiköinnin merkitys ja yksiköintiratkaisut oikeuskäytännössä			
Oppiaine/Opintosuunta – Läroämne/Studieinriktning – Subject/Study track Rikosoikeus, straffrätt, criminal law			
Työn laji – Arbetets art – Level Pro gradu -tutkielma		Aika – Datum – Month and year Elokuu 2020	Sivumäärä – Sidoantal – Number of pages IV + 93 + 14 (s. 94–107)
<p>Tiivistelmä – Referat – Abstract</p> <p>Tutkimuksen aiheena on rikoskonkurrenssi, tai tarkemmin sanoen sen alainen oppi rikosten yksiköinnistä. Rikoskonkurrenssilla tarkoitetaan rikosten yhtymistä käsittelevien oppien kokonaisuutta ja siitä on erotettava seuraamuskonkurrenssi, joka koskee rangaistusten yhdistämistä. Rikoskonkurrenssi jakautuu edelleen lainkonkurrenssiin, rikosten yksiköintiin sekä oppiin esi- ja jälkitekojen rankaisemattomuudesta. Rikosten yksiköinti on sanotuista rikoskonkurrenssin alaisista opeista se, johon tutkimuksessa syvenytään. Rikosten yksiköinnissä on ennen kaikkea kyse rikosnimikkeiden tunnusmerkistöjen ulottuvuuksien rajoista. Kuinka paljon tunnusmerkistönmukaista menettelyä voidaan mahdollistaa yhden rikosnimikkeen yksinkertaiseen toteuttamiseen?</p> <p>Rikosten yksiköinnistä ei säädetä laissa, vaan yksiköintiratkaisut on jätetty tuomioistuimien harkintavallan alaisiksi. Tuomioistuimet tekevät ratkaisut oikeuskäytännön, -kirjallisuuden sekä oikeuskäytännössä vakiintuneen niin sanotun luonnollisen katsantokannan ja siihen vaikuttavien arviointikriteerien puitteissa. Arviointikriteerien painoarvot vaihtelevat yksiköintiharkinnassa pitkälti kulloinkin arvioitavana olevan rikosnimikkeen tunnusmerkistön sanamuodon mukaan. Tutkimuksessa esitellään luonnolliseen katsantokantaan vaikuttavat arviointikriteerit sekä arvioidaan niiden soveltamista tiettyihin rikosnimikkeisiin oikeuskäytännössä. Pyrkimykseni on ollut valikoida toteutustavoiltaan toisistaan eroavia rikostyyppejä, jotta luonnolliseen katsantokantaan vaikuttavien eri arviointikriteerien korostuminen muun muassa tunnusmerkistöjen sanamuodon perusteella tulisi esiin. Myös näiden rikosten mahdolliset privilegioidut ja kvalifioidut tekumuodot tulevat tarkasteltaviksi, sillä yksiköintiratkaisu voi suoraan vaikuttaa rikoksen rubrisointiin.</p> <p>Yksiköintipäätöksellä saattaa toisinaan olla huomattava merkitys lainvastaisesta menettelystä mitattavan rangaistuksen määrittämiseen sekä syyteoikeuden vanhentumiseen. Näiden vaikutusten mahdollista huomioimista jo yksiköintiharkinnassa voidaan pitää mielenkiintoisena kysymyksenä. Tutkimuksessa tarkastellaan rikosten yksiköintiä vainoamisen, rattijuopumuksen sekä petoksen osalta muun muassa rikosoikeudellisen laillisuusperiaatteen ja yhdenvertaisuuden näkökulmista; mikäli yksiköintiratkaisut todella voivat suoraan vaikuttaa lainvastaisen menettelyn rubrisointiin sekä menettelystä mitattavaan rangaistukseen, on ensiarvoisen tärkeää, että yksiköintipäätökset tehdään oikeusvarmuutta romuttamattomalla, ennakoitavissa olevalla sekä ennen kaikkea oikeudenmukaisella tavalla. Tutkimuksessa on käytetty aineistona Helsingin, Turun ja Vaasan hovioikeuksien vuosina 2015–2019 vainoamisasioissa antamia ratkaisuja, korkeimman oikeuden sekä eri hovioikeuksien tutkielman aiheen kannalta relevanttia oikeuskäytäntöä, lainvalmisteluaineistoa, ruotsalaista oikeuskäytäntöä sekä kotimaista, ruotsalaista ja saksalaista oikeuskirjallisuutta.</p> <p>Tutkimuksessa tarkasteltu oikeuskäytäntö osoittaa, ettei rikosykeyksiä määritetä johdonmukaisesti vainoamis- ja petosrikoksista tuomittaessa. Tutkimuksen perusteella yksiköintiharkintaa ohjaa luonnollisen katsantokannan ja siihen vaikuttavien arviointikriteerien ohella myös muun muassa tarkoituksenmukaisuus ja kohtuus. Vainoamisrikosten yksiköintikäytäntö näyttäytyy varsin umpimähkäisenä ja vaikuttaa seuraavan haastehakemusten rajauksia. Petosrikosten yksiköintiohjeet ovat lukuisista korkeimman oikeuden ratkaisuista huolimatta edelleen jokseenkin sekavat ja epäjohdonmukaiset. Rattijuopumusrikosten yksiköinti on yhdenmukaista, muttei ilmeisesti toteuta oikeushyvien suojelun periaatetta optimaalisimmalla mahdollisella tavalla. Yksiköintiratkaisujen yhdenmukaistamiseksi ehdotetaan ratkaisujen säännönmukaista perustelemista. Näin toimimalla eri tyyppitapausten yksiköintikäytännöt vakiintuisivat ja ratkaisujen ennakoitavuus kohentuisi huomattavasti. Myös yksiköintiharkintaan vaikuttavien arviointikriteerien tyhjentävää kodifioimista apusääntöön pohditaan.</p>			
Avainsanat – Nyckelord – Keywords Rikoskonkurrenssi, konkurrenssioppi, rikosten yksiköinti, luonnollinen katsantokanta, vainoaminen, rattijuopumus, petos			
Ohjaaja tai ohjaajat – Handledare – Supervisor or supervisors Sakari Melander ja Kimmo Nuotio			
Säilytyspaikka – Förvaringställe – Where deposited E-thesis -järjestelmä, Helsingin yliopisto			
Muita tietoja – Övriga uppgifter – Additional information			

SISÄLLYSLUETTELO

Lyhenteet.....	IV
1. Johdanto.....	1
1.1 Tutkimuskysymys.....	1
1.2 Tutkimuksessa käytetty metodi.....	2
1.3 Tutkimuksen rakenne.....	3
2. Tutkimuksen peruskivet.....	5
2.1 Rikosoikeudellisesta laillisuusperiaatteesta.....	5
2.2 Yhdenvertaisuudesta rikosoikeudessa.....	9
2.3 Yleisesti konkurrenssiopista.....	11
2.3.1 Lainkonkurrenssi.....	14
2.3.2 Esi- ja jälkitekojen rankaisemattomuus.....	16
2.3.3 Rikosten yksiköinti.....	19
2.3.4 Rikosten yksiköinnin ja lainkonkurrenssin välisestä suhteesta.....	21
2.4 Konkurrenssiopista kansainvälisesti.....	21
3. Rikosten yksiköintiin vaikuttavasta rikosten jaottelusta.....	24
3.1 Henkilöön erottamattomasti kohdistuvista rikoksista.....	24
3.2 Muista rikoksista.....	27
4. Luonnollinen katsantokanta.....	29
4.1 Luonnolliseen katsantokantaan vaikuttavat arviointikriteerit.....	30
4.2 Rikosityksyyden määrittelyn kriteereistä Ruotsissa.....	31
4.3 Yhteenveto.....	32
5. Rikoslain 25 luvun 7 a §:n vainoaminen.....	34
5.1 Vainoamisen erityispiirteet.....	34
5.1.1 Tunnuksmerkistöstä.....	34
5.1.2 Kriminalisoinnin suojaamasta oikeushyvästä ja tunnuksmerkistön venyvyydestä.....	36
5.2 KKO 2020:30.....	39
5.3 Vainoaminen oikeuskäytännössä.....	40
5.3.1 Helsingin hovioikeus.....	41
5.3.2 Turun hovioikeus.....	43
5.3.3 Vaasan hovioikeus.....	45
5.3.4 Erinäisten ratkaisujen yksiköinnin lähempi kriittinen tarkastelu.....	46

5.3.4.1 HelHO 16/138265: vainoamisen henkilöön erottamattomasti kohdistuva luonne, suhde kotirauhan rikkomiseen ja yksiköintiratkaisusta vaikeneminen.....	47
5.3.4.2 THO 16/106158: ajallinen yhteys, muutos tekotavoissa ja asianosaistahon vaatimus yksiköintiin puuttumisesta	49
5.3.4.3 THO 19/112187: vainoamisen henkilöön erottamattomasti kohdistuva luonne, ajallinen yhteys sekä yksiköintiratkaisusta vaikeneminen.....	50
5.4 Epäjohdonmukaisen yksiköinnin todelliset ja potentiaaliset vaikutukset.....	51
5.5 Yhteenveto.....	54
6. Rattijuopumus ja törkeä rattijuopumus RL 23 luku 3 ja 4 §.....	59
6.1 Rattijuopumuksen erityispiirteet.....	59
6.1.1 Tunnusmerkistöstä.....	59
6.1.2 Presumoitu ja abstrakti vaara.....	61
6.1.3 Kriminalisoinnin suojaamasta oikeushyvästä.....	62
6.2 Rattijuopumusrikosten yksiköinti oikeuskäytännössä ja yksiköinnin tarkoituksenmukaisuus.....	63
6.3 Rattijuopumusrikosten yksiköinti Ruotsissa ja Saksassa.....	66
6.4 Yhteenveto ja yksiköinnin vaikutuksista.....	68
7. Petos sekä sen lievä ja törkeä tekomuoto, RL 36 luku 1-3 §.....	70
7.1 Tunnusmerkistöstä.....	70
7.2 Petosrikosten yksiköinti oikeuskäytännössä ja -kirjallisuudessa.....	71
7.2.1 Yleisimmin sovellettu yksiköintitapa.....	73
7.2.2 Poikkeuksellisempi yksiköinti.....	75
7.2.2.1 KKO 2011:84.....	75
7.2.2.2 KKO 2014:7.....	78
7.3 Petosrikosten yksiköinnistä Ruotsissa.....	83
7.4 Yksiköintiratkaisujen vaikutuksista ja yhteenveto.....	85
8. Lopuksi.....	89
Lähdeluettelo.....	94

Lyhenteet

BrB	= brottsbalken (700:1962) (Ruotsi)
E-SKO	= Etelä-Savon käräjäoikeus
et al.	= et alii/et aliae/et alia
HD	= högsta domstolen (Ruotsi)
HE	= hallituksen esitys
HelHO	= Helsingin hovioikeus
HKO	= Helsingin käräjäoikeus
huom.	= huomioi
ibid.	= ibīdem
I-SHO	= Itä-Suomen hovioikeus
KKO	= korkein oikeus
ks.	= katso
LaVM	= Lakivaliokunnan mietintö
mm.	= muun muassa
n.	= noin
NJA	= Nytt Juridiskt Arkiv (Ruotsi)
nro	= numero
PeVL	= perustuslakivaliokunnan lausunto
PL	= Suomen perustuslaki (731/1999)
RL	= rikoslaki (39/1889)
ROL	= laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa (689/1997)
SvJT	= Svensk Juristtidning (Ruotsi)
THO	= Turun hovioikeus
TLL	= tieliikennelaki (729/2018)
TR	= tingsrätt (Ruotsi)
VHO	= Vaasan hovioikeus
virt.	= vertaa
V-SKO	= Varsinais-Suomen käräjäoikeus
VTLL	= vanha tieliikennelaki (267/1981)

1. Johdanto

1.1 Tutkimuskysymys

Tutkimuksen tarkoituksena on havainnollistaa rikosoikeudellisista konkurrenssiopeista rikosten yksiköintiä. Kyse on yksinkertaistettuna yhden tai useamman rikoksen rajanvedosta lähtökohtaisesti yhden ja saman rikosnimikkeen tunnusmerkistön täyttävää menettelyä arvioitaessa. Kuinka paljon tunnusmerkistönmukaista menettelyä rikoksen yksinkertaiseen toteuttamiseen voidaan mahdollistaa, ennen kuin kyse on saman rikoksen useampikertaisesta toteuttamisesta? Yksiköintiratkaisu tehdään tunnusmerkistöä tulkitsemalla ja tätä tulkintaa ohjaa niin sanottu luonnollinen katsantokanta, johon puolestaan vaikuttavat erilaiset arviointikriteerit. Rikosten yksiköinnistä ei säädetä laissa, vaan tuomioistuimet nojaavat yksiköintiharkinnassa pitkälti oikeuskäytäntöön ja -kirjallisuuteen.

Tutkimuksessa tarkastellaan kolmea tunnusmerkistöiltään varsin erilaista rikostyyppiä ja nimikkeisiin liittyvää oikeuskäytäntöä. Tarkastelunalaisten rikosnimikkeiden tunnusmerkistöllinen varianssi ja muut eroavaisuudet havainnollistavat luonnolliseen katsantokantaan vaikuttavien arviointikriteereiden vaihtelevaa korostumista. Hypoteesini mukaan luonnolliseen katsantokantaan vaikuttavien arviointikriteerien yhteismitattomuuden ongelma ja lainkäyttäjän laaja harkintavalta yksiköintiratkaisuissa ovat potentiaalisesti omiaan heikentämään yleistä oikeusvarmuutta. Tutkielmassa pyritään havainnollistamaan otaksumaani osoittamalla yksiköintiratkaisujen toisinaan mittavakin vaikutus niin tuomioistuimen arvioitavaksi saatetusta menettelystä mitattavan rangaistuksen ankaruuteen kuin syyteoikeuden vanhentumiseenkin sekä kyseisten ratkaisujen välisen ennakoitavuuden hataruus. Yksiköintipäätökset voivat vaikuttaa myös rikoshyödyn laskemiseen ja arvioimiseen¹, mutta sanottu problematiikka on rajattu tämän tutkimuksen ulkopuolelle.

Tutkimus keskittyy vainoamiseen, rattijuopumukseen sekä petosrikollisuu-teen liittyvän oikeuskäytännön yksiköintiratkaisujen arviointiin erityisesti rikosoikeudellista yhdenvertaisuutta ja laillisuusperiaatetta silmällä pitäen. Rikosnimikkeistä perusteellisimmin käsitellään vainoamista, sillä tutkituista yksiköintikäytännöistä ne, jotka koskevat kriminalisointia, ovat jokseenkin ilmeisesti epäselvimmät.

¹ Ks. tästä tarkemmin mm. Kukkonen 2016, s. 736.

1.2 Tutkimuksessa käytetty metodi

Metodit ovat tieteellisen tiedon tavoittelun tapoja, välineitä ja keinoja. Tutkimuksessa käytetty metodi merkitsee siis tutkimuksessa hyödynnettyä tieteellistä tutkimusmenetelmää.² Tässä yhteydessä on korostettava, ettei oikeudellisen ajattelun metodi ole luonnontieteissä hyödynnettyjä metodeja yksinkertaistaen ”...laskusääntö, joka takaa määräedellytyksin tietyn tuloksen, jos ja vain jos menetellään metodisen normiston osoittamalla tavalla.”³ Aarnion mukaan oikeustieteen metodi on ennemminkin näkökulma oikeuteen, sillä laintulkinta ja normien soveltaminen käytäntöön edellyttävät punnintaa.⁴ Nähdäkseni edellä esitetty on ilmeistä; kielen avulla muodostettujen sääntöjen soveltuminen tosielämän tilanteisiin ei voi perustua yksinomaan matemaattisiin kaavoihin, sillä muuttujia on lukematon määrä. Kaikkia olosuhteita ei myöskään voida aavistaa ennalta, eikä niitä toisaalta voida ratkaisukäytännössä luonnontieteellisen tutkimuksen tavoin myöskään vakioida, onhan kyse kuitenkin ihmisten oikeuksista. Oikeustieteelle ominaista on metodien avoimuus, eikä siinä ole yleispäteväksi havaittua ja vakioitua metodisäännöstöä.⁵

Metodeista käytännön kannalta merkittävin on lainoppi, jonka tehtävänä on yhtäältä pidetty oikeussääntöjen sisällön selvittämistä ja toisaalta oikeussäännösten systematisointia.⁶ Myös oikeusdogmatiikkana tunnetun lainopin ”...tutkimuskohteenä on voimassaoleva oikeus.”⁷ Voimassaolevalla oikeudella tarkoitetaan velvoittavaa oikeutta. Lainoppi pyrkii selvittämään sitä, mikä on voimassaolevaa oikeutta, sekä laista ja muista oikeuslähteistä löytyvän aineiston merkitystä.⁸

Vaikkei suurinta osaa rikoskonkurrenssia koskevista säännöistä olekaan kodi-
fioitu lakiin, on rikosten yksiköintiä, lainkonkurrenssia sekä esi- ja jälkitekojen rankaisemattomuutta ohjailevia, oikeuskäytännössä ja oikeuskirjallisuudessa muodostuneita sääntöjä tulkintani mukaan pidettävä voimassaolevana oikeutena. Oikeuskirjallisuudessa ilmaistu näkemys siitä, miten tietty menettely tulee jättää esitekona rankaisematta, ei luonnollisestikaan ole yhtä voimakkaasti velvoittava kuin korkeimman oikeuden linjaus rikosten yksiköintiä ohjaavan luonnollisen katsantokan-

² Hirvonen 2011, s. 4.

³ Aarnio 2006, s. 237.

⁴ Ibid.

⁵ Hirvonen 2011, s. 8.

⁶ Aarnio 2006, s. 238.

⁷ Hirvonen 2011, s. 21.

⁸ Hirvonen 2011, s. 22 ja 24.

nan sisällöllisistä mittapuista⁹ tai yleisen normiristiriidan ratkaisusäännöt, joiden nojalla jokin kriminalisointi tulee lainkonkurrenssissa¹⁰ toisen syrjäyttämäksi. Tutkimuksessa käytetty metodi on näin ollen oikeusdogmaattinen eli lainopillinen metodi.

Tutkimuksessa on hyödynnetty laajasti korkeimman oikeuden rikosten yksiköintiä koskevaa oikeuskäytäntöä, Turun, Helsingin ja Vaasan hovioikeuksien vainoamisia koskevaa ratkaisukäytäntöä sekä muitakin eri hovioikeuksien tuomioita. Vainoamisia koskevat ratkaisut on pyydetty kustakin hovioikeudesta sähköisessä muodossa siten, että pyynnöissä on yksilöity aikavälillä 2015–2019 annetut vainoamisratkaisut. Vainoaminen kriminalisoitiin 01.01.2014¹¹ lukien, joten ensimmäiset vainoamisasiat etenivät käräjäoikeuskäsittelyihin samana vuonna. Näin ollen hovioikeuksien käsiteltäviksi ei liene vielä samana vuonna ehtinyt edetä montakaan vainoamisasiaa. Otannaksi valikoituivat kolmen eri hovioikeuden ratkaisemat vainoamisasiat niiden täysien kalenterivuosien ajalta, joina vainoamisasioita oli tutkielman kirjoittamishetkellä ratkaistu. Vuonna 2020 ratkaistuja vainoamistapauksia ei sisällytetty otantaan osittain siitä syystä, että tutkielman kirjoittaminen aloitettiin varsin varhaisessa vaiheessa sanottua vuotta sekä toisaalta sen vuoksi, että tutkielma valmistui ennen vuoden päätöstä. Myös muut tutkimuksessa hyödynnetyt hovioikeuksien ratkaisut on pyydetty sähköisesti asianomaisista hovioikeuksista. Mainittujen ohella tutkielmassa on käytetty ruotsalaista oikeuskäytäntöä, erityisesti Ruotsin korkeimman oikeuden (högsta domstolen) tuomioita sekä joitakin alempien oikeuksien ratkaisuja. Tutkielmaa kirjoitettaessa on lisäksi ammennettu kotimaaisesta, ruotsalaisesta ja saksalaisesta oikeuskirjallisuudesta sekä tutustuttu aiheen kannalta olennaiseen lainvalmisteluaineistoon. Muutakin lähdeaineistoa on hyödynnetty.

1.3 Tutkimuksen rakenne

Tutkielma alkaa yleisluontoisella osiolla työn aiheen kannalta olennaisista oikeudellisista opeista ja periaatteista. Jaksossa tutustutaan aluksi rikosoikeudelliseen laillisuusperiaatteeseen ja yhdenvertaisuuteen ja sittemmin konkurrenssioppiin. Työ jatkuu rikoskonkurrenssin alaisten oppien esi- ja jälkitekojen rankaisematto-

⁹ Ks. pääjakso 4.

¹⁰ Ks. jakso 2.3.1.

¹¹ HE 19/2013 vp sekä rikoslaki 25 luku 7 a §.

muudesta, lainkonkurrenssista ja rikosten yksiköinnistä erottelulla siten, että kukaan oppia valaistaan vuorollaan. Osion päättää lyhyt ekskursio konkurrenssioppiin kansainvälisesti. Tutkimuksen seuraavassa pääjaksossa esitellään rikosten jaottelua, joka vaikuttaa oppiin rikosten yksiköinnistä, lähinnä henkilöön erottamattomasti kohdistuvien rikosten ja muiden rikosten osalta. Jaksoa seuraa segmentti rikosten yksiköintiä ohjaavasta luonnollisesta katsantokannasta sekä arviointikriteereistä, jotka antavat sille merkityssisältöä. Osio jatkuu rikosyyteiden määrittämiselle Ruotsissa ja Saksassa asetettujen kriteerien pikaisella esittelyllä.

Näyttämön asettamisen ja siellä esiintyvien toimijoiden nimeämisen jälkeen siirrytään työn varsinaiseen aiheeseen, eli ruotimaan ensimmäistä rikosnimikettä ja siihen liittyvää, yksiköintinäkökulmasta relevanttia oikeuskäytäntöä sekä tarkastelemaan kriittisesti yksiköintiratkaisuja. Vainoamisen tarkastelun jälkeen arvioitavaksi tulee seuraava rikostyyppi, eli rattijuopumus ja sen törkeää tekemuoto, rikostyyppin yksiköinti oikeuskäytännössä sekä yksiköintiin potentiaalisesti kytkeytyvät pulmallisuudet. Jaksossa käsitellään lyhyesti rattijuopumusrikoksiin sovellettua yksiköintiä Ruotsissa ja Saksassa. Kolmantena ja viimeisenä tutkielman rikostyypeistä edetään puntaroimaan petosrikollisuutta ja sen yksiköintiä oikeuskäytännössä ja -kirjallisuudessa. Osiossa käydään läpi myös petosrikosten yksiköintikäytänteitä Ruotsissa. Tutkimuksen päättää summaava jakso rikosten yksiköintiin tarkastellun oikeuskäytännön valossa sekä yleisemminkin liittyvästä problematiikasta. Segmentissä pohditaan keinoja muun muassa yksiköintiä arvioinnin yhdenmukaistamiseksi, yksiköintipäätösten ennakoimisen tehostamiseksi sekä yksiköinnin tarkoituksenmukaistamiseksi.

2. Tutkimuksen peruskivet

2.1 Rikosoikeudellisesta laillisuusperiaatteesta

Rikosoikeudellisesta laillisuusperiaatteesta säädetään ensisijaisesti Suomen perustuslain 731/1999 (PL) 8 §:ssä ja säännös kuuluu seuraavasti:

”Ketään ei saa pitää syyllisenä rikokseen eikä tuomita rangaistukseen sellaisen teon perusteella, jota ei tekohetkellä ole laissa säädetty rangaistavaksi. Rikoksesta ei saa tuomita ankarampaa rangaistusta kuin tekohetkellä on laissa säädetty.”

Myös rikoslain 39/1889 (RL) 3 luvun 1 §:n sisältö ilmentää laillisuusperiaatetta:

”Rikokseen syylliseksi saa katsoa vain sellaisen teon perusteella, joka tekohetkellä on laissa nimenomaan säädetty rangaistavaksi.

Rangaistuksen ja muun rikosoikeudellisen seuraamuksen on perustuttava lakiin.”¹²

Ottaen huomioon, että rikoslain rangaistuksilla puututaan kansalaisten keskeisiin perusoikeuksiin, on sanottujen rangaistusten käyttämisen rajat määritettävä tarkoin jo oikeusturvasyistä. Laillisuusperiaate edellyttää, että rikoksesta rankaisemisen on aina perustuttava lain säännökseen.¹³ Perustuslakivaliokunnan mukaan perustuslaista ilmenevän laillisuusperiaatteen toistaminen rikoslaissa on oikeudellisesti tarpeetonta, eikä vaikuta perustuslain sovellettavuuteen lainkäytössä. Valiokunta katsoi kuitenkin laillisuusperiaatteen sisällyttämisen myös rikoslakiin perustelluksi, sillä periaate on keskeinen osa rikosoikeuden yleisiä oppeja ja arvoperustaa.¹⁴

Rikosoikeudellinen laillisuusperiaate sääntelee samanaikaisesti sekä oikeustoisuuskäytännön että oikeusseuraamuksen piiriä; rikoksen ja siitä tuomittavan rangaistuksen on *molempien* perustuttava lakiin. Legaliteettiperiaate määrää lisäksi lainsäätämisen ynnä lainsoveltamisen tavasta. Lainsoveltajaan kohdistuva *praeter legem* -kielto eli kirjoitetun lain vaatimus – joka kieltää tuomarilta lain ulkopuolelle menemisen – velvoittaa tuomaria perustamaan toimintansa lainsäätäjän tekemiin ratkaisuihin. Yksinomaan laissa säädetystä rikoksesta saa tuomita vain laissa määrättyyn rangaistukseen. Lainsoveltajaan kohdistuu niin ikään analogiakielto, eli kielto turvautua analogiapäätelmään syytetyn vahingoksi lakia täydentääkseen. Lainsovelta-

¹² Rikosoikeudellista laillisuusperiaatetta ilmaisevat lisäksi Euroopan ihmisoikeussopimuksen 7:n artiklan 1 kappale sekä EU:n perusoikeuskirjan 49 artikla. Sanottuja artikloita tai niitä koskevaa EU-tuomioistuimen ja Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisukäytäntöä ei kuitenkaan tässä tutkielmassa enemmälti käsitellä.

¹³ HE 44/2002 vp, s. 28–29.

¹⁴ PeVL 31/2002 vp, s. 2.

jaan kohdistuvat periaatteet ilmentävät vaatimusta lainkäyttöpäätösten sitomisesta lain kirjaimeen.¹⁵

Legaliteettiperiaatteeseen kuuluva taannehtivan rikoslain kielto kohdistuu niin lainsäätäjään kuin lainsoveltajaankin. Yhtäältä lainsäätäjää kielletään säätämästä taannehtivasti rangaistavaksi ennen lakia kriminalisoimattomia tekoja. Toisaalta lainsoveltajaa kielletään soveltamasta lakia taannehtivasti tekohekellällä rankaisemattoman teon rankaisemiseksi. Poikkeuksen sääntöön muodostaa niin sanottu lievemmän lain periaate, jonka nojalla uutta säännöstä voidaan soveltaa silloin kun sen soveltaminen johtaisi syytetylle lievempään lopputulokseen. Laillisuusperiaate pitää sisällään myös lainsäätäjään kohdistuvan epätasällisyyskiellon, jonka mukaan rikoslain tulee olla sisällöltään täsmällinen, eli rikoslain säännöksiltä edellytetään tarkkarajaisuutta.¹⁶ Rikosoikeudellisen laillisuusperiaatteen kattamat kiellot ovat absoluuttisia, joten niitä ei saa rikkoa missään olosuhteissa.¹⁷

Laillisuusperiaatteen tutkielman aiheen kannalta olennaisena sisältönä on pidettävä lainsoveltajaan kohdistuvia analogia- ja praeter legem -kieltoja sekä lainsäätäjään kohdistuvaa rangaistussäännösten tarkkarajaisuuden vaatimusta eli epätasällisyyskieltoa. Tältä osin on huomioitava, että legaliteettiperiaatteen alaperiaatteet ovat paitsi toisiaan täydentäviä, myös osittain päällekkäisiä. Mainituista, tutkielman aiheen kannalta relevanteista alaperiaatteista analogiakiellon vastaisesti meneteltäessä voidaan menettelyn katsoa rikkovan myös praeter legem -kieltoa vastaan.¹⁸ Edellä esitetty pitänee paikkansa, sillä lain täydentäminen analogiapäätelmällä lienee lisäksi kirjoitetun lain ulkopuolelle menemistä.

Lainsoveltajan on lainkäytössään alati tulkittava lainsäätäjän käyttämiä käsitteitä, sillä konkreettisen tapauksen ja abstraktin oikeusnormin vertaaminen keskenään ei muutoin ole mahdollista. Missä kulkee sallitun tulkinnan ja kielletyn analogian välinen raja? Kysymykseen vastaaminen edellyttää rikosnimikkeiden tunnusmerkistöjen sanamuotojen rajojen tuntemista, joiden paikantamisessa lienee lähdettävä termien yleiskielisestä merkityksestä tai juridis-teknisestä sisällöstä.¹⁹ ”Vaatimus siitä, että teko on laissa nimenomaan säädetty rangaistavaksi, tarkoittaa, että tuomioistuini ei saa poiketa lakitekstin yleiskielen mukaisesta tai juridis-teknisestä

¹⁵ HE 44/2002 vp, s. 29.

¹⁶ Ibid.

¹⁷ Nuutila 1997, s. 39.

¹⁸ HE 44/2002 vp, s. 30.

¹⁹ HE 44/2002 vp, s. 34.

merkityksestä päättäessään, että konkreettinen teko kuuluu säännöksen soveltamispiiriin.”²⁰

Analogiakiellon ja *praeter legem* -kiellon voinee siten katsoa turvaavan rikoslainkäytön ennakoitavuutta sekä ehkäisevän mielivaltaisia ratkaisuja.²¹ Tiettyt kriminalisoinnit on tietoisesti säädetty toisille kriminalisoinneille alisteisiksi, eikä tunnusmerkistönmukaisen menettelyn yksin- tai useampikertaisen toteuttamisen rajanvetoa tulisi tehdä tavalla, joka ei huomioi menettelyyn soveltuvan tunnusmerkistön sanamuodon asettamia rajoja. Nähdäkseni kiellot ovat siten hyvin keskeisessä asemassa rikoskonkurrenssin alaisiin oppeihin liittyvän lainkäyttäjän harkintavallan suitsijoina. Huomionarvoisena seikkana mainittakoon vielä, että vaikkeivät analogia- ja *praeter legem* -kielto sallikaan tuomarin menevän lain ulkopuolelle *syytetyn vahingoksi*, ei lain ulkopuolelle meneminen *syytetyn eduksi* ole kiellettyä.²²

Myös aiemmin mainittu, lainsäätäjään kohdistuva epätasällisyyskielto on rikoskonkurrenssin kannalta kiinnostava. ”Lainsäätäjään kohdistettava täsmällisyysvaatimus merkitsee, että sekä rangaistuksella uhatun toiminnan kuvaus että teosta seuraava rangaistus on määritelty sellaisella tarkkuudella, että ainakin oikeustieteellisen koulutuksen saaneet henkilöt, ja mieluiten muutkin, voivat ennakolta tietää mikä on rangaistavaa ja kuinka ankarasti.”²³ Perustuslakivaliokunnan käytännössä legaliteettiperiaatteen täsmällisyysvaatimuksen on katsottu edellyttävän kunkin rikoksen tunnusmerkistön riittävän täsmällistä ilmaisua laissa siten, että säännöksen sanamuodon perusteella on ennakoitavissa, onko jokin toiminta tai laiminlyönti rangaistavaa.²⁴

Siitä huolimatta, että täsmällisyysvaatimus kohdistuu lainsäätäjään, heijastuu se myös lain soveltamiseen ja sitä rajoittaviin vaatimuksiin. Epätasälliset kriminalisoinnit ovat pahimmassa tapauksessa perustuslain vastaisia. Tämän vuoksi lainsoveltajan tulisikin epäselvissä tilanteissa pitäytyä lain sanamuodon ydinalueilla tulkintaa tehdessään.²⁵ Täsmällisyysvaatimus edellyttäne sellaista rangaistuksella

²⁰ HE 44/2002 vp, s. 34.

²¹ Tätä tulkintaa tukevat mm. HE 44/2002 vp, s. 29 ja 34 sekä KKO 2014:7 kohta 17, joissa *laillisuusperiaatteen* tavoitteina pidettiin oikeusturvan takaamista sekä ennakoitavan laintulkinnan toteutumista.

²² *Praeter legem* -kielto ei estä tuomaria poikkeamasta kirjoitetusta laista *syytetyn eduksi*, mm. Tapani – Tolvanen 2004, s. 26. Analogiakieltokaan ei estä *syytetyn eduksi* tehtäviä lainanalogioita ja oikeusanalogioita, ks. tarkemmin Tapani – Tolvanen 2004, s. 28–29.

²³ HE 44/2002 vp, s. 29.

²⁴ Mm. PeVL 10/2010 vp, s. 2, PeVL 40/2002 vp, s. 7, PeVL 48/2002 vp, s. 2, PeVL 26/2004 vp, s. 3, PeVL 12/2010 vp, s. 3, PeVL 33/2010 vp s. 2 PeVL 16/2013 vp, s. 2, PeVL 6/2014 vp, s. 2, PeVL 26/2014 vp, s. 2 ynnä PeVL 56/2014 vp, s. 2.

²⁵ Lappi-Seppälä 2003, s. 757.

uhatun toiminnan kuvauksen ja teosta seuraavan rangaistuksen määrittelyn tarkkuutta, että lain perusteella on muodostettavissa jonkinlainen ennakkokäsitys siitä, minkälainen määrä minkäkin kriminalisoinnin tunnusmerkistön mukaista menettelyä katsotaan kunkin nimikkeen yksin- tai useampikertaiseksi toteuttamiseksi, mitkä kriminalisoinnit ovat toisille alisteisia ja milloin esi- ja jälkiteot jätetään rangaistamatta. Mikäli näin ei olisi, ei kukaan voisi ennakolta kovinkaan tarkasti tietää edes sitä mikä on rangaistavaa, puhumattakaan rangaistuksen ankaruudesta. Tulkin tani mukaan lainsoveltajan on huomioitava edellä esitetty konkurrenssikysymyksiä ratkaistessaan ja pitäydyttävä lain sanamuodon ydinalueilla.

Kuten aiemmin tuotiin esiin, on lainsäätäjän käyttämien käsitteiden tulkinta välttämätöntä konkreettisen tapauksen ja abstraktin oikeusnormin vastaavuuden toteuttamiseksi.²⁶ Korkeimman oikeuden mukaan käsitteiden tulkinta on välttämätöntä ja oikeutettua myös yksittäisiä rikostunnusmerkistöjä sovellettaessa, mutta tuloksen on oltava yhtäpitävä tunnusmerkistöstä ilmenevän, kriminalisoinnilla tavoitellun suojan tarkoituksen kanssa ja lopputuloksen on lisäksi oltava kohtuudella tekijän ennakoitavissa.²⁷ Samoilla linjoilla on ollut myös muun muassa Kekki, jonka mukaan rangaistussäännösten kirjoittaminen totaalisen yksiselitteisinä lienee mahdotonta ja epätarkoituksenmukaista. Lainsoveltajan suorittamille tulkinnoille jää siten aina tilaa.²⁸ Väite pitänee yllä kerrotun valossa paikkansa; jokaisen mahdollisen tilanteen ja tilanteisiin liittyvän olosuhteen kirjaaminen lakiin on paitsi mahdotonta myös tarpeetonta.

Rangaistavien menettelyjen ja niistä mitattavien rangaistusten ankaruuden pysyyneen lukemaan myös yleisellä tasolla kirjoitetuista säännöksistä. Rikoskonkurrenssin alaisten oppien aktualisoimia kysymyksiä ratkaistaessa tulisi silti nähdäkseni pitäytyä tunnusmerkistöjen sanamuotojen ydinalueilla siten, ettei niiden yleiskielellisen tai juridis-teknisen merkityksen ulkopuolelle mennä syytetyn vahingoksi. Ratkaisujen tulisi lisäksi olla ainakin lakia lukeneen sekä mielellään muidenkin kohtuudella ennakoitavissa. Tutkimuksessani pyrin selvittämään yhden rikoskonkurrenssin alaisen opin – rikosten yksiköinnin – puitteissa tehtyjä rattijuopumukseen, vainoamiseen ja petokseen liittyviä ratkaisuja ja sitä, missä määrin ne ovat rikosoi-

²⁶ HE 44/2002 vp, s. 34 ja KKO 2014:7 kohta 17.

²⁷ Mm. KKO 2002:11 kohdan ”Perustelut” 4 kappale, KKO 2013:12 kohta 13, KKO 2013:55 kohta 14 sekä KKO 2014:7 kohta 18.

²⁸ Kekki 2015, s. 60.

keudellisen laillisuusperiaatteen mukaisia. Ovatko kriminalisoinnit riittävän täsmällisiä ja noudatetaanko yksiköintiratkaisuja tehtäessä muun muassa analogia- ja praeter legem -kieltoja?

2.2 Yhdenvertaisuudesta rikosoikeudessa

Yhdenvertaisuudesta säädetään PL 6 §:ssä. Tutkimuksen kannalta säännöksen keskeistä sisältöä ovat ennen kaikkea ensimmäisen momentin asettama vaatimus ihmisten yhdenvertaisuudesta lain edessä sekä toisen momentin kiello asettaa ihmiset henkilöön perustuvan syyn perusteella eri asemaan ilman hyväksyttävää perustetta. Perustuslain yhdenvertaisuussäännöksen katsotaan kattavan vaatimuksen muodollisesta tai oikeudellisesta yhdenvertaisuudesta, joka kieltää mielivallan sekä pitää sisällään vaatimuksen kohdella samanlaisia tapauksia samalla tavoin ja erilaisia tapauksia eri tavoin. Viranomaisten on sovellettava lakia tekemättä muita eroja kuin laista ilmenee; lainsoveltajaan kohdistuvana yhdenvertaisuusperiaate rajoittaa tuomioistuinten ja muiden viranomaisten harkintavaltaa.²⁹ Rikoskonkurrenssinäkökulmasta kiinnostavana voidaan pitää myös yhdenvertaisuusvaatimusta epäsuoremmin ilmaisevaa RL 6:3:a, jossa edellytetään rangaistuskäytännön yhtenäisyyden huomioimista rangaistuksen mittaamisessa.³⁰

Hahto on tulkinut yhdenvertaisuuden keskeiseksi rikosoikeudelliseksi päätöksentekokriteeriksi, joka takaa muodollisen oikeusturvan.³¹ Samanlaisten tapausten samanlaista kohtelua pyritään varmistamaan niin sanotulla normaalirangaistusajattelulla, eli yleisesti noudatettavalla tuomitsemislinjalla, josta ei saa poiketa jollei jokin tapauksen erityispiirre sitä oikeuta. Käytännössä kyse on silti ennemminkin tyyppitilanteista, joista seuraavat rangaistukset mitataan tyyppirangaistusvyöhykkeeltä. Tällä tavoin vältetään suurilta yksittäispoikkeamilta.³² Siitä huolimatta, että rikos ja sen törkeys ovat keskiössä oikeuskäytännön yhtenäisyyttä arvostavassa mittaamisen tavassa, se mahdollistaa myös tekijään liittyvien perusteiden huomioimisen.³³ Tämä ei ole ristiriidassa perustuslain edellyttämän yhdenvertaisuuden kanssa, sillä asiaan vaikuttavien olosuhteiden erotessa voi kohtelussakin olla eroja.

²⁹ HE 309/1993 vp, s. 42.

³⁰ Tätä yhdenvertaisuuden epäsuorempaa kodifiointia ovat tuoneet esiin ainakin Hahto sekä Melander, ks. Hahto 2004, s. 147 ja Melander 2011, s. 188.

³¹ Hahto 2004, s. 147.

³² HE 125/1975 II vp, s. 1 ja 7 sekä HE 44/2002 vp, s. 168 ynnä 178.

³³ HE 44/2002 vp, s. 178. Myös teosta riippumattomat kohtuus- ja tarkoituksenmukaisuussyyt voidaan huomioida.

Lisäksi ihmisiä voidaan lainsäädännöllisesti kohdella eri tavoin tietyn hyväksyttävän yhteiskunnallisen intressin vuoksi, mikäli sillä edistetään muun muassa tosiasiallista tasa-arvoa.³⁴

Oikeudenmukaisuus ja yhdenvertaisuus kulkevat käsi kädessä. Monasti oikeudenmukaisuuden käsite on kiteytetty yhdenvertaisen kohtelun perusvaatimukseen siitä, että samanlaisia on käsiteltävä samalla tavalla.³⁵ Nähdäkseni oikeudenmukaisuus edellyttää yhtäältä yhdenvertaista kohtelua, mutta toisaalta yhdenvertainen kohtelu ei välttämättä takaa oikeudenmukaisuutta. Kulla on esittänyt samansuuntaisen tulkinnan: ”Hallitsija, joka päähänpistostaan vangituttaa kaikki alaisensa ja lopuksi myös itsensä, noudattaa kyllä yhdenvertaisuutta, mutta hänen toimintansa ei silti ole oikeudenmukaista, koska peruste on mielivaltainen.”³⁶ Nuotion mukaan oikeudenmukaisuus kysyy yhdenvertaisuutta siinä suhteessa, että samanlaisesta teosta tuomitaan sama rangaistus sekä lisäksi siten, että erilaisesta teosta tuomitaan eri rangaistus.³⁷ Ainakin Melander on katsonut yhdenvertaisuuden arvon vaikuttavan rikosoikeudellisen laillisuusperiaatteen tulkintaan ”...yhdenvertaisuuden sisältyessä perusoikeuden käsitteeseen ja näin vahvistaessa laillisuusperiaatteen asemaa yleisesti kaikille kuuluvana perusoikeutena.”³⁸

Yhdenvertaisuudella on katsottu olevan keskeinen asema myös rikosoikeudellisessa tulkinnassa. Sanottu asema ilmenee rikosoikeudellisen laillisuusperiaatteen tausta-arvona vaikuttavan ennustettavuuden merkityksen painottamisessa. Korkein oikeus on asettanut laillisuusperiaatteen mukaisesti rikosoikeudellisen säännöksen sanamuodon tulkinnan lähtökohdaksi, ja laillisuusperiaatteeseen sisältyvän analogiakiellon tulkinnan absoluuttiseksi rajoitukseksi, todeten samalla käsitteiden tulkinnan olevan silti väistämätöntä. Korkein oikeus on asettanut sallitun rikosoikeudellisen tulkinnan perusedellytykseksi, että tulkinnan on oltava sopusoinnussa tunnusmerkistöstä ilmenevän, rangaistusuhalla tavoitellun suojan tarkoituksen kanssa ja että tulkinnan on oltava kohtuudella tekijän ennakoitavissa.³⁹ Esitetyt edellytykset lienevät täysin välttämättömiä yksilön oikeusturvan toteutumisen kannalta rikosprosessissa. Yhdenvertaisuuden sisältö poikkeaa kuitenkin osittain laillisuus-

³⁴ HE 309/1993 vp, s. 42–43 ja PeVL 38/2006 vp, s. 2.

³⁵ Hart – Bulloch – Raz 1994, s. 159–160 sekä Kulla 2004, s. 103–104.

³⁶ Kulla, 2004, s. 105.

³⁷ Nuotio 2005, s. 179.

³⁸ Melander 2011, s. 179.

³⁹ Melander 2011, s. 184, KKO 2002:11, KKO 2004:46, KKO 2005:27, KKO 2007:67, KKO 2007:81 ja KKO 2008:32.

periaatteen vastaavasta. Yhdenvertaisuus voi rajoittaa syytetyn eduksi tapahtuvien analogioiden käyttämistä, sillä oikeuskäytännössä vakiintuneesta linjasta poikkeaminen voi olla yhdenvertaisuuden vastaista.⁴⁰

Rikoskonkurrenssin alaiset opit esi- ja jälkitekojen rankaisemattomuudesta, lainkonkurrenssista ja rikosten yksiköinnistä ovat omiaan asettamaan tuomioistui-
mia visaisiin tulkintatilanteisiin lähinnä suhteessa siihen, kuinka monena samana
ja/tai eri rikoksena tuomioistuimen ratkaistavaksi saatettua menettelyä on pidet-
tävä. Katson rikosoikeudellisen yhdenvertaisuuden edellyttävän, että samanlaiset
konkurrenssitilanteet ratkaistaan samalla tavoin. Esimerkkinä voidaan käyttää ri-
kosten yksiköintiä. Samaa menettelyä ei tulisi voida toisaalla lukea vastaajan
syyksi saman rikoksen useampikertaisena toteuttamisena, jos se toisaalla tulkitaan
kyseisen rikoksen yksinkertaiseksi toteuttamiseksi. Näin toimimalla ihmisiä koh-
deltaisiin eri tavoin, sillä menettelyn yksiköiminen yhdeksi tai useammaksi sa-
maks rikokseksi voi vaikuttaa muun muassa menettelystä mitattavan rangaistuk-
sen ankaruuteen sekä syyteoikeuden vanhentumiseen. Tutkimuksessa selvitetään
rikosten yksiköintiratkaisujen keskinäistä yhdenmukaisuutta oikeuskäytännössä
sekä sitä, missä määrin yksilöä voidaan sanoa kohdeltavan yhdenvertaisesti yksi-
köintiharkinnassa.

2.3 Yleisesti konkurrenssiopista

Ulväng on esittänyt, että konkurrenssia voidaan kuvata tapahtumana, jossa sovelta-
mistilanne aktualisoi useamman säännöksen tai saman säännöksen useampaan ker-
taan siten, että säännöksiä voi soveltaa myös yhdessä yhteen tai useampaan tapauk-
seen. Tällöin kiinnostavaa on se, miten konkurrenssiongelma tulee ratkaista, eli
onko säännösten soveltaminen yhdessä soveliaista. Hänen mukaansa konkurrenssi-
ratkaisujen perusteluja ei voi sisäistää ottamatta ensin huomioon, että rikosoikeu-
dellisia konkurrenssiongelmia ilmenee kerroksittain ja eri tasoilla. Karkea jako voi-
daan tehdä kahdessa eri kerroksessa ilmenevän konkurrenssiproblematiikan välille.
Ensimmäisen kerroksen konkurrenssiongelmat paljastuvat kun yksilöä tuomitaan
tietystä rikollisuudesta, ja toisen kerroksen ongelmat kun määritetään yhtä useam-
masta syyksi luetusta rikoksesta mitattua seuraamusta.⁴¹

⁴⁰ Hahto 2004, s. 126.

⁴¹ Ulväng 2013, s. 113.

Rikoskonkurrenssi käsitetään rikosten yhtymistä koskevien oppien kokonaisuudeksi ja siitä on erotettava niin sanottu seuraamuskonkurrenssi, joka käsittää rangaistusten yhdistämistä sekä yhteen laskemista koskevat ongelmat.⁴² Suomessa siirryttiin vuonna 1992 yhtenäisrangaistusjärjestelmään. Siirtymä häivytti tiettyä aikaisempaa konkurrenssiproblematiikkaa, kuten niin sanotusti ”samalla rikosteolla” tehtyjen useampien rikosten tai ”jatketulla rikosteolla” tehtyjen useampien rikosten jaottelun omiksi ryhmikseen. Muutoksen taustalla vaikutti tuomioistuinten vapauttaminen olennaisempina pidettyjen kysymysten – kuten yhteisen rangaistuksen määräämisen – arviointiin.⁴³ Yhtenäisrangaistusjärjestelmään siirtymisen myötä rikoslain seitsemännän luvun sisältö muuttui siten, että tilanteissa joissa henkilö olisi ”...tuomittava rangaistukseen kahdesta tai useammasta rikoksesta, hänelle olisi tuomittava niistä pääsäännön mukaan yhteinen rangaistus riippumatta siitä, onko rikokset tehty yhdellä vai useammalla teolla ja riippumatta myös siitä, minkälaisen kokonaisuuden rikokset mahdollisesti muodostavat.”⁴⁴ Rangaistuksen mittaamisessa lähtökohdaksi otetaan tuomittavana olevista rikoksista se, josta olisi tuomioistuimen arvion mukaan tuomittava ankarin rangaistus. Muu rikollisuus vaikuttaa mitattavaan rangaistukseen ankaroittavasti siten, että vakavimman rikoksen rangaistusasteikko on mahdollista ylittää.⁴⁵ Rangaistuksen tulee kuitenkin olla oikeudenmukaisessa suhteessa tuomittavana olevaan kokonaisrikollisuuteen.⁴⁶

Yhtenäisrangaistusjärjestelmään siirtymisen myötä jatketun rikoksen konseptista sekä tulkinnanvaraisista ideaalikonkurrenssi- ja reaalikonkurrenssikäsitteistä luovuttiin.⁴⁷ Siirtymä ei kuitenkaan häivyttänyt kaikkia konkurrenssikysymyksiä. Rikoskonkurrenssin alaiset opit lainkonkurrenssista, rikosten yksiköinnistä sekä esi- ja jälkitekojen rankaisemattomuudesta ovat yhä huomionarvioisia ja jopa välttämättömiä työkaluja. Näiden oppien alaisten ongelmien on ”yleisesti konkurrenssiopista” -osion alussa sivutun mukaisesti sanottu aktualisoituvan osittain eri tasoilla. Ulvängin mukaan tasoja voidaan nimittää abstraktiksi ja konkreettiseksi tasoksi. Abstraktilla tasolla ilmenevä konkurrenssiongelma on käsillä, kun kahden tai

⁴² Tapani 2012, s. 222 sekä Nuutila 1997, s. 367.

⁴³ Nuutila 1997, s. 367.

⁴⁴ HE 40/1990 vp, s. 16.

⁴⁵ Nuutila 1997 s. 367. Ks. tarkemmin RL 7:2, jonka mukaan enintään kolmen vuoden ylitys on mahdollinen tiettyjen olosuhteiden vallitessa.

⁴⁶ HE 40/1990 vp, s. 17.

⁴⁷ Koponen 2015, s. 609. Ks. HE 40/1990 vp, s. 5 ideaali- ja reaalikonkurrenseista, ensimmäinen yksitekoista rikosten yhtymistä, jälkimmäinen monitekoista rikosten yhtymistä.

useamman säännöksen soveltamisalat ovat keskenään kokonaan tai osittain päällekkäisiä. Abstraktin konkurrenssiongelman voi ratkaista sitomatta konfliktia mihinkään todelliseen tapahtumainkulkuun. Konkreettisella tasolla aktualisoituvat konkurrenssiongelmat taas liittyvät todellisen tapahtumainkulun arviointiin; tuleeko menettely katsoa yhdeksi vai useammaksi rikokseksi? Molemmilla tasoilla tapahtuvaa konkurrenssia voidaan pitää joko näennäisenä tai todellisena riippuen siitä, onko keskenään kokonaan tai osittain päällekkäisillä säännöksillä etukäteen määrättyä etusijajärjestystä tai vastaavaa.⁴⁸ Allaoleva hahmotelma on Ulvängin rikoskonkurrenssimalli, jonka olen kääntänyt vapaasti.

Kerros 1	Rikoskonkurrenssi	
Taso 1	Abstrakti konkurrenssi	Konkreettinen konkurrenssi
Näennäinen /	1) Sääntökonkurrenssi	2) Tekokonkurrenssi
Todellinen konkurrenssi	a) Millä tavoin rikossäännökset suhtautuvat loogisesti toisiinsa?	a) Tuleeko todellinen tapahtumainkulku katsoa yhdeksi vai useammaksi rikokseksi? (Oppi sääntökonkurrenssista ratkaisee.)
Taso 2		
Yksinkertainen rikollisuus /		b) Onko (muuta) syitä jättää tekijä tuomitsematta kaikista rikoksista, joihin tämä on sinällään syylistynyt? ⁴⁹
Moninkertainen rikollisuus		

Ylläoleva malli havainnollistaa konkurrenssiongelmiensa karkean jaon ensimmäistä kerrosta. Toinen kerros, joka on jätetty mallista pois, käsittelee seuraamuskonkurrenssia. Rikoskonkurrenssin alaisiin oppeihin lainkonkurrenssista, rikosten yksiköinnistä ja esi- ja jälkitekojen rankaisemattomuudesta liittyvät kysymykset aktualisoituvat vaihtelevasti yllä esitetyillä tasoilla. Seuraavaksi on syytä tarkentaa

⁴⁸ Ulväng 2013, s. 113–129. Huom. omat käännökset: ”skenbar konkurrens”=näennäinen konkurrenssi, ”verklig konkurrens”=todellinen konkurrenssi. Ulväng nimittää abstraktilla tasolla aktualisoituvia konkurrenssiongelmiä termillä ”regelkonkurrens”=sääntökonkurrenssi ja konkreettisella tasolla ilmeneviä konkurrenssiongelmiä käsitteellä ”gärningskonkurrens”=tekokonkurrenssi.

⁴⁹ Ulväng 2013, s. 128. Mallin ensimmäinen kerros, oma käännös. Rikosoikeudellisen konkurrenssiopin rakenteesta tarkemmin ks. Ulväng 2013, s. 112–175.

näiden oppien sisältöjä.

2.3.1 Lainkonkurrenssi

Lainkonkurrenssissa on kyse tilanteesta, jossa tietty menettely täyttää useamman kuin yhden rikoksen tunnusmerkistön. Tällöin on ratkaistava, sovelletaanko samaan menettelyyn yhden vai useamman rikosnimikkeen tunnusmerkistöjä.⁵⁰ Samaan menettelyyn yhtäaikaaisesti soveltuvien säännösten välinen suhde on usein sellainen, että yhden soveltaminen tekee muiden soveltamisesta epätarkoituksenmukaista ynnä oikeudellisesti mahdotonta. Lainkonkurrenssitilanteiden ratkominen on jokseenkin mutkatonta silloin, kun vertailun alaisena on kaksi rikossäännöstä ja ratkaisu on perusteltavissa yleisten normiristiriidan ratkaisusääntöjen perusteella. Esimerkkinä voidaan esittää moitittavuusasteittain nimikoitujen rikosten soveltuvuuden ristiriita. Törkeän varkauden (RL 28:2) ja näpistyksen (RL 28:3) tunnusmerkistöt täyttävä menettely täyttää aina myös varkauden (RL 28:1) tunnusmerkistön, mutta erityiset privilegiointi- tai kvalifiointiperusteet edellyttävät käsillä ollessaan erityissäännöksen soveltamista.⁵¹

Ongelmallisemmaksi arvio muuttuu, kun on kyse menettelystä, joka täyttää useamman eri rikosnimikkeen tunnusmerkistön, ja menettelyn kattamista yhdellä tai useammalla säännöksellä joudutaan aidosti pohtimaan. Yhden rangaistussäännöksen soveltaminen riittää toisinaan kattamaan kaiken sen rikospahan, jota useamman rikosnimikkeen tunnusmerkistöt täyttävä menettely on pitänyt sisällään. Rajanvedon lähtökohtana on pidettävä säännösten oikeudellisesti suojaamien etujen päällekkäisyyttä.⁵²

Yksinkertainen esimerkki toisen tunnusmerkistön syrjäyttävästä tunnusmerkistöstä on moottorikulkuneuvon käyttövarkaus (RL 28:9 a) suhteessa luvattomaan käyttöön (RL 28:7). Molemmat tunnusmerkistöt edellyttävät toisen omaisuuden luvattoma käyttöä, mutta moottorikulkuneuvon käyttövarkaus tulee sovellettavaksi vain, jos tuo omaisuus on moottorikäyttöinen kulkuneuvo. Luvattoman käytön rangaistussäännöstä taasen ei sovelleta menettelyyn, joka täyttää moottorikulkuneuvon käyttövarkauden tunnusmerkistön, vaikka myös luvattoman käytön tunnusmerkistön mukainen menettely on sinänsä käsillä. Tämä johtuu siitä, että moottorikulku-

⁵⁰ Tapani 2012 s. 223.

⁵¹ Nuutila 1997, s. 370–371.

⁵² Nuutila 1997, s. 371.

neuvon käyttövarkauden rangaistavuutta säädettyäessä on jo otettu huomioon myös luvattoman käytön tunnusmerkistön toteuttamisen käsittämä rikospaha.⁵³

Vähemmän yksiymmärteisenä esimerkkinä voidaan pitää tilannetta, jossa arvioitava menettely täyttää sekä rattijuopumuksen (RL 23:3) että liikenneturvallisuuden vaarantamisen (RL 23:1 ja tieliikennelain 729/2018 [TLL] 17 §:n mukaisesti) tunnusmerkistöt. Rattijuopumussäännöksen kolmannessa momentissa on erikseen kriminalisoitu moottorikäyttöisen ajoneuvon kuljettaminen muun huumausaineen nauttimisen jälkeen siten, että kuljettajan kyky tehtävän vaatimiin suorituksiin on huonontunut. Liikenneturvallisuuden vaarantaminen kriminalisoi muun muassa tieliikennelain tahallisen tai huolimattoman rikkomisen tavalla, joka on omiaan aiheuttamaan vaaraa toisen turvallisuudelle. TLL 17 §:ssä kielletään ajoneuvon kuljettaminen henkilöltä, jolta ”...sairaudesta, vian, vamman, väsymyksen tai päihtymyksen vuoksi taikka muusta vastaavasta syystä puuttuu siihen tarvittavat edellytykset.” Molempia säännöksiä ei, mikäli menettely täyttää kumpaisenkin rikosnimikkeen tunnusmerkistöt vain mainituilta osin, tulle soveltaa samaan menettelyyn. Ulvängin näkemyksen mukaan tällaisissa tilanteissa on kyse tietoisesta (yli)sääntelystä.⁵⁴

Lainkonkurrenssin sekä esi- ja jälkitekosten rankaisemattomuuden oppien piiristä on nähdäkseni pidettävä osittain päällekkäisinä. Nuutila katsoo täytettyjen tekojen kattavan yritykset ja yritysten kattavan valmistelut nimenomaan lainkonkurrenssin perusteella.⁵⁵ Hän ei toisaalta tee varsinaista eroa esi- ja jälkitekosten rankaisemattomuuden ja lainkonkurrenssin oppeihin, vaan vaikuttaa katsovan ensimmäiseksi mainitun jälkimmäisen alaiseksi. Myöhemmässä kirjallisuudessa, niin kotimaisessa kuin ruotsalaisessakin, esi- ja jälkitekosten rankaisemattomuus on perinteisesti erotettu omaksi opikseen.⁵⁶ Täyttä yhteisymmärrystä ei tunnu vallitsevan siitä, tulisiko kriminalisoituja yritystä ja valmistelua tarkastella täytetyn teon lainkonkurrenssin nojalla syrjäyttäminä vai esi- ja jälkitekosten rankaisemattomuuden opin mukaisina rankaisemattomina esitekoina täytetystä teosta rangaistaessa.⁵⁷ Hallituksen esityksessä eräiden törkeiden rikosten valmistelun kriminalisoinnista sil-

⁵³ Koskinen 1973, s. 6–7.

⁵⁴ Ulväng 2013, s. 118.

⁵⁵ Nuutila 1997, s. 371–372.

⁵⁶ Ks. mm. Tapani 2012, s. 223, Ulväng 2013, s. 536–537 sekä Tapani – Tolvanen – Hyttinen 2019, s. 579.

⁵⁷ Asp – Ulväng – Jareborg 2010, s. 500, jossa valmistelutoimen myötärangaistavuutta pohdittiin. Vrt. Frände 2004, s. 317, jossa täytetyn teon on katsottu olevan kvalifioituissa suhteissa rangaistavaan yritykseen.

loin, kun menettelyn etenee yrityksen tai täytetyn teon asteelle, valmistelu tulee jättää rankaisematta juuri lainkonkurrenssisääntöjen perusteella.⁵⁸ Aiheeseen palataan esi- ja jälkitekojen rankaisemattomuutta käsittelevässä osiossa.

2.3.2 Esi- ja jälkitekojen rankaisemattomuus

Esi- ja jälkitekojen rankaisemattomuus merkitsee tietyn tunnusmerkistön täyttävän teon rangaistavuuden arviointia esi- tai jälkitekona jonkin toisen tunnusmerkistön sisällä.⁵⁹ Tietty oikeusoppineet ovat pitäneet oppia myötärangaistuksista esi- ja jälkiteoista lainkonkurrenssin alaisena.⁶⁰ Oppi aktualisoituu tilanteissa, joissa pääteon katsotaan kattavan tapahtumainkulkuun sisältyvät muut kriminalisoidut menettelyt. Esi- ja jälkitekojen tulee kuitenkin sisältyä päätekoon, jotta ne jätetään opin mukaisesti itsenäisesti rankaisematta.⁶¹ Täydellisesti rankaisematta tekojen ei kuitenkaan tulisi sinänsä jäädä, vaan niiden moitittavuus olisi tarkoitus huomioida pääteosta mitattavaa rangaistusta arvioitaessa. Todellisuudessa näin ei kuitenkaan välttämättä oikeuskäytännössä toimita.⁶²

Jo Livson on pohtinut esi- ja jälkitekojen sisällymistä päätekoon. Hänen mukaansa esiteko on ymmärrettävä keinona pääteon toteuttamiseen, kun taas jälkitekona on pidettävä tekoa, jolla tähdätään pääteolla jo saavutetun tilan tai edun hyväksikäyttämiseen. Rankaisemattomaksi esiteoksi voidaan Livsonin mukaan tulkita vain sellainen menettely, joka on ollut välttämätön keino pääteon toteuttamiseksi. Myötärangaistuksi jälkiteoksi hän on tieteisopin ja käytännön valossa katsonut esimerkiksi tilanteen, jossa varas käyttää itse anastamaansa esinettä, hävittää sen tai vahingoittaa sitä.⁶³ Tuoreemmassa oikeuskirjallisuudessa rankaisemattomina esi- ja jälkitekoina on voitu pitää paitsi päätekoa välttämättä seuraavia tai edeltäviä tekoja myös päätekoa säännönmukaisesti seuraavia tai edeltäviä toimia.⁶⁴

Yllä esitettyyn perustuvan tulkintani mukaan rankaisemattomana jälkitekona olisi pidettävä varkauden tunnusmerkistön mukaisesti anastetun omaisuuden

⁵⁸ HE 141/2012 vp, s. 24.

⁵⁹ Tapani 2012, s. 223. Ks. myös Asp – Ulväng – Jareborg 2010 s. 500 ja 527, jossa osa-aluetta nimitetään ennemminkin myötärangaistuksiksi teoiksi ”medbestraffade gärningar”. Saksalaisessa doktriinissa on puhuttu myötärangaistavista esi-, sivu- ja jälkiteoista, mm. Strahl 1976 s. 427, Jescheck – Weigend 1996, s. 736–737 sekä Jakobs 1991 s. 875–881.

⁶⁰ Ks. mm. Frände 2004, s. 317 ja 322.

⁶¹ Ulväng 2013 s. 536–537, Frände 2004, s. 322 ja Jareborg 2001, s. 448.

⁶² Tapani – Tolvanen – Hyttinen 2019, s. 580.

⁶³ Livson 1954, s. 96–97 ja 105.

⁶⁴ Nuutila 1997, s. 374–375.

välitöntä kätkemistä kätkemisrikoksen (RL 32:1) tunnusmerkistöä seuraten. Suoritettua kätkemisrikosta voitaisiin nähdäkseni pitää rankaisemattomana jälkitekona, sillä varkauden tunnusmerkistön tulisi esimerkissäni katsoa subsumoivan samaan omaisuuteen kohdistuneen kätkemisrikoksen, mikäli kätkemisrikoksen tunnusmerkistön mukaisesta menettelystä on vastannut omaisuuden alkuperäinen anastaja. Kätkemisrikoksen tunnusmerkistön täyttävä menettely lienee päätekoa, eli tässä tapauksessa varkautta, säännönmukaisesti seuraava toimi. Vastaavasti rankaisemattomana esitekona voitaneen pitää avaimien anastamista, mikäli tekijä pian tunkeutuu sanottuja avaimia käyttäen asuntoon ja anastaa sieltä toiselle kuuluvaa irtainta omaisuutta. Jälkimmäistä esimerkkiä on käytetty oikeuskirjallisuudessa.⁶⁵

Eräänlaisen poikkeuksen esi- ja jälkitekojen rankaisemattomuuden säännöstä muodostaa niin sanottu itsepesu. Itsepesussa esirikokseen osallistunut henkilö kohdistaa rikoksella hankittuun omaisuuteen rahanpesurikoksen (lähinnä RL 32:6 tai 32:7) tunnusmerkistöä toteuttavaa menettelyä.⁶⁶ Rahanpesua on tällaisissa yhteyksissä kotimaisessa oikeudenkäytössä perinteisesti pidetty esirikoksen rankaisemattomana jälkitekona, sillä sanotun kaltainen menettely on katsottu voitavan ottaa riittävästi huomioon jo esirikosta arvosteltaessa.⁶⁷ Itsepesun kriminalisoimisen puolesta puhuvana tekijänä on pidetty rahanpesun prosessiluonnetta. Kyse voi olla suunnitelmallisesta ja pitkään jatkuvasta toiminnasta. Rahanpesijän vähäisen esirikososallisuuden muodostama este tämän rankaisemiselle rikoskokonaisuuteen liittyvän rahan pesemisestä on myös katsottu problemaattiseksi.⁶⁸ ”Konkreettisena vastuuvapauden piiriin mahdollisesti kuuluvana rahanpesun esimerkkitalanteena on tuotu esiin, että tekijä on osallistunut arvoltaan esimerkiksi 10 000 euron huumausaine-erän myymiseen, mutta hoitanut samaan rikoskokonaisuuteen liittyvää miljoonan euron rahaliikennettä.”⁶⁹ Suomeen kohdistui myös kansainvälistä painetta kriminalisoida itsepesu.⁷⁰

Nyttemmin itsepesu voi tulla rangaistavaksi tilanteissa, joissa rahanpesu edustaa rikoskokonaisuuden olennaisinta ja moitittavinta osaa.⁷¹ Jälkitekona suoritettun itsepesun on tällöin lisäksi täytettävä törkeän rahanpesun (RL 32:7) tunnusmerkis-

⁶⁵ Näin ainakin Frände 2004, s. 322 sekä Tapani – Tolvanen – Hyttinen 2019, s. 581.

⁶⁶ HE 138/2011 vp, s. 5 sekä Koponen 2015, s. 623.

⁶⁷ HE 138/2011 vp, s. 5 ja HE 66/1988 vp, s. 108.

⁶⁸ HE 138/2011 vp, s. 5–7.

⁶⁹ HE 138/2011 vp, s. 5.

⁷⁰ Koponen 2015, s. 623 ynnä HE 136/2011 vp, s. 5.

⁷¹ HE 138/2011 vp, s. 10 sekä Koponen 2015, s. 623.

tö. Edellä esitettyä poikkeamaa esi- ja jälkitekojen rankaisemattomuuden konstruktiosta voitaneen pitää sekä ymmärrettävänä että hyväksyttävänä. Konstruktiosta poiketaan hyvin spesifeissä tapauksissa, eikä sanottu itsepäsen kriminalisointi romuta rakennelman merkitystä. Jälkiteon ”vääräys”⁷² ylittää nähdäkseni huomattavasti tekijän esirikososallisuuden vääräyden tapauksissa, jotka aktualisoivat rankaistusvastuun, eikä se siten voine tulla riittävästi arvioiduksi vain esirikosta tarkastelemalla.

Rankaisemattomina esitekoina – tai vaihtoehtoisesti lainkonkurrenssiosiossa selitetyn mukaisesti lainkonkurrenssin poissulkemina – on luonnollisesti pidettävä myös kaikkia kriminalisoituja valmistelu- ja yritystoimia, mikäli täytetty teko myöhemmin toteutetaan suunnitellusti. Lienee itsestään selvää, ettei murhaan syyllistyneen henkilön syyksi voida lukea ensin törkeän henkeen tai terveyteen kohdistuvan rikoksen valmistelua (RL 21:6 a), sittemmin murhan yritystä (RL 21:2.3) ja lopuksi murhaa (RL 21:2), mikäli saman uhrin surmaamiseen on varustauduttu teräaseella ja uhri on onnistunut väistämään ensimmäisen iskun, mutta menehtynyt seuraavaan kolmeen. Arviointi muuttunee tosin merkittävästi, mikäli yritystilanne on selkeästi erillinen loppuun saatetusta teosta siten, että murhan yritys suoritetaan esimerkiksi viikkoa ennen varsinaista murhaa. Frände onkin katsonut, ettei täytetystä teosta ajallisesti riittävän etäällä olevia henkirikosten yrityksiä voi kattaa loppuun saatetulla teolla. Riittävä yrityksen ja täytetyn teon välillä kulunut ajanmäärä tekojen tarkastelemiseksi erillisinä rikoksina on kuitenkin ratkaistava tapauskohtaisesti.⁷³ Toisaalta Nuutila on tältä osin esittänyt, ettei mainitulla tavoin toteutettujen tekojen tarkasteleminen vain yhtenä murhana ole lainkaan tavatonta, sillä kysymykset muun muassa ensimmäisestä yrityksestä luopumisesta, yrityksen mahdollisesta keltvottomuudesta sekä rikossuunnitelman yksinomaan väliaikaisesta raukeamisesta vaikeuttavat tilanteen tarkastelemista selkeästi erillisenä yrityksenä ja toteutettuna tekona.⁷⁴

Myös törkeän henkeen tai terveyteen kohdistuvan rikoksen valmistelun rankaisemattomuutta esitekona voidaan problematisoida esimerkiksi. Mikäli tekijä pitää hallussaan teräasetta murhan tekemistä varten, mutta päätyy lopulta surmaamaan eri henkilön kuin on alkujaan suunnitellut, ei esiteon rankaisemattomuus voi olla

⁷² Ks. HE 138/2011 vp, s. 10 jossa puhutaan ”eri vääräydestä”.

⁷³ Frände 2004, s. 324.

⁷⁴ Nuutila 1997, s. 371–372.

selviö. Mainittua problematiikkaa korostava esimerkki on esitelty ruotsalaisessa oikeuskirjallisuudessa, olkoonkin että kyse oli törkeän varkauden valmistelun (brottsbalken 700:1962, jäljempänä BrB, 8:12) mahdollisesta rankaisemattomuudesta suhteessa törkeään varkauteen (BrB 8:4).⁷⁵ Tapauskohtainen harkinta lienee myös kuvaton kaltaisia menettelyjä arvioitaessa ainoa keino ratkaista törkeän henkeen tai terveyteen kohdistuvan rikoksen valmistelun mahdollinen rankaisemattomuus esitekonä.

2.3.3 Rikosten yksiköinti

Rikosten yksiköinnin ongelma kiteytyy sen arviointiin, kuinka monta kertaa tietyn, ajallisesti jossakin määrin yhtenäisen menettelyn voidaan katsoa täyttäneen saman rikosnimikkeen tunnusmerkistö.⁷⁶ Koskinen on nähdäkseni pukeutunut yksiköinnin ongelman sanoiksi varsin ansiokkaasti: ”...monissa *rikostunnusmerkistöissä* vain kuvataan tietty suhtautumistyyppi, mutta jätetään ilmaiseematta, *kuinka paljon* tällaista suhtautumista on mahdollista katsoa tunnusmerkistön yksinkertaiseksi toteuttamiseksi, *yhdeksi rikokseksi*.”⁷⁷

Vaikka vaadittava suhtautumisen vähimmäismäärä kävisikin ilmi laista, ei se yksin riittäisi ratkaisemaan rikosten yksiköinnin ongelmaa. Rikosykyseksi voidaan nimittäin yhtä hyvin katsoa suhtautuminen, joka täyttää tunnusmerkistön vähimmäisedellytykset, kuin huomattavasti suurempikin määrä suhtautumista. Esimerkki rikosten yksiköinti-ongelmasta olisi tilanne, jossa henkilö kadulla kävellessään rikkoo kahdeksan pysäköidyn auton ikkunalasit yksi kerrallaan. Tuleeko menettelyä tarkastella yhtenä vai useampana vahingontekona (RL 35:1)? Mikä määrittää yhden rikosykyseyden ääriviivat? Näihin kysymyksiin pyritään vastaamaan rikostyyppien tunnusmerkistöihin liittyviä pituus- ja poikittaissuuntaisia ulottuvuuksia luotaamalla. Oikeusoppineiden käsitykset näiden ulottuvuuksien sisällöistä eivät kuitenkaan ole täysin yhteneväisiä.

Koskisen ja Nuutilan mukaan pituussuuntaisessa ulottuvuudessa on lähinnä kyse tunnusmerkistön mukaisen suhtautumisen ajallisesta ulottuvuudesta; voidaanko ajallisesti toisiaan seuraavia, tunnusmerkistön mukaisia tekoja pitää yhtenä

⁷⁵ Asp – Ulväng – Jareborg 2010, s. 500. Omat käännökset rikosnimikkeille ”förberedelse till grov stöld” sekä ”grov stöld”.

⁷⁶ Tapani 2012, s. 223.

⁷⁷ Koskinen 1973, s. 3–4.

rikoksena? Tunnusmerkistön ajallisen ulottuvuuden arvioinnissa on myös kyse tekojen välillä kuluneista aikamääreistä: kuinka kauan aikaa tekojen välillä saa kulua, että teot yhä katsotaan toisiaan seuraaviksi? Poikittaissuuntaisessa ulottuvuudessa taas on kyse tilanteesta, jossa samalla, yhden tunnusmerkistön täyttävällä menetelyllä loukataan useampia oikeudellisesti suojattuja etuja vastaan.⁷⁸

Myös Tapani vaikuttaa näennäisesti yhtyvän pituussuuntaisen ulottuvuuden arvioinnin määritelmään.⁷⁹ Hän kuitenkin esittää aiemmista oikeusoppineista poiketen, että rikosten yksiköinnissä yksinkertaistaen olisi kyse vain pitkittäissuuntaisen ulottuvuuden arvioinnista. Tapani ei mainitse rikosten yksiköintiin kiinteästi liittyvää poikittaissuuntaista ulottuvuutta lainkaan, todeten kuitenkin henkilöllisen ulottuvuuden yhdeksi pitkittäissuuntaisen ulottuvuuden määrittämisessä käytetyn, niin sanotun luonnollisen katsantokannan sisällöllisistä mittapuista.⁸⁰ Tämän ymmärtäisin merkitsevän sitä, että Tapani tulkitsee Koskisen ja Nuutilan poikittaissuuntaisen ulottuvuuden ikään kuin sisältyvän omaan pitkittäissuuntaisen ulottuvuuden määrittämiseensä.

Toisaalta taas Koponen on pitänyt yhteistä motivaatioperustaa keskeisimpänä osatekoja yhdistävänä seikkana pitkittäissuuntaisessa konkurrenssissa. Koposen mukaan tekojen subjektiivinen puoli rajanvetotekijänä korostuu, ”[m]utta tärkeitä yksiköintiperusteita ovat myös teon objektiiviseen olemukseen kuuluvat osatekojen ajallinen ja paikallinen yhteys sekä tekojen kohde.”⁸¹ Tulkinta eroaa Koskisen ja Nuutilan ajallista ulottuvuutta korostavasta määritelmästä. Tältä osin on huomiotava, että Koposen käsite ”pitkittäissuuntainen konkurrenssi” merkitsee oikeastaan vain rikosten yksiköintiä. Hän ei varsinaisesti puhu tunnusmerkistöjen pitkittäis- tai poikittaissuuntaisista ulottuvuuksista näillä termeillä.

Näkemyseroja voidaan pitää jokseenkin kosmeettisina, sillä yhden ja useamman rikoksen rajanvetoon vaikuttavista seikoista näyttää vallitsevan sangen selkeä yhteisymmärrys. Tapani onkin todennut jo rikoskonkurrenssin alaisten oppien ryhmitelyn suhteen, ettei käsitteellistä jaottelua tule korostaa, sillä esitettävät kysymykset ovat samanlaisia.⁸² Nähdäkseni sama pätee myös pituus- ja poikittaissuuntaisesta ulottuvuudesta tai vain pituussuuntaisesta ulottuvuudesta puhuttaessa. Merkittä-

⁷⁸ Koskinen 1973, s. 4 ja Nuutila 1997, s. 376.

⁷⁹ Tapani 2012, s. 222 ja 227.

⁸⁰ Ibid.

⁸¹ Koponen 2015, s. 612.

⁸² Tapani 2012, s. 223.

vämpiä lienevät varsinaisiin yksiköintikysymyksiin annetut vastaukset ja näiden vastausten tueksi esitetyt perusteet.

2.3.4 Rikosten yksiköinnin ja lainkonkurrenssin välisestä suhteesta

Rikoskonkurrenssin alaiset opit lainkonkurrenssista ja rikosten yksiköinnistä ovat erillisyydestään huolimatta nähdäkseni osittain päällekkäisiä. Oikeuskirjallisuudessa on perinteisesti tulkittu lainkonkurrenssia koskevan oikeudellisen arvioinnin edeltävän rikosten yksiköintiin liittyvää vastaavaa. Lainkonkurrenssisääntöjen on katsottu voivan johtaa tunnusmerkistöjen syrjäytymisiin niin tekojen yksiköinnissä useammiksi rikoksiksi kuin tekojen yksiköinnissä yhdeksi rikokseksikin.⁸³ Väite lainkonkurrenssia koskevan arvioinnin etusijasta suhteessa rikosten yksiköintiin ei kuitenkaan pitäne täysin paikkaansa. Toisinaan lainkonkurrenssia koskevaa arviointia on tehtävä ikään kuin rikosten yksiköinnin sisällä. Lähtökohtaisesti moitittavuusasteittain jaotellut rikostyyppit aktualisoivat arvioinnin päällekkäisyyden. Konkurrenssiharkinnasta tulisi kohtuuttoman sattumanvaraista, jollei sinänsä ”saman” rikoksen lievää tekomuotoa, tavan tekomuotoa ja törkeää tekomuotoa voitaisi tarkastella ikään kuin yhtenä rikoksena yksiköintiharkintaa tehtäessä.⁸⁴ Edellä esitettyä havainnollistetaan ”konkurrenssiopista kansainvälisesti” -osiossa.

2.4 Konkurrenssiopista kansainvälisesti

Ruotsissa lainkonkurrenssia ja rikosten yksiköintiä on nimitetty erilaatuiseksi ja samanlaatuiseksi konkurrenssiksi.⁸⁵ Yksinkertaisuudessaan ruotsalaisessa doktriinissa konkurrenssi on samanlaatuinen silloin, kun arvioitava faktinen menettely täyttää vain yhden rikosnimikkeen tunnusmerkistön ja aktualisoituva oikeudellinen kysymys koskee sitä, onko menettely täyttänyt mainitun nimikkeen tunnusmerkistön kerran vai useampia kertoja. Erilaatuisesta konkurrenssista puolestaan on kyse silloin, kun sama menettely täyttää useamman kuin yhden rikosnimikkeen tunnusmerkistöt. Tällöin oikeudellinen kysymys koskee sitä, sovelletaanko menettelyyn yhtä vai useampaa eri rikosnimikettä.⁸⁶

⁸³ Tapani 2012, s. 225–226, Koskinen 1973, s. 8 sekä Lahti 1968, s. 709–737.

⁸⁴ Asp – Ulväng – Jareborg 2010, s. 514.

⁸⁵ Mm. Ulväng 2013, s. 130–131, Löfmarck 1974, s. 22 sekä Asp – Ulväng – Jareborg 2010, s. 502–503 ja 515. Omat käännökset termeille ”olikartad konkurrens” ja ”likartad konkurrens”.

⁸⁶ Ulväng 2013, s. 131–132, Löfmarck 1974, s. 22, Strahl 1976, s. 411–415 ja Jareborg 1995, s. 161.

Samanlaatuisen ja erilaatuisen konkurrenssin välinen rajanveto – ja sitä kautta rikosten yksiköinnin ja lainkonkurrenssin välinen rajanveto – ei kuitenkaan ole näin ongelmaton. Rikosnimikkeet, jotka on jaoteltu asteittaisesti moitittavuuden mukaan, kuten esimerkiksi lievä kavallus, kavallus ja törkeä kavallus, sekoittavat rikostyyppin ja saman rikosnimikkeen määritelmien kenttää. Jareborgin mukaan rikostyyppit, jotka on jaoteltu moitittavuusasteittain sekä jotkin muut kvalifioitui tai privilegioitui variaatiot rikostyyppistä tulee tulkita ”samaksi rikosnimikkeeksi” samanlaatuisen konkurrenssin eli rikosten yksiköinnin yhteydessä.⁸⁷ Ainakin Asp ja Ulväng ovat yhtyneet tähän tulkintaan.⁸⁸ Sunnqvistin mukaan useasta matalamman moitittavuusasteen rikoksesta koostuvaa sarjaa on toisinaan mahdollista tarkastella yhtenä törkeänä rikoksena.⁸⁹

Saksalaisessa doktriinissa muun muassa Jakobs on esittänyt samankaltaisen näkemyksen; mikäli kyse on rikosnimikkeistä, jotka ovat vain tarkennuksia samasta menettelystä, voidaan sarja nimikkeiden tunnusmerkistöt täyttävää menettelyä katsoa yhdeksi ja samaksi rikokseksi.⁹⁰ Edellä kuvatut näkemykset käyvät järkeen. Havainnollistavana esimerkkinä voidaan esittää tilanne, jossa henkilö anastaa saman kellarivaraston sadasta eri lukitsemattomasta häkkikomeroista omaisuutta, joka yksittäin arvioituna on arvoltaan vaikka 100 euroa per komero. Jos jokaista häkkikomeroista anastamista tutkailee yksittäin, on käsillä yksi näpistys yhtä häkkikomeroista anastamista kohden. Mikäli menettelyä kuitenkin arvioi kokonaisuutena, on anastetun omaisuuden yhteisarvo 100×100 eli 10 000 euroa. Tällöin menettelyn arvioiminen 100 eri näpistykseenä ei enää tule kysymykseen, vaan kyse on joko varkaudesta tai törkeästä varkaudesta. Tilanteeseen voidaan näin ollen katsoa soveltuvan kolmen eri rikosnimikkeen – näpistyksen, varkauden ja törkeän varkauden – tunnusmerkistöt. Rikosten yksiköinnin näkökulmasta eri nimikkeitä tutkaillaan mainitussa tapauksessa silti ikään kuin samana rikosnimikkeenä.

Syy saman rikostyyppin eri moitittavuusasteita edustavien rikosnimikkeiden tutkailemiseen samana rikosnimikkeenä rikosten yksiköinnin yhteydessä on se, että nimikkeet ovat alisteisessa suhteessa toisiinsa; varkaus on tavan tekemuotona se,

⁸⁷ Jareborg 1995, s. 203.

⁸⁸ Asp – Ulväng – Jareborg 2010, s. 514–515.

⁸⁹ Sunnqvist 2011, s. 496. Tämä edellyttää kuitenkin yhtenäistä rikossuunnitelmaa ja yhtenäistä tahallisuutta, ks. Sunnqvist 2011, s. 514. Vrt. tosin Ulväng 2011, s. 1043–1047, jossa hän katsoo Sunnqvistin teesin soveltuvan sellaisenaan korkeintaan hyvin rajalliseen määrään tapauksia.

⁹⁰ Jakobs 1991 s. 893.

joka taipuu näpistykseen ja törkeään varkauden edessä niissä tapauksissa, joissa näpistykseen ja törkeään varkauden erityiset tunnusmerkistötekijät ovat käsillä. Nimikkeillä on laaja yhteinen soveltamisalue ja kvalifioitunut sekä privilegoidut rikostyyppit ovat vain variaatioita samasta lainvastaisesta menettelystä moitittavuutta lisäävine tai alentavine olosuhteineen.⁹¹

⁹¹ Ulväng 2013, s. 136. Samoilla linjoilla ainakin Jareborg 1995, s. 203–204 sekä Asp – Ulväng – Jareborg 2010, s. 514–515.

3. Rikosten yksiköintiin vaikuttavasta rikosten jaottelusta

Oikeuskäytännössä rikosten yksiköinnissä yhdeksi tai useammaksi rikokseksi on merkittävästi painotettu rikoksella loukatun oikeushyvän erottamatonta kohdistumista henkilöön. Mainitun mukaisina oikeushyvinä on pidetty muun muassa ihmishenkeä, seksuaalista itsemääräämisoikeutta, terveyttä, kunniaa ja vapautta. Välittömästi kun sanottujen henkilöön erottamattomasti kohdistuvien rikosnimikkeiden tunnusmerkistöjenmukaista menettelyä toteutetaan suhteessa yhtä useampaan henkilöön, yksiköidään teot asianomistajien lukumäärän perusteella.⁹² Koponen on nimittänyt näitä rikoksia välittömästi henkilöön kohdistuviksi rikoksiksi.⁹³ Tähdennettäköön, että henkilöllä tarkoitetaan tässä jaottelussa yksinomaan luonnollista henkilöä.

Henkilöön erottamattomasti kohdistuvista rikoksista tulee erottaa muut rikokset, joilla loukataan oikeudellisesti suojattuja mutta ”persoonattomia” etuja, kuten varallisuutta, kotirauhaa tai virkatoimien häiriötöntä hoitoa. Persoonattomia oikeudellisesti suojattuja etuja loukattaessa asianomistajien määrä ei suoraan vaikuta yksiköintiin.⁹⁴ Maininnan arvoista lienee lisäksi se, että näiden rikosten asianomistajat voivat olla luonnollisten henkilöiden ohella myös oikeushenkilöitä sekä se, ettei lukuisilla ryhmän rikoksista ole asianomistajaa lainkaan. Vastaavaa jaottelua henkilöön erottamattomasti kohdistuvien rikosten ja muiden rikosten välillä on tehty myös Ruotsissa ja Saksassa.⁹⁵

3.1 Henkilöön erottamattomasti kohdistuvista rikoksista

Jo Koskinen on väitöskirjassaan korostanut rangaistussäännösten suojeluobjekteina olevien oikeushyvien merkitystä ykseysarvioinnissa. Hänen mukaansa rangaistussäännöksellä suojatun oikeushyvän ollessa ”...*tietyn henkilön persoonallisuuteen erottamattomasti liittyv[ä]*...”, rajaa se yhdeksi rikokseksi katsottavan menettelyn kohdistumaan vain yhteen asianomistajaan.⁹⁶ Heti kun asianomistajia on useampia, on kyse yhtä monesta rikoksesta.

⁹² Nuutila 1997, s. 377.

⁹³ Koponen 2015, s. 612.

⁹⁴ Nuutila 1997, s. 378–380.

⁹⁵ Ulväng 2013, s. 211, Asp – Ulväng – Jareborg 2010, s. 503–507, Jescheck – Weigend 1996, s. 259–260 sekä Roxin 2003, s. 807.

⁹⁶ Koskinen 1973, s. 135.

Henki- väkivalta- ja seksuaalirikoksia sekä vapauteen kohdistuvia rikoksia on tyypillisesti pidetty henkilöön erottamattomasti kohdistuvina. Hieman haastavampana näyttäytyvää rajanvetoa on tehty RL 24 luvun yksityisyyttä, kunniaa ja rauhaa loukkaavien rikosten osalta. Siinä missä kotirauhan rikkomisen suojaamaa oikeushyvää kotirauhaa ei ole pidetty sillä tavoin henkilöön erottamattomasti liittyvänä, että useamman henkilön kotirauhan loukkaaminen samaan asuntoon tunkeutumalla katsottaisiin yhtä useammaksi kotirauhan rikkomiseksi (RL 24:1), on useamman henkilön kunnian loukkaaminen kirjoituksella katsottu yhtä moneksi kunnianloukkaukseksi (RL 24:9) kuin rikoksella on asianomistajia.⁹⁷ Lisäksi virkamiehen väkivaltainen vastustaminen (RL 16:1) ja ryöstö (RL 31:1), jotka potentiaalisesti osittain koostuvat henkilöön erottamattomasti kohdistuvien rikosten kuten lievän pahoinpitelyn (RL 21:7), laittoman uhkauksen (RL 25:7) tai varkauden tunnusmerkistöistä, on kuitenkin katsottu luonteeltaan sellaisiksi rikoksiksi, etteivät niiden suojaamat oikeushyvät ole yksinomaan henkilöön erottamattomasti liittyviä.⁹⁸

Tämä mahdollistaa useamman virkamiehen väkivaltaisen vastustamisen ja useamman henkilön omaisuuden anastamisen henkilöön kohdistuvaa väkivaltaa käyttämällä siten, että rikokset yhä yksiköidään vain yhdeksi virkamiehen väkivaltaiseksi vastustamiseksi ja yhdeksi ryöstöksi, mutta mahdollisesti useammaksi pahoinpitelyksi (RL 21:5) väkivallan kohteiden lukumäärän mukaisesti. Nuutila on esittänyt vastaavan näkemyksen, olkoonkin että hän on katsonut pahoinpitelyn sisältävän ryöstöön lainkonkurrenssin nojalla.⁹⁹

Henkilöön erottamattomasti kohdistuvilla rikoksilla on kuitenkin pitkittäisuuntainen ulottuvuus, joka voi toisinaan olla hyvinkin venyvä. Tutkimuksessa tarkastelluista nimikkeistä vainoaminen (RL 25:7 a) havainnollistaa tähän ulottuvuuteen liittyvää yksiköinti-problematiikkaa verrattain mallikkaasti. Vainoamisen tar-

⁹⁷ Nuutila 1997, s. 377–379 sekä KKO 2011:10, jossa A:n ja B:n katsottiin syyllistyneen törkeään kotirauhan rikkomiseen menemällä asunnon vakituiseen asukkaana X:n kielloista huolimatta asuntoon, kun tämän alaikäiset lapset Z ja Y olivat olleet asunnossa, loukaten näin Z:n ja Y:n kotirauhaa. Kunnianloukkauksen yksiköinnin osalta KKO 2010:88, jossa kolmesta asianomistajasta esitetyt valheelliset väitteet näiden osallisuudesta ulkomailla toimivaa terroristijärjestöä rahoittavaan ryhmään luettiin vastaajien syyksi kolmena törkeänä kunnianloukkauksena (RL 24:10). Vrt. Koskinen 1973, s. 135, 155–159 ja 165.

⁹⁸ Nuutila 1997, s. 379–380. Mm. KKO 2019:31, jossa A:n katsottiin syyllistyneen yhteen virkamiehen väkivaltaiseen vastustamiseen uhkaamalla kahta sosiaalityöntekijää sekä KKO 2001:108, jossa A:n katsottiin jo käräjäoikeustasolla syyllistyneen yhteen ryöstöön anastamalla henkilöön käyvää väkivaltaa käyttämällä B:ltä ja C:ltä näiden omaisuutta.

⁹⁹ Nuutila 1997, s. 379–380. Nuutila katsoo kuitenkin, että ryöstäjän syyllistyessä törkeään ryöstöön (RL 31:2) menettelyllä, joka täyttää myös törkeään pahoinpitelyn (RL 21:6) tunnusmerkistön suhteessa useampaan asianomistajaan, tulee menettely yksiköidä yhdeksi törkeäksi ryöstöksi ja useammaksi törkeäksi pahoinpitelyksi väkivallan kohteiden monikollisuuden perusteella.

kastelun yhteydessä myös sen ilmeisesti henkilöön erottamattomasti kohdistuva luonne asetetaan hovioikeuskäytännön valossa kyseenalaiseksi. Kriminalisointia koskevan hallituksen esityksen kirjoitustapa viittaa siihen, että vainoamisen tunnusmerkistön yksinkertaisen toteuttamisen kattamien tekojen tulisi kohdistua nimenomaan yhteen uhriin.¹⁰⁰

Ruotsissa kriminalisoitu *olaga förföljelse* (BrB 4:4 a), joka myönnettävästi on luonteeltaan siinä mielessä kotimaiselle oikeudenkäytölle vieras rikos, että sen tunnusmerkistön toteuttaminen vaatii aikaisemmin täyttyneitä muita asianomistajaan kohdistuneita rikoksia, on lähtökohtaisesti yksiköitävä asianomistajien lukumäärän perusteella.¹⁰¹ Näin ollen esimerkiksi yhdessä asuvan perheen eri jäsenten vainoaminen tulisi Ruotsissa katsoa yhtä moneksi vainoamiseksi kuin teoilla on asianomistajia. Sääntö ei kuitenkaan vaikuta olevan täysin poikkeukseton; Göteborgin käräjäoikeuden ratkaisussa nro B 1185-12 A oli häirinyt B:tä ja C:tä 05.04–23.04.2012 välisenä aikana soittamalla noin 30 kertaa heidän kotipuhelimeensa, syylistyen näin häirintään (BrB 4:7) sekä lain lähestymiskiellosta 24 §:n mukaiseen lähestymiskiellon rikkomiseen.¹⁰² Vaikka teot kohdistuivat kahteen eri asianomistajaan, luettiin menettely A:n syyksi vain yhtenä vainoamisena.¹⁰³ Vainoamisteot loukkasivat selkeästi muun muassa asianomistajien kotirauhaa ja A:n kannalta vaikutti yhdentekevältä, kumpi puhelinsoittoihin vastaisi.

Asianomistajakohtainen yksiköinti lienee ollut vähintäänkin lähtökohtainen tarkoitus myös suomalaista vainoamiskriminalisointia säädettäessä, mutta tuomioistuinkäytännössä mainittua yksiköintitapaa ei aina ole noudatettu. Toisinaan melko selkeästi henkilöön kohdistuviksi tulkittavissa olevat vainoamisteot on asianomistajien useammuudesta huolimatta yksiköity yhdeksi vainoamiseksi silloin, kun teot ovat kohdistuneet yhden yhdessä asuvan perheen jäseniin. Aiheeseen

¹⁰⁰ HE 19/2013 vp, s. 25. Muun muassa Matikkala on myös katsonut vainoamisrikosten yksiköityvän kohdehenkilöittäin, ks. Frände et al. 2018, s. 496.

¹⁰¹ HE 19/2013 vp, s. 25, Regeringens proposition 2010/11:45 s. 71 sekä Ulväng 2013, s. 352.

¹⁰² Huom. omia käännöksiä, kyseessä: BrB 4:7 *ofredande* sekä *överträdelse av kontaktförbud* enligt 24 §:n lagen (688:1988) om kontaktförbud.

¹⁰³ Göteborgs TR, mål nr. B 1185-12 s. 6–7 sekä bilaga 2 s. 1. Tavanomaisempaa yksiköintikäytäntöä edustanee NJA 2013 s. 1227, jossa A tuomittiin vainoamisesta (*olaga förföljelse*), jonka pääasiallisena kohteena oli ollut B. A oli kuitenkin myös syylistynyt lähestymiskiellon rikkomiseen (*överträdelse av kontaktförbud* enligt 24 §:n lagen (688:1988) om kontaktförbud) suhteessa B:n lapseen rikkomalla tämän suojaamiseksi asetettua lähestymiskielloa sekä syylistynyt BrB 4:7 mukaiseen ”häirintään” (*ofredande*) suhteessa B:n nykyiseen poikaystävään. Kuvattu menettely luettiin A:n syyksi B:hen kohdistettuna vainoamisena (*olaga förföljelse*), B:n lapseen kohdistettuna lähestymiskiellon rikkomisena sekä B:n nykyiseen poikaystävään kohdistettuna ”häirintään”. Muuta kuin suoraan B:hen kohdistettua menettelyä ei luettu A:n syyksi vainoamisena (*olaga förföljelse*).

syvennyttään tutkimuksen myöhemmässä vaiheessa.

3.2 Muista rikoksista

Eri kriminalisointien suojaamat oikeushyvät eivät useinkaan ole henkilöön erottamattomasti liittyviä. Muun muassa varallisuutta, yleistä turvallisuutta, kotirauhaa ja virkatoimien häiriötöntä hoitoa on pidetty tällaisina oikeushyvinä.¹⁰⁴ Mainittuja oikeushyviä suojaavilla kriminalisoinneilla tulisi periaatteessa olla sekä pitkittäis- että poikittaissuuntainen ulottuvuus siten, että loukkauksien kohdistuminen useampaan asianomistajaan tai menettelyn kronologinen venyminen eivät estäisi yksiköimästä menettelyä yhdeksi rikokseksi. Useamman henkilön omaisuuden anastaminen samalla kertaa on usein katsottu vain yhdeksi varkaudeksi.¹⁰⁵ Petosrikollisuudessa taas eri asianomistajiin kohdistetut teot yksiköidään tyypillisesti asianomistajien lukumäärän perusteella. Viime aikoina oikeuskäytännössä on Suomessa tosin liikuttu kohti yksitekoisuutta.¹⁰⁶ Asianomistajien lukumäärän lisäksi esimerkiksi erehdyttämistoimien ja erehdyksen vallassa tehtyjen määrämistointien lukumäärällä on ollut merkitystä rikosykyä rajattaessa.¹⁰⁷ Petosrikosten yksiköintiin vaikuttavien seikkojen moninaisuuden sekä tuomioistuinten epä johdonmukaisten yksiköintikäytänteiden vuoksi tutkimuksessa tarkasteltavaksi on valikoitunut juuri petos (RL 36:1). Yleistä turvallisuutta vaarantava vaaran aiheuttaminen (RL 21:3) taas yksiköidään vaaratilanteen mukaan ja virkamiehen väkivaltainen vastustaminen lähinnä vastustamistilanteen ajallisen ja paikallisen yhteyden, ei vastustettujen virkamiesten perusteella.¹⁰⁸

Muina rikoksina voidaan mainita myös asiantilan jatkamisen ja tapahtumisen kieltävät kriminalisoinnit, olkoonkin että ainakin ensimmäiset voivat toisinaan suojata henkilöön erottamattomasti kohdistuvia oikeushyviä, kuten vapaudenriisto (RL 25:1). Tapahtumisen kieltävänä kriminalisointina on ymmärrettävä muun muassa rattijuopumus, jossa moottorikäyttöisen ajoneuvon kuljettaminen päihtyneenä kielletään. Ajotapahtuman lyhytkin päättymisen ennen uutta ajotapahtumaa voi estää menettelyn yksiköimisen yhdeksi rikokseksi.¹⁰⁹ Tutkimuksessa esitellään edellä

¹⁰⁴ Nuutila 1997, s. 378–379 ja Ulväng 2013, s. 223–229.

¹⁰⁵ Tapani, 2012, s. 229, Nuutila, 1997, s. 378 sekä Ulväng, 2013, s. 216–222.

¹⁰⁶ Tapani, 2012, s. 234–236, KKO 2011:84 ja KKO 2014:7.

¹⁰⁷ Ulväng, 2013, s. 217 ynnä Koponen 2015, s. 613–614.

¹⁰⁸ Nuutila, 1997, s. 379.

¹⁰⁹ Nuutila, 1997, s. 380–381. Vrt. kuitenkin törkeään liikenneturvallisuuden vaarantamiseen (RL 23:2), mm. KKO 2006:101, jossa A oli ensin päivänä X kello 23 ajanut huomattavaa ylinopeutta, kieltäytynyt nou-

kuvatulla tavalla tapahtuvaan yksiköintiin liittyvää oikeudenmukaisuus- ja tarkoituksenmukaisuusproblematiikkaa erityisesti sääntelyllä suojatun oikeushyvän tehokkainta mahdollista turvaamista silmällä pitäen lyhyesti jo seuraavassa osiossa. Kriminalisoinnin valikoituminen tarkasteltavaksi juuri tässä tutkimuksessa valottuu esityksen myötä.

dattamasta poliisin hänelle antamaa pysähtymiskäskyä ja onnistunut pakenemaan poliisia. A oli joitakin tunteja myöhemmin mm. ajanut huomattavaa ylinopeutta ja kieltäytynyt noudattamasta poliisin hänelle antamaa pysähtymiskäskyä. A:n katsottiin syyllistyneen kahteen erilliseen törkeään liikenneturvallisuuden vaarantamiseen siitä huolimatta, että tämä oli ilmeisesti ainakin teoriassa voinut toteuttaa tunnusmerkistöä myös koko menettelyjen välisen ajan.

4. Luonnollinen katsantokanta

”Yleisesti konkurrenssiopista” -segmentissä mainitun yhtenäisrangaistusjärjestelmäsiirtymän alla ehdotettiin oikeuskäytännön muuttamista siten, että teot, joita niin sanotun luonnollisen katsantotavan mukaan olisi pidettävä yksinä tekoina, useammin myös tuomittaisiin yksinä rikoksina. Yhden ja useamman rikoksen rajanvedon ongelmallisuutta pohdittiin eritoten ajallisesti.¹¹⁰ Esimerkkinä käytettiin muun muassa tutkielman aiheen kannalta hyvinkin osuvasti tilannetta, jossa ”...henkilö on samalla matkalla kolme eri kertaa tai samana päivänä usean tunnin väliajoin kahdessa eri tilaisuudessa kuljettanut moottoriajoneuvoa alkoholin vaikutuksen alaisena.”¹¹¹

Siirtymää edeltävän lainsäädännön puitteissa tilanteet, joissa rikoksen tunnusmerkistön toteuttaminen ei kysynyt yhtä useampaa osatekoa, katsottiin useimmiten joko yhdeksi rikokseksi tai jatketuksi rikokseksi ja rajanveto tehtiin näiden välillä. Tuolloin rangaistus mitattiin molemmissa tapauksissa samalta rangaistusasteikolta, eikä rajanvedolla siten ollut oleellista vaikutusta rangaistuksen määrään. Uuden sääntelyn katsottiin merkittävästi ankaroittavan aikaisempien jatkettujen rikosten tilanteisiin soveltuvia rangaistusasteikkoja suhteessa yhden rikoksen vastaaviin.¹¹² Edellä esitetty pitää nähdäkseni edelleen paikkansa. Moottorikäyttöisen ajoneuvon useampikertainen kuljettaminen yhtenä päivänä samassa päihtymystilassa siten, että ajojen välillä nousee ajoneuvosta ja käydään esimerkiksi kaupassa, katsottaneen yhtä moneksi rattijuopumukseksi kuin tapahtumasarjassa on ajoja.¹¹³ Institutionaalista tukea edellä esitetylle väitteelle tarjoaa myös korkeimman oikeuden ratkaisu KKO 2011:3, jossa vastaaja oli ensin kuljettanut henkilöautoa ja pian sen jälkeen traktoria siten, että menettely oli luettu hänen syykseen kahtena törkeänä rattijuopumuksena. Mainittuun tapaukseen palataan tutkimuksen myöhemmässä vaiheessa.

Rattijuopumuksesta mitattava rangaistus määräytyy ensisijaisesti kuljettajan verestä tai tämän uloshengitysilmaasta todetun alkoholin määrän perusteella.¹¹⁴ Näin

¹¹⁰ HE 84/1980 vp, s. 8.

¹¹¹ Ibid.

¹¹² Ibid.

¹¹³ Nuutila 1997, s. 381.

¹¹⁴ Perustan väitteeni syyteharkinnassa hyödynnettyyn ohjeelliseen käsikirjaan ”Käsikirja tunnusmerkistöistä ja seuraamuksista, Itä-Uudenmaan syyttäjänvirasto, 2019”, jonka pohjana on käytetty Kouvolan hovioikeuspiirissä 28.09.2007 päivätyä rangaistuskäytäntöselvitystä. Käsikirjaan on lisätty tulkintaohjeita oikeuskirjallisuudesta ja lain esitöistä, sekä laajasti oikeuskäytäntöä. Käsikirjan ovat laatineet Olkinuora, Eeva-Liisa et al. Kyseisen käsikirjan rattijuopumusta koskevassa osiossa (sivut 56–57) ohjeellinen rangaistus määräytyy käytännössä puhtaasti vastaajan veren tai uloshengitysilman alkoholipitoisuuden mukaan. Viittauskäytäntö jatkossa: ”Käsikirja 2019, s. xx”.

ollen kolmesta erillisestä rattijuopumuksesta mitattava rangaistus muodostuu merkittävästi ankarammaksi kuin yhdestä ajallisesti huomattavasti pidemmästä, mutta välillä katkeamattomasta menettelystä mitattu vastaava. Hallituksen esityksessä mahdollisena ratkaisuna ehdotettu oikeuskäytännön muuttaminen siten, että ”syytetyksi viaksi luettu menettely nykyistä useammin katsottaisiin vain yhdeksi rikokseksi”¹¹⁵, ei ainakaan rattijuopumusrikosten osalta ole toteutunut toivotulla tavalla. Lienee selvää, että rattijuopumuskriminalisoinnilla suojeltua oikeushyvää, eli liikenneturvallisuutta, vaarantaa merkittävästi enemmän tunnin kestävä katkeamaton ajo, kuin kolme viiden minuutin ajoa, mikäli liikenneolosuhteet ja päihtymyksen aste ovat samat. Kuitenkin jälkimmäisestä menettelystä mitattu rangaistus on käytännössä varmasti ankarampi.¹¹⁶

4.1 Luonnolliseen katsantokantaan vaikuttavat arviointikriteerit

Rikosten yksiköinnissä yhdeksi tai useammaksi rikokseksi on olennaisena apuvälineenä hyödynnetty niin sanottua luonnollista katsantokantaa.¹¹⁷ Rikosyksen tai useammuuden rajanvedon lähtökohdaksi on asetettava rikoksen tunnusmerkistö.¹¹⁸ Tämän tulkitsen tarkoittavan lähinnä menettelyyn soveltuvan rikosnimikkeen tunnusmerkistön sanamuotoa. Luonnollisella katsantokannalla ei kuitenkaan itsessään ole varsinaisia ääriäviivoja, ja käsitettä on sen vuoksi täsmennettävä. Erityisesti tekojen ajallinen ja paikallinen yhteys ovat luonnollisen teon ykseyden selvittämisen kannalta keskeisiä.¹¹⁹ Rikosten yksiköinnissä ongelmalliseksi muodostuu kunkin rikosnimikkeen tunnusmerkistön ulottuvuuden selvittäminen, eli tunnusmerkistöjen eräänlainen venyvyys.¹²⁰ Ulottuvuutta selvitettäessä lähtökohtana toimii tunnusmerkistö ja ennen kaikkea sen kielellinen ilmaisu.¹²¹ Tunnusmerkistön sana-

¹¹⁵ HE 84/1980 vp, s. 8.

¹¹⁶ Käsikirja 2019, s. 57. Kuljettajan veren alkoholipitoisuuden ollessa 1,00–1,19 % on menettelyn rangaistusarvona pidetty 60–70 päiväsakkoa. Mikäli tekoja on kolme, korottavat toinen ja kolmas rattijuopumus rangaistusta osapuilleen kolmanneksella (osittain RL 7:3, osittain ns. kolmasosasääntö, josta tarkemmin mm. Käsikirja 2019, s. 141) yksittäin arvioidusta rangaistusarvostaan. Näin ollen kolmeen 1,00 promillen rattijuopumukseen syyllistynyttä vaadittaisiin tuomittavaksi n. (60+20+20=)100 päiväsakon suuruiseen sakkorangaistukseen. Tuomioistuimien yhtyisi mitä luultavimmin tähän seuraamuskannanottoon ja tuomitsisi syytetyn 100 päiväsakon suuruiseen sakkorangaistukseen. Yhdestä 1,00 promillen rattijuopumuksesta mitattu rangaistus tuskin ylittäisi edes 70 päiväsakkoa, vaikka ajo olisi kestänyt tunnin.

¹¹⁷ LaVM 15/1990 vp, s. 3, HE 84/1980 vp, s. 8 sekä HE 40/1990 vp, s. 11–12, jossa tosin ei suoraan mainita luonnollista katsantokantaa, vaan puhutaan yhden ja useamman teon välisestä rajanvedosta yleisesti sekä ”luonnollisesta teon käsitteestä”. Myös Tapani 2012, s. 227.

¹¹⁸ Mm. Frände 2004, s. 323 ynnä Ulväng 2013, s. 199–200.

¹¹⁹ Frände 2004, s. 323.

¹²⁰ Koskinen 1973, s. 127–128.

¹²¹ Hagströmer 1901–1905, s. 620–621 ja Ulväng 2013, s. 200–201.

muodosta tai muutoin ilmenevän ulottuvuuden määrittämisessä arvioinnin lähtökohdaksi ovat Suomessa muodostuneet luonnollisen katsantokannan¹²² eri arviointikriteerit. Sanotut arviointikriteerit antavat luonnollisen katsantokannan käsitteelle sen merkityssisällön.¹²³

Korkein oikeus on ratkaisussaan KKO 2018:17 lausunut seuraavasti: ”Voimassa olevaan lakiin ei sisälly säännöstä, joka koskisi yksittäisten tekojen katso- mista yhdeksi tai useammaksi rikokseksi, vaan kysymys on jätetty viime kädessä oikeuskäytännössä ratkaistavaksi. Oikeuskäytännössä arvioinnin lähtökohdaksi on otettu lain esitöissä mainitun mukaisesti niin sanottu luonnollinen katsantokanta...” Luonnolliseen katsantokantaan vaikuttavina arviointikriteereinä on pidetty yhtäältä tekojen ajallista ulottuvuutta sekä toisaalta toiminnan luonnetta; onko toiminta ollut yhtenäistä vai onko kyse ollut selvästi erillisistä teoista?¹²⁴ Myös säännösten sana- muodolla, sääntelyn suojaamilla arvoilla, sääntelyn pyrkimyksillä, asianomistajien määrällä ja tekojen motivaatioperustalla on katsottu olevan vaikutusta siihen, onko tekoja pidettävä yhtenä vai useampana rikoksena.¹²⁵

4.2 Rikositykseyden määrittelyn kriteereistä Ruotsissa

Ruotsissa rikositykseys määritellään samansuuntaisesti; luonnolliseksi katsotulla tavalla tai kuten yleinen ajatustapa ja kielenkäyttö sallivat.¹²⁶ Hagströmerin näkemyksen mukaan rikositykseyden ja rikosten useammuuden välisen eron voi toisinaan ratkaista vaistonvaraisesti.¹²⁷ Strahl puolestaan on rikosten yksiköinnin osalta esittänyt, että rikositykseyden tai useammuuden ratkaisemisessa tarpeen ei ole kuin tieto siitä, riittääkö rikosnimikkeen yksinkertainen soveltaminen kattamaan vastaajan menettelyn.¹²⁸ Ulväng on tiivistänyt doktriinin näkökannat seuraavasti: rikositykseys on tietyllä yhtenäisyydellä tehtyä rikollisuutta, joka yleisesti ottaen kokonaisuudessaan luonnollisesti tulkitaan yhdeksi rikokseksi. Käytännössä tämä johtaa kuitenkin teoreettiseen dilemmaan; mikäli rikositykseyden tunnistaa suoraan ja vaistonvaraisesti, ei sen rajaamiselle voine asettaa kriteereitä. Toisaalta taas väite siitä, että

¹²² HE 84/1980 vp, s. 8, HE 40/1990 vp, s. 11–12 ja LaVM 15/1990 vp, s. 3.

¹²³ Näin esimerkiksi Tapani 2012, s. 227–228.

¹²⁴ KKO 2018:17 kohta 10, jossa viitataan edelleen mm. KKO 1994:67, KKO 2004:33, KKO 2007:38 kohta 4 ja KKO 2007:102 kohta 3.

¹²⁵ KKO 2018:17 kohta 10, jossa viitataan edelleen mm. KKO 1997:117, KKO 2000:108, KKO 2007:38 kohta 4, KKO 2015:18 kohta 4 sekä KKO 2017:92 kohta 8.

¹²⁶ Ulväng 2013, s. 189, Strahl 1976, s. 412 ja 429. Ks. myös Hagströmer 1901–1905, s. 622.

¹²⁷ Hagströmer, 1901–1905, s. 684.

¹²⁸ Strahl 1976, s. 412.

rikosyksyden rajaamiselle ensin asetettaisiin kriteerit, joita vasten tunnusmerkistötekijöitä erikseen punnittaisiin, ja lopuksi pohdittaisiin näiden momenttien mahdollista yhdistämistä yhdeksi ykseydeksi ja edelleen vaihetta, jossa nämä toistuvat teot eivät enää olisi tulkittavissa osaksi samaa tekoa, vaikuttaa turhan analyyttistekniseltä.¹²⁹

Ajan ja paikan keskeisyyttä rikosyksyettä määritettäessä on korostettu myös Ruotsissa. Mainittujen kriteerien rajojen on katsottu piirtyvän pitkälti tunnusmerkistön ja siinä käytettyjen verbien perusteella.¹³⁰ Myös rikoksen kohteiden lukumäärällä on usein huomattava merkitys.¹³¹ Rikosyksyeden rajat on sanottu määrittävän sen perusteella, kuinka monta tunnusmerkistön mukaista rangaistusta arvioitavana oleva menettely ”ansaitsee”, jotta rangaistusta voidaan pitää oikeudenmukaisena.¹³² Yksinomaan sen seikan, että viidestä varkaudesta tuomittava rangaistus sinänsä mahtuu yhden varkauden rangaistusasteikon piiriin, ei voida katsoa tarkoittavan sitä, että viisi varkautta voitaisiin tosiasiallisesti tuomita vain yhtenä varkauteina. Mikäli näin olisi, voitaisiin rikosyksyksistä tehdä kuinka laveita hyvänsä.¹³³ Sanottu toimintatapa olisi nähdäkseni useastakin näkökulmasta kestävä. Näistä hälyttävimpänä mainittakoon vastaajan oikeusturva muun muassa syyteoikeuden vanhentumissäännökset huomioiden. Ajallisen yhteyden sekä paikallisen suhteen lisäksi kriminalisoinnin suojaamalla intressillä, asianomistajien määrällä ja rikoksen tekotavalla on ratkaiseva merkitys luonnollista rikosyksyettä rajattaessa. Lähtökohtana on pidettävä tunnusmerkistön sanamuotoa.¹³⁴

4.3 Yhteenveto

Edellä esitetyn perusteella katson, että luonnollisen katsantokannan ja ylipäättään ”luonnollisuuden” käsitteet ovat perin laajoja, jopa epämääräisiä. Luonnolliseen katsantokantaan vaikuttavia arviointikriteereitä on lukuisia, eikä niiden välillä tunnu vallitsevan minkäänlaista yleistä hierarkiaa. Muun muassa Tapani on pitänyt arviointikriteerien lukumäärää ja keskinäistä yhteismitattomuutta varsin ongelmallisenä.¹³⁵ Erityisesti Ulväng on kritisoinut ”luonnollisuutta” tekojen ykseyden arvi-

¹²⁹ Ulväng 2013, s. 190.

¹³⁰ Ulväng 2013, s. 180.

¹³¹ Jareborg 1995, s. 203–215 ja Asp – Ulväng – Jareborg 2010, s. 503–515.

¹³² Näin ainakin Strahl 1976, s. 412 sekä Jareborg 1995, s. 203.

¹³³ Ulväng 2013, s. 181.

¹³⁴ Ulväng 2013, s. 199–200.

¹³⁵ Tapani 2012, s. 228.

oinnin mittarina. Hänen mielestään mitään varsinaista ”luonnollista” lähtökohtaa ei ole, vaan kyse on ennemminkin siitä, miten rikosten ykseyden tai erillisyyden pystyy perustelemaan ja sitä kautta oikeuttamaan.¹³⁶ Kaikki palautuu lopulta rikosnimikkeiden tunnusmerkistöihin ja niiden tulkintaan sekä siihen, että asetettuja ykseyden arvioinnin kriteereitä sovelletaan johdonmukaisesti.¹³⁷

Tutkielmassa tarkastellaan seuraavaksi luonnolliseen katsantokantaan vaikuttavien arviointikriteerien soveltamista eri rikosnimikkeiden tunnusmerkistöihin, pääasiassa oikeuskäytännössä. Miksi poikittaissuuntainen ulottuvuus käytännössä uupuu aikaisemmin mainitun pahoinpitelyn ja muiden niin sanotusti henkilöön erottamattomasti kohdistuvien rikosten kohdalla, kun taas varallisuuteen kohdistuvissa rikoksissa sanottu ulottuvuus mahdollistaa kymmenien asianomistajien mahdollittamisen saman rikosnimikkeen alle? Toisaalta henkilöön erottamattomasti kohdistuvien rikosten ajallinen ulottuvuus voi olla huomattavasti laajempi kuin varallisuuteen kohdistuvien rikosten vastaavaa; yhtenä törkeänä vapaudenriistona (RL 25:2) voitaneen periaatteessa pitää jopa vuosia jatkunutta toisen liikkumisvapauden riistämistä, mikäli vapaudenriisto ei välillä pääty.

Tulevissa osioissa tutkaillaan kolmen hyvin erilaisen rikosnimikkeen tunnusmerkistöjä, tunnusmerkistöjen ulottuvuuksia sekä sitä, miten rikosten yksiköinnin ongelma on nimikkeiden osalta oikeuskäytännössä ja -kirjallisuudessa pyritty ratkaisemaan. Tältä osin viitattakoon aikaisemmin sivuttuun, muun muassa Jareborgin¹³⁸ näkemykseen siitä, että privilegoidut ja kvalifioidut variaatiot tietystä rikostyypistä tulee tulkita ”samaksi rikosnimikkeeksi”, sillä tutkimuksessa käsitellään myös nimikkeiden näitä muunnelmia ikään kuin yhtenä rikoksena, mikäli valikoiduista nimikkeistä tällaisia variaatioita on ja niiden tarkasteleminen on tutkielman kannalta mielekästä.

¹³⁶ Ulväng 2013, s. 190.

¹³⁷ Ulväng 2011, s. 1039.

¹³⁸ Jareborg 1995, s. 203.

5. Rikoslain 25 luvun 7 a §:n vainoaminen

Rikoslain 25 lukuun vapauteen kohdistuvista rikoksista sisällytettiin joitakin vuosia sitten uutena kriminalisointina vainoaminen.

”Joka toistuvasti uhkaa, seuraa, tarkkailee, ottaa yhteyttä tai muuten näihin rinnastettavalla tavalla oikeudettomasti vainoaa toista siten, että se on omiaan aiheuttamaan vainotussa pelkoa tai ahdistusta, on tuomittava, jollei teosta muualla laissa säädetä yhtä ankaraa tai ankarampaa rangaistusta, *vainoamisesta* sakkoon tai vankeuteen enintään kahdeksi vuodeksi.”

5.1 Vainoamisen erityispiirteet

5.1.1 Tunnusmerkistöstä

Vainoamisen tunnusmerkistöä on nähdäkseni pidettävä kotimaisessa rikosoikeussääntelyssämme hyvin poikkeuksellisenä. Siinä missä rikoslain rikostunnusmerkistöjen lähtökohtana on useimmiten yksittäisen teon arviointi, edellyttää vainoamisen tunnusmerkistö yksiselitteisesti toistuvuutta kriminalisoidulta menettelyltä. Ensimmäinen menettelyltä toistuvuutta tai tavanomaisuutta kysyvä rangaistussäännös vainoaminen ei kuitenkaan ole.¹³⁹ Vainoamisen tunnusmerkistöä voi toteuttaa syyllistymällä johonkin muuhun rikokseen, kuten esimerkiksi laittomaan uhkaukseen (RL 25:7), kotirauhan rikkomiseen, viestintärauhan rikkomiseen (RL 24:1 a) tai lähestymiskiellon rikkomiseen (RL 16:9 a), mutta lisäksi menettelyillä, jotka eivät kuulu muiden säännösten soveltamisalueisiin.

Vainoamisen tunnusmerkistöön sisällytetty toissijaisuuslauseke ”...jollei teosta muualla laissa säädetä yhtä ankaraa tai ankarampaa rangaistusta...” tarkoittaa käytännössä sitä, että tietyt sekä vainoamisen että esimerkiksi laittoman uhkauksen tunnusmerkistöjä täyttävät menettelyt tuomitaan vain laittomina uhkauksina tätä tunnusmerkistöä toteuttavilta osin. Uhata voi kuitenkin myös tavalla, joka täyttää yksinomaan vainoamisen tunnusmerkistön. Vertailun vuoksi selvennetäköön, että menettely, joka täyttää esimerkiksi sekä lähestymiskiellon rikkomisen että vainoamisen tunnusmerkistöt, tuomitaan erikseen vainoamisena ja lähestymiskiellon rikkomisena, sillä jälkimmäinen teko kohdistuu myös oikeudenhoitoon.¹⁴⁰ Silvennoinen ja Tolvanen ovat niin ikään esittäneet, että lueteltujen lisäksi ainakin pahoinpitelys-

¹³⁹ HE 19/2013 vp, s. 25.

¹⁴⁰ HE 19/2013 vp, s. 52 sekä LaVM 11/2013 vp, s. 10.

tä, vahingonteosta ja kunnianloukkauksesta voitaisiin tuomita vainoamisen ohella, sillä sanotut rikokset suojaavat eri oikeushyviä.¹⁴¹

Vainoamiskriminalisoinnissa mahdollisten tekotapojen kirjo näyttäytyy verrattain laajana. Uhkaaminen, seuraaminen, tarkkailu, yhteyden ottaminen tai muu näihin rinnastettava tapa kattavat tulkintani mukaan huomattavan määrän inhimillistä käyttäytymistä. Vainoamisen kriminalisointia arvioitaessa kodifioinnin katsottiinkin olevan haasteellista, kun huomioidaan laillisuusperiaatteen edellyttämä täsmällisyys¹⁴². Uhkaamista on saatava toisen tietoon, että tälle voi sattua jotakin epämieluisaa, ja että epämieluisan sattumuksen realisoituminen on uhkaajan vallassa. Seuraamista on toisen fyysinen seuraaminen, eikä tunnusmerkki edellytä minkäänlaiseen kommunikaatioon pyrkimistä. Kohteen ei tarvitse edes tulla tietoiseksi sanotusta seuraamisesta. Tarkkaileminen taas on toisen havainnointia inhimillisiä aisteja tai näitä tehostavia teknisiä apuvälineitä hyödyntäen. Sillä, missä tarkkailija tai tarkkailtava kulloinkin ovat, ei ole merkitystä. Neljäs tekotapatunnusmerkki – yhteyden ottaminen – tarkoittaa tekijän suunnalta tapahtuvaa kommunikaatiota. Yhteyttä voidaan ottaa esimerkiksi menemällä kohteen luokse, soittamalla tälle tai lähettämällä kohteelle viesti. Yhteyden ottaminen voi tapahtua myös välikäden kautta. Viimeisen, avoimeksi jätetyn, lainkohdassa mainittuihin tekotapoihin rinnastuvan tekotavan on katsottu olevan tarpeellinen vainoamistekojen monityyppisyys sekä tekniikan kehittymisen myötä mahdollisesti ilmaantuvat uudet tekotavat huomioiden.¹⁴³ Avoimeksi jätettyä tekotapaa on pidetty laillisuusperiaatteen kannalta ongelmallisena, mutta hyväksyttävänä vainoamisrikoksen tekotapojen erityisen laaja kirjo sekä mainitut tekniikan kehityksestä kenties seuraavat uudet tekotavat huomioiden.¹⁴⁴

Vainoamisen on lisäksi oltava omiaan aiheuttamaan vainotussa pelkoa tai ahdistusta. Uhrin ei todellisuudessa tarvitse kokea tuntemuksia, vaan riittää että vähintään toinen mainituista kokemuksista on menettelyn tyypillinen seuraus. Tässä arvioinnissa lähtökohdaksi otetaan keskimääräisihminen mutta kuitenkin siten, että uhrin henkilöön liittyvät olennaiset seikat – kuten hänen ikänsä tai erityinen haavoittuvuutensa – huomioidaan.¹⁴⁵ Kyse on siten abstraktin vaaran tunnusmerkis-

¹⁴¹ Silvennoinen – Tolvanen 2014, s. 761.

¹⁴² PeVL 16/2013 vp, s. 4 sekä LaVM 11/2013 vp, s. 8–9.

¹⁴³ HE 19/2013 vp, s. 50–51.

¹⁴⁴ PeVL 16/2013 vp, s. 4.

¹⁴⁵ HE 19/2013 vp, s. 52 ja LaVM 11/2013 vp, s. 9.

tä.¹⁴⁶ Menettelyltä edellytetään aikaisemmin nimetyn toistuvuuden lisäksi myös oikeudettomuutta. Osatekojen on ensinnäkin tapahduttava vastoin kohteen tahtoa. Tältä osin eri tekotapatunnusmerkit ovat kuitenkin toisistaan poikkeavissa asemissa, sillä muun muassa yhteyden ottaminen jopa vastoin kohteen tahtoa voi monissa tilanteissa olla oikeutettua, kun taas uhkaaminen tuskin koskaan.¹⁴⁷ Entistä puolisoaan lienee esimerkiksi oikeutettua tavoitella yhteistä lasta koskevan kiireisen asian tiimoilta, oli tilanne osapuolten välillä miltei miten tulehtunut hyvänsä.

Tekotapatunnusmerkkejä toteuttavan käyttäytymisen toistuvuuden vähimmäismäärää ei voida varsinaisesti määritellä. Selvää on ainoastaan se, että tekoja on oltava enemmän kuin yksi. Tunnusmerkistön täyttymistä arvioitaessa kiinnitetään huomiota tekojen määrän lisäksi muun muassa niiden esiintymistiheyteen, luonteeseen, tekijän ja uhrin henkilöihin sekä muihin olosuhteisiin.¹⁴⁸ Nähdäkseni on ilmeistä, ettei tunnusmerkistön täytyminen edellytä saman vainoamismenettelyn toistamista, vaan tekijä voi esimerkiksi uhata uhriaan kerran, seurata tätä kerran ja ottaa tähän kerran yhteyttä siten, että edellä kuvatun menettelyn katsotaan toteuttavan vainoamisen tunnusmerkistöä. Hallituksen esityksessä todetaankin, ettei osatekojen tarvitse toteuttaa samaa tekotapatunnusmerkkiä.¹⁴⁹

5.1.2 Kriminalisoinnin suojaamasta oikeushyvästä ja tunnusmerkistön venyvyydestä

Vainoamiskriminalisoinnin suojaamasta oikeushyvästä on esitetty eriäviä näkemyksiä. Vainoamiskriminalisoinnin ja laittoman uhkauksen suojeleman oikeushyvän on tulkittu voivan olla sama.¹⁵⁰ Matikkalan mukaan laittoman uhkauksen suojelemat oikeushyvät ovat henkilökohtainen turvallisuus ja omaisuus.¹⁵¹ Silvennoinen ja Tolvanen puolestaan ovat esittäneet vainoamiskriminalisoinnilla suojeltavan oikeushyvän olevan vapaus.¹⁵² Vainoamisen tunnusmerkistöä on mahdollista toteuttaa lukuisin eri tavoin, joten kriminalisoinnin voitaneen katsoa suojelevan vähintään välillisesti mainittuja oikeushyviä sekä näiden ohella ainakin kotirauhaa ja

¹⁴⁶ Frände et al. 2018, s. 493 sekä HE 19/2013 vp, s. 50.

¹⁴⁷ Frände et al. 2018, s. 495. Matikkala käyttää esimerkkinä poliisin tai haastemiehen virkatehtäviin liittyvää tavoittelua.

¹⁴⁸ Frände et al 2018, s. 494 sekä HE 19/2013 vp, s. 51.

¹⁴⁹ HE 19/2013 vp, s. 51.

¹⁵⁰ HE 19/2013 vp, s. 25.

¹⁵¹ Frände et al. 2018, s. 490. Tältä osin on tosin huomioitava, että Matikkala katsoo henkilökohtaisen turvallisuuden olevan loukattavissa mm. vapauteen kohdistuvalla rikoksella.

¹⁵² Silvennoinen – Tolvanen 2014, s. 761.

yksityisyyttä. Törnqvist on tosin tulkinnut vainoamisen suojeleman oikeushyvän olevan eri kuin kotirauhan rikkomisen vastaavan. Hänen mukaansa nimikkeitä voitaisiin soveltaa samaan menettelyyn siten, että vastaajan toimet voitaisiin lukea tämän syyksi sekä kotirauhan rikkomisena että vainoamisena, siitä huolimatta että molempia tunnusmerkistöjä on toteutettu samalla menettelyllä.¹⁵³ Tarkastellun oikeuskäytännön valossa tämä näkemys ei kuitenkaan vaikuta lainkaan yksiselitteiseltä.¹⁵⁴ Edellä esitetty huomioiden katson, että tutkimuksellisesti on lähdettävä siitä, että vainoamisen voitaneen tulkita vähintäänkin välillisesti suojaavan vapauden ohella myös kotirauhaa.

Ilmeistä lienee yhtä kaikki se, että suojeltavista oikeushyvistä keskeisin luokituu henkilöön erottamattomasti liittyviin oikeushyviin. Vainoamisen tunnusmerkistön mukainen menettely kohdistuu jo sanamuotonsa perusteella henkilöön. Nuutilan mukaan muun muassa vapaus on henkilöön erottamattomasti liittyvä oikeushyvä.¹⁵⁵ Näin ollen, mikäli vainoamisella suojeltu oikeushyvä todella on vapaus, ei kriminalisoinnin tunnusmerkistöllä tulisi olla poikittaissuuntaista ulottuvuutta lainkaan, vaan useampaan asianomistajaan kohdistuneet vainoamiset pitäisi nähdäkseni lähtökohtaisesti yksiköidä aina asianomistajien lukumäärän perusteella. Hallituksen esityksestä on luettavissa vainoamiskriminalisointia ajatellun henkilöön erottamattomasti kohdistuvana rikoksena.¹⁵⁶ Matikkalan näkemys asiasta on selkeämpi; hän tulkitsee vainoamisrikosten yksiköityvän kohdehenkilöittäin.¹⁵⁷ Edellä esitetty tukee tulkintaa siitä, että vainoaminen on henkilöön erottamattomasti kohdistuva rikos.

¹⁵³ Törnqvist 2017, s. 462.

¹⁵⁴ Ks. HelHO 16/138265, jossa vastaajan kotirauhan rikkomisen ja vainoamisen tunnusmerkistöjä täyttänyt menettely luettiin tämän syyksi yhtenä kotirauhan rikkomisena siltä osin kuin menettely ajoittui vainoamisen kriminalisointia edeltävään aikaan ja yhtenä vainoamisena nimikkeen kodifioinnista menettelyn päättymiseen saakka. Syyttäjä oli haastehakemuksellaan vaatinut vainoamista koskevan menettelyn osalta toissijaisesti rangaistusta kotirauhan rikkomisesta ja salakatselusta (RL 24:6). Törnqvistin näkemystä puoltavaa institutionaalista tukea taas tarjoaa I-SHO 15/137517, jossa hovioikeus pysytti käräjäoikeuden ratkaisun tuomita vastaaja erikseen sekä kotirauhan rikkomisesta että vainoamisesta, vaikka nimikkeisiin oli syyllistytty samalla menettelyllä. Käräjäoikeuden mukaan vastaaja oli tuomittava molemmista rikoksista siksi, että kotirauhan rikkomisella suojataan eri oikeushyvä kuin vainoamisella (E-SKO 15/121308).

¹⁵⁵ Nuutila 1997, s. 377.

¹⁵⁶ HE 19/2013 vp, mm. s. 25 jossa puhutaan teon uhrista yksikössä sekä s. 25 ja 31, joissa viitataan Euroopan neuvoston yleissopimuksen naiseen kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan ehkäisemisestä ja torjumisesta (CETS 210) 34 artiklaan. Artiklassa määrätään tekemään riittävät lainsäädännölliset toimet *toiseen* henkilöön kohdistuvan tahallisen ja toistuvan uhkaavan käyttäytymisen, joka saa *hänet* pelkäämään turvallisuutensa puolesta, kriminalisoimiseksi.

¹⁵⁷ Frände et al. 2018, s. 496.

Mikäli vainoamiskriminalisoinnin tulkitsee suojaavan vapauden ohella välillisesti muitakin oikeushyviä, voinee tunnusmerkistölle muodostua poikittaissuuntainen ulottuvuus tietyissä tapauksissa. Selkeästi ja yksinomaan kotirauhan piiriin kohdistetut vainoamisteot voisi olla perusteltua yksiköidä loukattujen kotirauhan piirien lukumäärän mukaisesti, korostaen luonnolliseen katsantokantaan vaikuttavista arviointikriteereistä paikallisen yhteyden kriteeriä.¹⁵⁸ Lienee kuitenkin harvinaista, että vainoamistekoja toteutettaisiin vain kotirauhan piiriin kohdistuen. Kuten tutkielman myöhemmistä vaiheista käy ilmi, ei edellä esitettyjä yksiköintitapoja ole kotimaisessa oikeuskäytännössä seurattu.

Ottaen huomioon tunnusmerkistöön nimenomaisesti kirjatun toistuvuuden edellytyksen on ilmeistä, että vainoamisella täytyy olla pitkittäissuuntainen ulottuvuus. Mutta kuinka etäällä toisistaan osateot saavat olla, jotta menettelyä voidaan yhä tarkastella vain yhtenä vainoamisena? Hallituksen esityksen mukaan yleistä sääntöä osatekojen välisille ajallisille etäisyyksille ei voida asettaa. Samaan vainoamiskokonaisuuteen kuuluvat osateot muodostavat yhden vainoamisrikoksen. Vainoamisen selvästi päättyessä ja alkaessa sittemmin uudestaan, on käsillä uusi vainoamisrikos. Osatekojen on muodostettava yhtenäinen kokonaisuus, jotta kyse on yhdestä ja samasta vainoamisesta. Merkittävää tässä punninnassa on osatekojen perustuminen tekijän yhtenäiseen motivaatiotaustaan. Sinänsä saman motivaatiotaustan muuntuminen vaikkapa yksipuolisesta ihastumisesta kontrollihaluun ja vihaan ei kuitenkaan estä menettelyn tarkastelemista vain yhtenä vainoamisrikoksena.¹⁵⁹

Matikkalan mukaan vainoamiselle olennaista on sen prosessiluonne. Hänen mukaansa vainoamisrikoksena on pidettävä toisiinsa liittyvistä osateoista koostuvaa kokonaisuutta, jonka aikana vainoaminen on käynnissä.¹⁶⁰ Vaikuttaa siltä, että vainoamisrikosykskeyden on ajateltu yhtäältä muodostuvan tekijään ja teko-olosuhteisiin liittyvistä luonnolliseen katsantokantaan vaikuttavista arviointikriteereistä, kuten tekijän yhtenäisestä motivaatiotaustasta sekä menettelyn ajallisesta yhteydestä. Toisaalta yksiköintiä ohjannee myös uhrin kokemus jatkuvaan ahdistukseen tai pelkoon johtavasta, alati läsnä olevasta vainosta. Kokemus on tekijän vainoamistoimi-

¹⁵⁸ Kerrottu tulkinta edellyttää nähdäkseni sitä, että vainoamisen kriminalisoinnin katsotaan suojelevan vapauden ohella vähintään välillisesti myös kotirauhaa. Jollei näin ole, ei vainoamisen henkilöllisestä erottamattomuudesta poikkeamiselle ole mielestäni juuri perusteita.

¹⁵⁹ HE 19/2013 vp, s. 51.

¹⁶⁰ Frände et al. 2018, s. 495–496.

en pistemäisyydestä huolimatta usein kronologisesti hyvinkin venytetty; uuden osateon voitaneen katsoa vain syventävän tai lietsovan jo olemassa olevaa kokemusta vainosta.¹⁶¹ Tältä osin vainoaminen muistuttaa kotirauhan rikkomisen ja viestintärauhan rikkomisen kriminalisointeja – joiden yksinkertaiseksi toteuttamiseksi voidaan katsoa myös pitkäaikainen ja toistuva häirintä.¹⁶² Näissä rikoksissa häirinnän tai kotirauhan rikkomisen voitaneen katsoa olevan käynnissä osatekojen pistemäisyydestä huolimatta osittain juuri uhrin kokemuksen vuoksi.

5.2 KKO 2020:30

Tutkielman kirjoittamisprosessiin käynnistyessä korkein oikeus ei ollut ratkaissut yhtäkään vainoamistapausta. Prosessin aikana korkeimman oikeuden käsittelyyn eteni tosin valituslupamenettelyn kautta KKO VL:2019-26. ”Hovioikeus oli katsonut A:n syyllistyneen törkeään kunnianloukkaukseen sillä perusteella, että A oli lukuisissa eri yhteyksissä esittänyt toisesta samalla työpaikalla työskennelleestä henkilöstä perättömiä ja halventavia väitteitä muun muassa kirjaamalla niitä työpaikan asiakastietojärjestelmään ja lähettämällä niitä sähköpostitse muille henkilöille. Kysymys siitä, täyttääkö A:n menettely myös vainoamista koskevan rikostunnusmerkistön ja, jos täyttää, voidaan A tuomita törkeän kunnianloukkauksen ohella myös vainoamisesta.”¹⁶³

Korkein oikeus katsoi, ettei A:n menettely täyttänyt vainoamisen tunnusmerkistöä, eikä ratkaisussa siksi enemmälti arvioitu kysymystä siitä, voitaisiinko A tuomita vainoamisesta törkeää kunnianloukkausta koskevan säännöksen toissijaisuuslausekkeesta huolimatta.¹⁶⁴ Näin ollen tilanne on yhä se, ettei korkein oikeus ole antanut yhtäkään vainoamistuomiota. Vaikka korkein oikeus olisi arvioinut myös

¹⁶¹ Ks. mm. HE 19/2013 vp, s. 52, jossa vainoamisen tunnusmerkistössä tarkoitettua ahdistusta kuvattiin kohteen elämänlaadun sellaisena heikkenemisenä, jota alati läsnä oleva, ”...arvaamattomasti esiin tuleva ja vaikeasti vaikutettavissa oleva vainoamiskäyttäytyminen on omiaan aiheuttamaan.”

¹⁶² Ks. HE 184/1999 vp, s. 20, jossa kotirauhan rikkomisen ”muulla vastaavalla tavalla” katsottiin kattavan esimerkiksi pitkäaikaisen tai toistuvan tärinän aiheuttamisen tai häiriön tuottamisen voimakkaalla valolla, sekä viestintärauhan rikkomisen osalta HE 19/2013 vp, s. 35–37.

¹⁶³ VL:2019-26.

¹⁶⁴ KKO 2020:30 kohdat 12–17. Korkein oikeus katsoi, ettei A:n menettely ollut vainoamisen tunnusmerkistössä tarkoitettua uhkaamista, seuraamista, tarkkailua tai yhteyden ottamista. Ratkaisussa arvioitiin siten A:n menettelyn mahdollista rinnastumista sanottuihin tekotapoihin oikeudettomana vainoamisena. A katsottiin tehneen havaintoja asianomistajan toiminnasta työpaikalla sekä tämän menettelyn olleen lisäksi toistuvaa ja siinä mielessä vakavaa, että se oli ollut paitsi omiaan aiheuttamaan, myös aiheuttanut asianomistajalle paljon ahdistusta ja kärsimystä. A:n menettelyn katsottiin siten täyttäneen nämä vainoamisrikoksen tunnusmerkit. Tämän esittämä arvostelu oli KKO:n mukaan kuitenkin kohdistunut ensisijaisesti työorganisaation toimintaan eikä niinkään B:hen henkilöönä. A:n tapaa havainnoida B:n toimintaa ei myöskään pidetty erityisen intensiivisenä tai poikkeuksellisenä.

jälkimmäistä kysymystä, olisi ratkaisu vastannut vainoamista koskeviin rikoskonkurrenssikysymyksiin vain jokseenkin spesifin lainkonkurrenssiongelman osalta. Korkeimman oikeuden ratkaisukäytännöstä ei siten ole haettavissa johdatusta juuri vainoamisrikosten yksiköintiin, olkoonkin että muut rikosten yksiköintiä koskevat ratkaisut tarjoavat yleisempää opastusta.

5.3 Vainoaminen oikeuskäytännössä

Koska korkeimman oikeuden ratkaisukäytännöstä ei ole haettavissa tarkempaa johdatusta vainoamisrikosten yksiköintiin, on tutkielmassa päädytty tarkastelemaan Helsingin, Turun ja Vaasan hovioikeuksien ratkaisukäytäntöä vainoamistapauksissa aikavälillä 2015–2019, ensisijaisesti kulloinkin arvioitavana olleen menettelyn yksiköintiä silmällä pitäen. Korkeimman oikeuden rikosten yksiköintiä koskevat ratkaisut eivät ole arvioinnin keskiössä, vaikka ennakkopäätöstuomioistuimen ratkaisut ovatkin heikosti velvoittavina oikeuslähteinä pääsääntöisesti sitovia; tuomarin tulee noudattaa prejudikaatista ilmenevää oikeusohjetta, mikäli perusteltua syytä toisintoimimiselle ei ole.¹⁶⁵ Ylimmän tuomioistuimen ennakkopäätösten merkitys on kuitenkin tuomioistuinten riippumattomuuden vuoksi lähinnä oikeuskäytännön yhtenäisyyttä turvaava sekä tuomioistuimia ohjaava, eikä suoraan yksittäisen oikeustapauksen ratkaisussa oikeudellisesti sitova.¹⁶⁶ Toisaalta ennakkopäätösten tehtävää voidaan pitää peräti oikeutta luovana niissä tilanteissa, joissa ratkaistavana olevasta asiasta ei ole säädetty laissa.¹⁶⁷ Ottaen huomioon, ettei rikosten yksiköinnistä säädetä laissa, on sanottua rikoskonkurrenssin alalajia koskevaa oikeuskäytäntöä siten pidettävä tavallista sitovampana.

Vainoamisrikosten yksiköintiä ohjaavan ennakkopäätöksen uupuessa on yksiköintipäätöksiä tehneiden alempien tuomioistuinten ratkaisukäytäntö tavanomaista kiinnostavampaa. Eri hovioikeudet ovat korkeimpia vainoamistuomioita antaneita instansseja. Siten voitaneen katsoa, että myös hovioikeuksien vainoamisrikosten yksiköintiä koskevilla ratkaisuilla on tietty prejudikatiivinen merkitys siltä osin kuin niissä rakennetaan konseptioita siitä, minkälaisia rikosyhteyksiä vainoamismenettelyistä on mahdollista muodostaa. Ratkaisujen on toki presumptiivisesti

¹⁶⁵ Laakso 2012, s. 310 sekä Launiala 2016, s. 3.

¹⁶⁶ HE 1/1998 vp, s. 76.

¹⁶⁷ Launiala 2016, s. 4. Launiala käyttää esimerkkinä ratkaisua KKO 2000:85, jossa lainsoveltajan voidaan katsoa täyttäneen lainsäätäjän tehtävää.

oltava linjassa korkeimman oikeuden rikosten yksiköintiä kokevien ratkaisujen kanssa; luonnolliseen katsantokantaan vaikuttavista arviointikriteereistä luopuminen ja yksiköintipäätöksen tekeminen aivan muin perustein ei esimerkiksi olisi hyväksyttävää. Käytännössä hovioikeuksilla on kuitenkin varsin vapaat kädet vainoamiskokonaisuuksien yksiköinnissä ja siten myös suuri vastuu suorittaa yksiköinti luonnollisen katsantokannan puitteissa sekä yhdenmukaisesti muiden vastaavien tapausten kanssa. Helsingin, Turun ja Vaasan hovioikeuksien vainoamiskäytäntöjä tutkimalla pyritään selvittämään miten ja millä perustein eri hovioikeudet ovat yksiköineet vainoamismenettelyjä. Kohdellaanko samanlaisia tapauksia yhdenvertaisuusperiaatteen mukaisesti samoin? Miten vainoamismenettelyjen yksiköinti suhteutuu rikosoikeudellisen laillisuusperiaatteen asettamiin vaatimuksiin? Onko yksiköintiin ylipäättään otettu kantaa? Kuinka pitävä lain esitöistä luettavissa oleva ja oikeuskirjallisuudessa muodostettu käsitys vainoamisen henkilöllisestä erottamattomuudesta on? Puututaanko haastehakemusten yksiköintiin lainkaan, vai tehdäänkö yksiköintiratkaisu todellisuudessa jo syyteharkintavaiheessa?

Aineiston tarkasteleminen hovioikeuksittain on tutkimuksen tarkoitus huomioiden perustelluina; sanotulla tavoin jo kunkin hovioikeuden sisällä tapahtuva yksiköintiratkaisujen epä johdonmukaisuus tulee esiin, kuten myös hovioikeuksien keskinäiset erot vainoamisrikosyksyksien tulkinnoissa. Kerrotulla tavalla toteutettu tarkastelu havainnollistaa myös vainoamisen tekotapojen huomattavaa kirjoa ja siten tunnusmerkistön avoimuuden tuomia tulkintahaasteita, joiden eteen tuomioistuimet joutuvat. Vainoamisrikosten yksiköintikäytäntöjä koskevien suurempien linjojen käsitteleminen antaa muotoa erityyppisten tekokokonaisuuksien aktualisoimille yksiköintiongelmille ja niiden monilukuisuudelle eri tavoin kuin yksittäisten tapausten tarkastelu, johon siirrytään hovioikeuskohtaisen arvioinnin jälkeen.

5.3.1 Helsingin hovioikeus

Helsingin hovioikeus on vuosina 2015–2019 ratkaissut yhteensä 20 vainoamiseen liittyvää tapausta. Ratkaisuista yksi oli päätös jättää jatkokäsittelylupa antamatta ja loput tuomioita. Osassa tuomioista syyte on hylätty ja monissa asia on ratkaistu vainoamisen osalta jo käräjäoikeustasolla. Otanta antaa kuitenkin jonkinlaista osviittaa siitä, miten vainoamistekojä toteutetaan ja kuinka johdonmukaista tekoyksyksien yksiköinti tosiasiallisesti on. Oman elementtinsä tuovat myös Helsingin hovioikeuden alaisten käräjäoikeuksien vaihtelevat toimintatavat ja toisinaan tämä

korostuu; mikäli ratkaisusta ei ole valitettu vainoamisia koskien, ei hovioikeus ole voinut puuttua käräjäoikeuksien tuomioihin vainoamisten osalta.

Ensimmäiseksi todettakoon, että ainoastaan yhdessä tapauksessa samaan asianomistajaan kohdistettu vainoamismenettely luettiin vastaajan syyksi kahtena erillisenä vainoamisena.¹⁶⁸ Muutoin hyvinkin pitkälle ajanjaksolle jakautuneet vainoamisteot yksiköitiin järjestään yhdeksi vainoamiseksi. Ajallisesti lyhyimmät hovioikeustasolla – tai käräjäoikeustasolla, mikäli hovioikeudessa ei käsitelty asiaa vainoamisen osalta – syyksi luetut vainoamismenettelyt koostuivat vajaan kuukauden aikana tehdyistä osateoista. Tällaisia tapauksia oli kaksi.¹⁶⁹ Pitkäkestoisin yhtenä vainoamisena syyksi luettu menettely koostui noin vuoden ja kahdeksan kuukauden ajanjaksolla suoritetuista osateoista.¹⁷⁰ Keskimääräinen syyksi luetun vainoamisen teko aika oli hieman alle kahdeksan kuukautta.

Tarkasteltu oikeuskäytäntö asettaa vainoamisen henkilöllisen erottamattomuuden kyseenalaiseksi. Kahdessa tapauksessa useampaan eri asianomistajaan kohdistuneet vainoamistoimet luettiin vastaajan syyksi vain yhtenä vainoamisena.¹⁷¹ Vaikka tapausten menettelyt olivat korostuneen kohdistuneita asianomistajien kotirauhan piiriin, herättää yksiköinti kysymyksiä, joihin ei hovi- tai käräjäoikeustasoilla vastata. Toisessa tapauksista¹⁷² menettely oli kohdistettu rivitalokiinteistössä ilmeisesti erillisiä huoneistoja asuttaviin kolmeen perheeseen. Tästä huolimatta menettely luettiin vastaajan syyksi vain yhtenä vainoamisena. Vastaavasti ratkaisussa HelHO 18/104563 kahteen yhteistaloudessa asuvaan asianomistajaan kohdistetut vainoamisteot yksiköitiin kahdeksi vainoamiseksi. Tapauksessa vainoamisteot koostuivat lähinnä yhteydenotoista tekstiviestitse, puhelimitse ja sähköpostitse, olkoonkin että vastaaja (A) oli myös käynyt asianomistajien (B ja C) kotioverilla useasti. Tapauksessa C oli muuttanut B:n luokse A:n B:hen kohdistaman ja

¹⁶⁸ HelHO ratkaisussa 16/126089 hovioikeus luki vastaajan syyksi kaksi vainoamista, ensimmäisen aikavälillä 01.01.2014–23.09.2014 suoritetusta menettelystä ja toisen 19.11.2014–21.12.2015 aikana tehdystä menettelystä.

¹⁶⁹ HelHO ratkaisut 15/148733 ja 18/124188. Mainittakoon, että arvioinnin kohteena oli yhdessä ratkaisussa (HelHO 16/150954) huomattavasti lyhyemmän aikavälin menettely, mutta hovioikeus hylkäsi syytteen viiden vuorokauden aikana suoritetuista osateoista. Käräjäoikeus oli lukenut menettelyn vastaajan syyksi vainoamisena (HKO ratkaisu 15/117939).

¹⁷⁰ HelHO ratkaisu 19/100108.

¹⁷¹ HelHO ratkaisut 16/138265 sekä 19/131172. Myös ratkaisussa 19/107285 Helsingin hovioikeuteen eteni tapaus, jossa vastaajan syyksi oli käräjäoikeustasolla luettu yksi vainoaminen suhteessa kahteen asianomistajaan. Vastaaja oli valittanut nimenomaan toiseen asianomistajaan kohdistamiensa toimenpiteiden tulkitsemisesta vainoamiseksi. Hovioikeus katsoi, ettei toiseen asianomistajaan kohdistettu menettely täyttänyt vainoamisen tunnusmerkistöä ja muutti syyksilukemista tältä osin. Yksiköinnistä ei kuitenkaan lausuttu mitään.

¹⁷² HelHO ratkaisu 16/138265.

myöhemmin syyksi luetun vainoamisen käynnistyttyä noin kuukautta aiemmin. Tässäkään ratkaisussa hovi- tai kärjäoikeudella ei ollut mitään lausuttavaa rikosten yksiköinnistä vainoamisten osalta.

Helsingin hovioikeus ei käytännössä katsoen yhdessäkään tapauksessa ottanut rikosten yksiköintiin kantaa vainoamisia koskien. HelHO ratkaisussa 16/126089 hovioikeus tosin arvioi kahtena kiristyksen yrityksenä syytetyn menettelyn yksiköitäväksi vain yhdeksi kiristyksen yritykseksi, vaikka tekokokonaisuuksien välillä oli kulunut miltei kahdeksan kuukautta seuraavin perustein: ”A:n menettelyn motiivi on kaiken aikaa ollut hänen vuonna 2012 saamansa pahoinpitelytuomio, jota hän on pitänyt virheellisenä. Teonkuvaukset ja sovellettava lainkohta ovat pysyneet muuttumattomina ja teot ovat tapahtuneet samojen henkilöiden välillä. Hovioikeus katsoo, että A:n menettely on muodostunut sellaiseksi yhte-näiseksi toiminnaksi, jota on perusteltua pitää ajallisesta ulottuvuudesta huolimatta yhtenä rikoksena.”¹⁷³ Siitä huolimatta, että samassa ratkaisussa erillisiksi vainoamisteoiksi yksiköityjen menettelyjen välillä kulunut aika oli ollut merkittävästi lyhyempi – alle kaksi kuukautta – ja rikollisten toimien motiivi oli ollut yhtenäinen eli asianomistajaan kohdistettu kosto, ei vainoamistoiminnan mahdollisesta yhtenäisyydestä lausuttu mitään. Menettelyjen yksiköinti kahdeksi erilliseksi vainoamiseksi on voinut sinänsä olla ”luonnollinen” ratkaisu, mutta perusteiden puuttessa yksiköintipäätökseen on vaikea ottaa kantaa. Mainittu problematiikka on valitettavasti Helsingin hovioikeuden vainoamisia koskevien ratkaisujen kantava teema. Tämän vuoksi vainoamistapausten yksiköintikäytäntö näyttäytyy ulospäin jokinakin sattumanvaraisena, jopa mielivaltaisena.

5.3.2 Turun hovioikeus

Turun hovioikeus on vuosina 2015–2019 ratkaissut yhteensä 25 vainoamiseen liittyvää tapausta. Kolme ratkaisusta on ollut päätöksiä jättää jatkokäsittelylupa antamatta, osassa tuomioista vainoamissyte on hylätty ja useissa asia on ratkaistu vainoamisen osalta jo kärjäoikeustasolla. Otanta tarjonnee kuitenkin jonkinlaisia suuntaviivoja siihen, miten vainoamistekoja toteutetaan ja kuinka yhteneväistä tekokeyksien yksiköinti tosiasiaissa on. Turun aineiston vertaaminen Helsingin vastaavaan on myös äärimmäisen mielenkiintoista, sillä ratkaisukäytännöt ovat

¹⁷³ HelHO ratkaisu 16/126089 s. 9.

vainoamisen yksiköinnin osalta jokseenkin eriävät. Palettia sekoittavat entisestään käräjäoikeuksien vaihtelevat käytänteet, sillä toisinaan ratkaisua ei vainoamisen osalta ole lainkaan käsitelty ylemmässä oikeusasteessa.

Oikopäätä voidaan todeta, että samaan asianomistajaan kohdistuneet vainomisteot on huomattavasti useammin yksiköity yhtä lukuisammiksi vainoamisiksi. Turun hovioikeus ja sen alaiset tuomioistuimet ovat lisäksi arvioineet vainomistekojen ajallista yhteyttä ratkaisuisaan useamman kerran, päätyen vaihteleviin lopputuloksiin. Sekä lyhin että keskimääräinen tekoaika ovat selkeästi Helsingin hovioikeudessa tai sen alaisissa tuomioistuimissa tuomittuja vastinparejaan lyhyempiä.¹⁷⁴ Syyksi luettuja vainoamisia on vähintäänkin osin edellä mainittujen seikkojen johdosta olennaisesti enemmän, eli yhteensä 28 kappaletta. Määrä on miltei kaksinkertainen Helsingin hovioikeuden 18 syyksi lukemaan nimikkeeseen verrattuna. Ottaen huomioon otannan koon, inhimilliset käyttäytymiserot muun muassa valitusalttiudessa sekä vainoamistunnusmerkistön avoimuuden, saattaa määrällinen vaihtelu kuitenkin selittyä yksinomaan sattumalla. Oikeuskäytäntöjen välillä on joka tapauksessa havaittavissa kiistämätön kontrasti yksiköinnin arviointiin liittyen.

Turun hovioikeuden voi aineiston perusteella tulkita olevan alttiimpi puuttumaan haastehakemusten yksiköintiin sekä kiinnittämään huomiota vainoamistomien ajalliseen yhteyteen. Olisi perin mielenkiintoista tietää, miten Helsingin hovioikeus olisi reagoinut THO:n ratkaisun 16/106158 haastehakemukseen, jossa aikaväleille 11.02.2014–08.10.2014 sekä 03.12.2014–15.12.2014 ajoittuneet menettelyt oli yksiköity yhteensä yhdeksäksi erilliseksi vainoamiseksi. Yksiköinti läpäisi Kanta-Hämeen käräjäoikeuden seulan¹⁷⁵, mutta Turun hovioikeus katsoi menettelyt kahdeksi vainoamiseksi ylempänä ilmoitetuilla aikaväleillä. Hovioikeuden ratkaisu oli hyvin perusteltu ja aiempi yksiköinti nähdäkseni ilmeisen virheellinen. Maininnanarvoista tosin lienee, että asian vastaaja oli itse valituksessaan vaatinut syyksilukemisen muuttamista vainoamisten osalta siten, että vainoamiset katsottaisiin yhdeksi rikokseksi. Tämä on pakottanut Turun hovioikeuden puntaroimaan yksiköin-

¹⁷⁴ Tarkasteltujen THO:n tai sen alaisten käräjäoikeuksien ratkaisujen keskimääräinen tekoaika oli n. 4,5 kuukautta, lyhyin tekoaika 7 vuorokautta (ratkaisussa 15/113838, jossa vastaaja tosin tuomittiin kahdesta samaan asianomistajaan kohdistuneesta vainoamisesta) ja pisin n. vuoden ja 5 kuukautta (ratkaisussa 17/118509, jossa siinäkin vastaaja tuomittiin kahdesta samaan asianomistajaan kohdistuneesta vainoamisesta).

¹⁷⁵ Kanta-Hämeen käräjäoikeuden ratkaisu 15/115322.

tikysymystä, eikä samaan ratkaisuun välttämättä olisi päädytty, mikäli vaatimusta ei olisi esitetty.

Kenties Helsingin hovioikeus olisi Kanta-Hämeen kärjäoikeuden tavoin jättänyt puuttumatta haastehakemuksen yksiköintiin. Vastaajan valitus olisi tosin pakkottanut tuomioistuimen vähintäänkin punnitsemaan asiaa ja tämä olisi saattanut edistää alkuperäiseen yksiköintiin kajoamista. On epäselvää, olisiko kumpikaan hovioikeus muuttanut yksiköintiä, mikäli vaatimusta yksiköintiin puuttumisesta ei olisi esitetty. Sanotussa tilanteessa katson mahdolliseksi, että ainakin Helsingin hovioikeus olisi pysyttänyt yksiköinnin ennallaan. Tulkintani perustan ensisijaisesti hyödyntämäni aineistoon. Yhdessäkään hovioikeuden ratkaisusta ei muutettu haastehakemuksista ilmenevää vainoamismenettelyjen yksiköintiä, vaikka tekoai-koja toisinaan korjailtiin. Tämä pätee myös Helsingin hovioikeuden alaisiin kärjäoikeuksiin. Edellä esitetty voinee johtua myös syyttäjätahon oikeaoppisem- masta yksiköintikäytännöstä, olkoonkin ettei Helsingin hovioikeuden ja sen alaisten tuomioistuinten täydellinen vaikeneminen vainoamisten yksiköintiä koskien varsi- naisesti tue tätä tulkintaa.

Turun hovioikeuden alaisten kärjäoikeuksien osalta tilanne on osittain toi- nen. Ratkaisussa THO 15/113838 haastehakemuksen yksiköintiin puututtiin kärjä- oikeustasolla¹⁷⁶; neljänä vainoamisena syytetty menettely tuomittiin kahtena vai- noamisena siten, että kolmen syytekohdan menettely katsottiin samaksi vainoa- miseksi. Tässäkin tapauksessa vastaaja oli tosin kyseenalaistanut yksiköinnin. Tar- kastellun aineiston perusteella haastehakemusten yksiköintiin puuttuminen ja yksi- köinnistä lausuminen vaikuttavat olevan vahvasti sidottuja tuomioistuimissa erik- seen esitettyihin asianosaistahojen näkemyksiin yksiköinnin virheellisyydestä, ei- vätkä niinkään tuomioistuinten toisistaan eroaviin ratkaisukäytänteisiin.

5.3.3 Vaasan hovioikeus

Vaasan hovioikeus on tarkastellulla aikavälillä ratkaissut vain viisi vainoamisasiaa. Näistä kaksi on ollut päätöksiä, joissa jatkokäsittelylupaa ei myönnetty ja kärjäoi- keuksien tuomiot jäivät voimaan. Otanta on valitettavan pieni, eikä sen perusteella voitane juuri tehdä johtopäätöksiä. Kaikissa ratkaisuissa vastaajan syyksi on luettu yksi vainoaminen ja teot ovat kohdistuneet yhteen asianomistajaan. Tekoaikojen

¹⁷⁶ Kanta-Hämeen kärjäoikeuden ratkaisu 14/130717 s. 7–8.

välillä on kuitenkin ollut huomattavia eroja; lyhyimmän syyksi luetun vainoamisen tekoaika on ollut noin kaksi kuukautta¹⁷⁷, kun taas ajallisesti myös muiden hovioikeuksien aineistot huomioiden mittavin yhden syyksi luetun vainoamisen tekoaika, osapuilleen kaksi vuotta ja kymmenen kuukautta¹⁷⁸, pisin. Jäljelle jäävien vainoamisten tekoajat ovat olleet noin kolmesta kuukaudesta vajaa vuoteen.

Ratkaisuista ainoastaan VHO 17/138937 lienee yksiköintinäkökulmasta mielenkiintoinen tarkasteltava juuri pitkän tekoajan vuoksi. Tapauksessa ”...A on toistuvasti tekstiviest[ei]n ja puhelinsoitin ottanut yhteyttä kaupunginvaltuutettuna olleeseen B:hen. Tekstiviestien ja puheluiden sisältö on ollut sekavaa, osittain epäasiallista ja uhkaavaa.”¹⁷⁹ Viestejä on pelkästään kesän 2016 aikana tullut yli 200 ja soittoyrityksiä likimain 70. Selvitystä siitä, miten paljon puheluita ja viestejä on muina aikoina tullut, ei ole asianomistajan koko tekoajan aikana arvioimaa yhteydenottojen määrää lukuun ottamatta esitetty. Arvion mukaan yhteydenottoja on yhteensä ollut muutamia tuhansia.¹⁸⁰ Mikäli yhteydenottoja on tehty tasaisin väliajoin, ei teon yksiköinnissä yhdeksi liki kolmen vuoden vainoamiseksi ole ongelmaa. Käräjä- tai hovioikeus eivät kuitenkaan ole lausuneet tekotiheydestä muutoin kuin kesän 2016 osalta, joten on varsin mahdollista, että menettelyssä on ollut pidempiä taukoja mainittuna aikana. Jos näin on, olisi teot tulleet yksiköidä useammiksi vainoamisiksi hallituksen esityksessä lausutun mukaisesti: ”... [mikäli] henkilöön kohdistuva vainoaminen selvästi päättyy mutta alkaa sittemmin uudestaan, kyseessä on uusi vainoamisrikos.”¹⁸¹ Ratkaisussa ilmoitettujen tietojen perusteella menettelyn yksiköimistä yhdeksi vainoamiseksi voitaneen silti pitää oikeutettuna ottaen huomioon, että osateot ovat perustuneet tekijän yhtenäiseen motivaatiotaustaan. Tulkin-tani mukaan tuomioistuimen olisi tekoajan poikkeuksellinen kesto huomioiden tosin tullut todeta tämä ratkaisussaan, vaikka vain yhdellä lauseella.

5.3.4 Erinäisten ratkaisujen yksiköinnin lähempi kriittinen tarkastelu

Seuraavaksi tutkimuksessa luodataan aiemmin osittain sivuttuihin ratkaisuihin HeHO 16/138265, THO 16/106158 sekä THO 19/112187 kytkeytyvää yksiköinti-problematiikkaa. Ratkaisuista ensimmäinen on valikoitunut lähempään tarkaste-

¹⁷⁷ VHO ratkaisu 16/104673.

¹⁷⁸ VHO ratkaisu 17/138937.

¹⁷⁹ VHO ratkaisu 17/138937 s. 2.

¹⁸⁰ VHO ratkaisu 17/138937, käräjäoikeustasolla Satakunnan käräjäoikeuden ratkaisu 17/125753, s. 3–4.

¹⁸¹ HE 19/2013 vp, s. 51.

luun, koska tapauksessa useampaan asianomistajaan – ja mahdollisesti useamman kotirauhan piiriin – kohdistunut menettely tuomittiin vain yhtenä vainoamisena. Tapauksen yksiköintiä ei perusteltu. THO 16/106158 taasen on seuloutunut analyysinalaiseksi pitkälti siksi, että tapauksen vastaajan esittämä tulkinta käräjäoikeustasolla suoritetun yksiköinnin virheellisyydestä pakotti hovioikeuden ottamaan kantaa vainoamisrikosten yksiköintiin. Ratkaisussa puntaroitiin rikosyksen määrittymistä muun muassa osatekojen välisen ajallisen yhteyden sekä toteutustavassa tapahtuneen muutoksen perusteella. Viimeinen tapaus on valikoitunut tarkasteltavaksi, sillä siinä kahteen asianomistajaan kohdistunut vainoamisen tunnusmerkistön täyttävä menettely on luettu vastaajan syyksi kahtena vainoamisena – muttei asianomistajien monilukuisuuden vuoksi. Ensimmäisen kahteen asianomistajaan kohdistuneen vainoamisen on katsottu päättyneen samana päivänä, kun toisen on katsottu alkaneen. Perusteita mainitulle yksiköinnille ei ratkaisussa esitetty. Ratkaisujen tarkastelun tarkoituksena on tuoda esiin vainoamisrikosten yksiköintikäytäntöä varjostavaa mielivaltaisuuden ja yksiköinnistä lausumisen haluttomuuden harsoa.

5.3.4.1 HelHO 16/138265: vainoamisen henkilöön erottamattomasti kohdistuva luonne, suhde kotirauhan rikkomiseen ja yksiköintiratkaisusta vaikeneminen

Tapauksessa A:n katsottiin rikkoneen kolmen naapuriperheensä kotirauhaa ja vainonneen näitä soittamalla omalla pihallaan musiikkia stereoista häiritsevän kovaäänisesti. A oli suunnannut stereoiden kaiuttimet naapureiden pihalle, laittanut kovaäänisen ja rивon musiikin soimaan ja poistunut itse asuntonsa sisätiloihin. Lisäksi A oli seurannut oman talonsa yläkerran ikkunasta Ytien asukkaita ja huudellut heille rивouksia. A oli asentanut lasertoimiset punaista ja vihreää väriä heijastavat valot siten, että ne osoittivat Ytiellä olevan talon päätyyn, jossa sijaitsee ikkunoita. Valojen heijastaminen oli tapahtunut ilta- ja yöaikaan. A oli myös asentanut kaksi valvontakameraa kuvaamaan asianomistajien pihaa. Menettely oli ajoittunut aikavälille 29.07.2013–12.08.2014.

Koska vainoaminen kriminalisoitiin vuoden 2014 alusta, on yksiköinti suoritettu siten, että A:n syyksi on luettu yksi kotirauhan rikkominen aikavälillä 29.07.2013–31.12.2013 ja yksi vainoaminen aikavälillä 01.01.2014–12.08.2014. Molemmilla rikoksilla on katsottu olleen yhteensä neljä asianomistajaa.¹⁸² Todel-

¹⁸² HelHO 16/138265.

lisuudessa menettely on kohdistunut myös neljään lapseen, joista kaksi on ollut kahden asianomistajan yhteisiä lapsia ja kaksi kolmannen asianomistajan lapsia, sekä kolmannen asianomistajan vaimoon.

Tapauksen yksiköintiratkaisua voi nimittää vähintäänkin mielenkiintoiseksi. Tuomiosta käy ilmi, että asianomistajaperheet ovat asuneet yhdessä kiinteistössä. Arvoitukseksi kuitenkin jää, onko kyse ollut kolmesta erillisestä huoneistosta, vai ovatko perheet asuneet yhtenäisessä tilassa. Pidän todennäköisenä, että kyse on ollut kolmesta erillisestä asunnosta. Kotirauhan rikkominen tulisi lähtökohtaisesti yksiköidä kotirauhan piirien mukaan.¹⁸³ Jos kyse on ollut samassa kiinteistössä, mutta kolmessa erillisessä huoneistossa asuvasta kolmesta perheestä, on kotirauhan piirejä nähdäkseni kolme. Tällöin A:n syyksi olisi tullut lukea kolme kotirauhan rikkomista. A:n menettelyn voinee tulkita pääosin asianomistajien kotirauhan piireihin kohdistuvaksi, joten tällöin myös syyksi luettuja vainoamisia voinee katsoa olleen kolme¹⁸⁴. Tämä edellyttäisi kuitenkin vainoamisen henkilöön erottamattomasti kohdistuvan luonteen sivuuttamista, joka voi vainoamistekojen kohdistuessa korostusti juuri kotirauhaan mahdollisesti olla perusteltua.

Oletetaan, että tapauksen perheet ovat asuneet yhtenäisessä tilassa ja kotirauhan piirejä on ollut vain yksi. Tällöinkään vainoamistekojen yksiköinti yhdeksi vainoamiseksi suhteessa kaikkiin asianomistajiin ei voi olla itsestäänselvyys. A:n menettely on koostunut myös yksittäisille asianomistajille ikkunastaan huutelemisesta, ja huutelu on sisältänyt asianomistajakohtaisia solvauksia¹⁸⁵. Tähdennettäköön, ettei yksiköintiratkaisu välttämättä ole sinänsä virheellinen. On kuitenkin varsin arveluttavaa jättää yksiköintiratkaisu kokonaan perustelematta ottaen huomioon, että yksiköinnin olisi voinut tehdä monin muinkin tavoin. Vainoamisen henkilöön erottamattomasti kohdistuvan luonteen sivuuttaminen olisi tullut perustella, kuten myös kotirauhan piirin määrittäminen tässä nimenomaisessa tapauksessa. Mikäli piirejä on ollut useampi kuin yksi, olisi edelleen tullut perustella miksi useamman eri koti-

¹⁸³ Nuutila 1997, s. 379 ja Koskinen 1973, s. 165. Koskinen vielä mainitsee erikseen samalla meluamisella useamman kotirauhan häiritsemisen.

¹⁸⁴ Vrt. kuitenkin ratkaisuun HelHO 18/104563, jossa vastaajan (A) menettely kohdistui kahteen yhteistaloudessa asuvaan asianomistajaan (B ja C) sillä erotuksella, etteivät vainoamistoimet kohdistuneet korostuneesti juuri kotirauhan piiriin, vaan A muun muassa lähetti molemmille asianomistajille viestejä. A:n asianomistajien kotirauhan piiriin kohdistamat toimet (mm. ovella käyminen) sekä B:n suuntaan tehtyt yhteydenotot luettiin hänen syykseen yhtenä vainoamisena, jossa asianomistaja oli B, ja A:n C:lle lähettämät viestit toisena vainoamisena, jossa asianomistaja oli C. Syytekohtien teonkuvaukset lienevät vaikuttaneet syyksilukuun.

¹⁸⁵ HelHO 16/138265, Itä-Uudenmaan käräjäoikeuden tuomio 15/119398 s. 4.

rauhan piiriin kohdistuneet teot on yksiköity vain yhdeksi vainoamiseksi.

5.3.4.2 THO 16/106158: ajallinen yhteys, muutos tekotavoissa ja asianosaistahon vaatimus yksiköintiin puuttumisesta

Jo aiemmin sivuttu¹⁸⁶ tapaus on malliesimerkki siitä, millä tavoin epäselviin yksiköintitilanteisiin tulisi suhtautua. A:n syyksi oli käräjäoikeustasolla luettu yhdeksän vainoamista, jotka hovioikeus tulkitsi kahdeksi vainoamiseksi. Menettely oli kohdistunut samaan asianomistajaan. Huomionarvoista tosin on, että A oli itse vaatinut syyksilukemisen muuttamista muun muassa siten, että menettely luettaisiin hänen syykseen vain yhtenä vainoamisena.¹⁸⁷ Hovioikeus perusteli yksiköintiään seuraavasti: ”...kohdissa 2, 6, 8, 10, 12, 14 ja 17 syyksiluettu menettely muodostaa yhte-näisen, ajallisesti yhtäjaksoisen ja samankaltaisena menettelynä jatkettun kokonai-suuden, jota on vainoamisen tunnusmerkistö huomioon ottaen arvioitava yhtenä ri-koksena, joka on alkanut 11.2.2014 ja päättynyt 8.10.2014. Kohdissa 18 ja 21 ker-rottu menettely on alkanut noin kaksi kuukautta edellä mainitun tekokokonaisuuden päättymisen jälkeen, eikä menettely ole aiemmasta poiketen käsittänyt puhelimitse tehtyjä yhteydenottoja. Näissä kohdissa syyksiluettu menettely muodostaa ajallises-ti yhtäjaksoisen ja samankaltaisena menettelynä jatkuneen kokonaisuuden. Maini-tuilla perusteilla kohtien 18 ja 21 tekoja on arvioitava yhtenä rikoksena ajalla 3.-15.12.2014.”¹⁸⁸

Hovioikeus painotti yksiköintiratkaisussaan erityisesti osatekojen ajallista yh-teyttä, mutta myös tekotapojen välillä tapahtunutta muutosta. Henkilöön kohdistuva vainoaminen oli tapauksessa selvästi päättynyt vajaa kahdeksi kuukaudeksi, eikä jälkimmäisessä tekokokonaisuudessa yhteyttä ollut enää otettu puhelimitse. Menet-telyn pitäminen kahtena erillisenä vainoamisena on siten tulkintani mukaan varsin luonnollista. Merkittävin kahdeksi vainoamiseksi yksiköintiä puoltava seikka lienee kuitenkin mainittu vajaan kahden kuukauden tauko. Vastaavat kannanotot perustei-neen loistivat poissaolollaan monissa muissa ratkaisuisissa, vaikka tarve valitun yksi-köinnin oikeuttamiselle olisi ollut ilmeinen. Hälyttävä huomio tässä ratkaisussa on silti se, että yksiköintiongelman tartuttiin vasta A:n valitettua alemman oikeusas-

¹⁸⁶ Jaksossa 5.3.2.

¹⁸⁷ THO 16/106158, s. 1.

¹⁸⁸ THO 16/106158 s. 2–3.

teen yksiköintipäätöksestä.

5.3.4.3 THO 19/112187: vainoamisen henkilöön erottamattomasti kohdistuva luonne, ajallinen yhteys sekä yksiköntiratkaisusta vaikeneminen

Tapauksessa A oli vainonnut B:tä ja C:tä näille myymäänsä taloon liittyvän riidan vuoksi. A oli vainonnut yhteistaloudessa asuvia asianomistajia aikavälillä 31.07.2017–25.01.2018 soittelemalla B:lle ja lähettämällä tälle viestejä, lähettämällä C:lle yhden viestin, toimittamalla asianomistajille postikortteja sekä pysäyttämällä asianomistajien talon eteen tuijottaman sitä. A oli myös vainonnut asianomistajia aikavälillä 25.01.2018–28.04.2018 soittelemalla B:lle, jättämällä tämän vastaajan viestejä sekä lähettämällä B:lle tekstiviestejä ja ajamalla asianomistajien talon ohi noin kerran viikossa.¹⁸⁹ Hovioikeus on ratkaisussaan lausunut: ”Muilta osin hovioikeus hyväksyy käräjäoikeuden ratkaisun syyksilukemisen osalta sillä lisäyksellä, että [A:n] menettely on kohdissa 2–4 osittain kohdistunut suoraan [B:hen] ja osittain suoraan [C:hen]. Asianomistajat asuvat kuitenkin samassa taloudessa, ja teot ovat olleet luonteeltaan heitä kumpaakin sekä suoraan että toinen toistensa läheisinä välillisesti häiritseviä ja uhkaavia. Se, kummalle asianomistajista [A] on kunkin yhteydenoton tehnyt, on ollut pitkälti sattumanvarainen seikka, ja [A:n] on täytynyt ymmärtää, että myös toinen asianomistajista tulee hänen yhteydenottoistaan tietoiseksi.”¹⁹⁰

Edellä esitetty oikeuttaa osittain kahteen asianomistajaan kohdistetun menettelyn yksiköinnin yhdeksi vainoamiseksi tässä tapauksessa, olkoonkin että menettely on ollut korostuneen kohdistunutta B:hen. Kummallakaan oikeusasteella ei kuitenkaan ollut mitään lausuttavaa vainoamistekojen ajallisen yhteyden osalta. Syyksi luetuista vainoamisista ensimmäinen on päättynyt samana päivänä, kun toinen syyksiluettu menettely on alkanut. Perustelemattomana tällainen yksiköinti näyttäytyy täysin mielivaltaisena. Mikäli menettelyä tarkastelee luonnollisen katsantokannan arviointikriteereitä vasten ja säännöksen sanamuodon huomioiden, voinee vailla epäilyksen häivää todeta menettelyn kohteiden pysyneen samoina, menettelyn taustalla vaikuttaneiden syiden säilyneen muuttumattomina ja osatekojen olleen selkeässä ajallisessa yhteydessä keskenään. Yksin sen seikan, että menettely on yhteydenottojen lisäksi kärjistynyt viikoittaiseen asianomistajien talon ohi ajamiseen

¹⁸⁹ THO 19/112187, käräjäoikeuden ratkaisun 18/146927 s. 2–3 sekä 8–9.

¹⁹⁰ THO 19/112187 s. 3.

ei nähdäkseni millään muotoa voida katsoa puoltavan menettelyn yksiköimistä kahdeksi erilliseksi vainoamiseksi. Jos yksiköintiä olisi edes pyritty perustelemaan menettelyssä ja sen intensiteetissä tapahtuneella muutoksella, voisi ratkaisun kenties pitkin hampain hyväksyä. Yksiköintipäätöstä oikeuttavien argumenttien poissa ollessa ratkaisu lienee kuitenkin objektiivisesti tarkasteltuna kestämaton.

5.4 Epäjohdonmukaisen yksiköinnin todelliset ja potentiaaliset vaikutukset

Edeltävät osiot osoittavat jokseenkin vastaansanomattomasti oikeuskäytännössä esiintyvän vainoamismenettelyjen yksiköinnin epäjohdonmukaisuuden ja tuomioistuinten osittain eriävät toimintatavat. Näin muodoin lienee paikallaan käsitellä kysymystä yksiköintiratkaisujen mahdollisista vaikutuksista. Ilmeistä on, että yksiköintiratkaisulla on vähintäänkin huomattava teoreettinen merkitys. Aikavälillä 01.01.2019–31.12.2019 toteutettu menettely, joka luetaan vastaajan syyksi yhtenä vainoamisena, ei voi johtaa yli kahden vuoden mittaiseen vankeusrangaistukseen vainoamisen rangaistusasteikon (sakosta kahteen vuoteen vankeutta) vuoksi.

Mikäli menettely tulkitaan neljäksi erilliseksi vainoamiseksi, on rangaistuksen maksimi periaatteessa neljä vuotta vankeutta RL 6:n ja 7:n luvun säännösten mukaisesti. Käytännössä edes kahden vuoden rangaistumaksimia ei silti ylitetä, vaan neljästä vainoamisesta mitattu rangaistus lienee poikkeuksetta merkittävästi vähemmän kuin kaksi vuotta vankeutta, eikä menettelyn yksiköinti yhdeksi tai neljäksi vainoamiseksi vaikuttane rangaistuksen mittaamiseen juurikaan. Tämä johtuu siitä, että tuomioistuimen arvioitavaksi tulee joka tapauksessa haastehakemuksella kuvattu menettely, riippumatta siitä sisällytetäänkö se yhteen vai useampaan teonkuvaukseen. Tuomioistuin mittaa konkreettisen rangaistuksen sallitun, abstraktin asteikon sisällä. Tässä harkinnassa rangaistus mitataan siten, että rangaistus on oikeudenmukaisessa suhteessa rikollisen menettelyn vahingollisuuteen ja vaarallisuuteen.¹⁹¹ Nähdäkseni yksiköinti ei siten välttämättä vaikuta rangaistuksen mittaamiseen esimerkiksi muistuttavissa tilanteissa lainkaan; menettely lienee yhtä vahingollista ja vaarallista sekä tekijän syyllisyys samanarvoista yksiköinnistä riippumatta.

Vaikkei vainoamistekojen yksiköinti varsinaisesti vaikuttaisikaan arvioitavaan olevasta menettelystä mitattavan rangaistukseen, voi yksiköinti saada

¹⁹¹ Frände 2004, s. 412–413.

sanottavia seurannaisvaikutuksia mahdollisista tulevista vainoamisista tuomittaessa. Rikoslain 6 luvun 5 §:n kohdan 5 mukaan yksi rangaistuksen koventamisperusteista on ”...tekijän aikaisempi rikollisuus, jos sen ja uuden rikoksen suhde rikosten samankaltaisuuden johdosta tai muuten osoittaa tekijässä ilmeistä piittaamattomuutta lain kielloista ja käskyistä.” Fränden mukaan sanottu peruste on koventamisperusteista merkitykseltään painavin.¹⁹² Tässä yhteydessä on korostettava, ettei koventamisperusteen soveltaminen vaikuta vain rangaistuksen mittaamiseen, vaan myös rangaistuslajin valintaan RL 6:9.1 nojalla. ”Määräaikainen, enintään kahden vuoden vankeusrangaistus voidaan määrätä ehdolliseksi (*ehdollinen vankeus*), jollei rikoksen vakavuus, rikoksesta ilmenevä tekijän syyllisyys tai tekijän aikaisempi rikollisuus edellytä ehdottomaan vankeuteen tuomitsemista.” Näin ollen rikoksen uusiminen on omiaan madaltamaan kynnystä tuomita rikoksentekijä ehdottomaan vankeuteen. Samalla tavoin myös ehdollisen vankeusrangaistuksen tuomitsemiskynnys madaltuu, kun punninta tapahtuu mainitun seuraamuksen ja sakkorangaistuksen välillä¹⁹³.

Edellä esitetty huomioiden on arvioitava vastaajan rikos- tai sakkorekisteristä ilmenevän yhden syyksi luetun vainoamisen vaikutusta suhteessa neljän syyksi luetun vainoamisen vaikutukseen silloin, kun vastaajalle ollaan valitsemassa rangaistuslajia ja mittaamassa rangaistusta uudesta vainoamisesta. Vaikka molemmissa tapauksissa kyse olisi vain yhdestä aikaisemmasta tuomiosta, pidän perin todennäköisenä, että koventamisperuste tulee sovellettavaksi huomattavasti herkemmin tekomäärällisesti runsaamman entisyyden tapauksessa. Helsingin hovioikeus on katsonut samaan asianomistajaan kohdistuneen kolmen aikaisemmin syyksi luetun vainoamisen edellyttävän koventamisperusteen soveltamista neljättä vainoamista syyksi luettaessa¹⁹⁴. Koventamisperusteen soveltamisharkinnassa keskeisiä muuttujia ovat uusimistiheys, rikosten määrä ja rikosten törkeys.¹⁹⁵ Uusimistiheydessä ei esimerkissäni ole eroa, sillä ainoan vainoamisteon ja neljästä vainoamisesta viimeisen lopettamishetki on sama. Nähdäkseni yhtä pidemmän tekoajan vainoamista tuskin voidaan sanotussa harkinnassa tulkita merkittävästi törkeämmäksi kuin yhtä

¹⁹² Frände 2004, s. 413.

¹⁹³ Määttä 2012, s. 2 ja 5.

¹⁹⁴ HelHO 20/112079 s. 2. Tältä osin on huomioitava, että tapauksen vastaajan kolmesta aikaisemmasta vainoamistuomiosta vain ensimmäinen oli ollut ehdollinen ja myöhemmät kaksi ehdottomia. Kerrotut seikat käyivät ilmi käräjäoikeuden ratkaisusta, ks. HKO 19/148497 s. 10.

¹⁹⁵ Määttä 2012, s. 2–3.

lyhyemmän tekoajan vainoamista, onhan kyse kuitenkin samasta rikosnimikkeestä. Tekomäärä puolestaan riippuu mainitussa esimerkissä yksinomaan menettelyn yksiköinnistä. Näin ollen pidän ilmeisenä, että koventamisperustetta sovelletaan herkemmin tilanteissa, joissa vainoamisteot on aikaisemmassa tuomiossa yksiköity yhtä useammaksi vainoamiseksi.

Mikäli koventamisperuste tulee sovellettavaksi, voi se edellyttää ehdotonta vankeusrangaistusta ehdollisen sijasta tai ehdollista vankeusrangaistusta sakon asemesta. Vaikkei koventamisperusteen soveltaminen ankaroittaisikaan rangaistuslajin valintaa, tulee tuomittavaksi silti ankarampi rangaistus saman rangaistuslajin sisältä, kuin jos koventamisperustetta ei sovelleta. Kuvattua taustaa vasten on oikeutettua todeta, että tekokokonaisuuksien yksiköinnissä tulisi noudattaa yhtenäisempää, perusteltua linjaa. Olennaista ei nähdäkseni ole niinkään se, että yksiköinti tapahtuu teoreettisesti luonnollisen katsantokannan mukaan ”oikein”, vaan se, että toisiaan muistuttavat tekokokonaisuudet yksiköidään samalla tavoin joka ikisessä tuomioistuimessa.

Yksiköintiratkaisun vaikutukset näkyvät myös syyteoikeuden vanhentumisessa.¹⁹⁶ Vainoamisen enimmäisrangaistus on kaksi vuotta vankeutta, joten sen syyteoikeus vanhenee RL 8:1 mukaisesti viidessä vuodessa. Esimerkkinä voidaan jälleen käyttää saman menettelyn yksiköintiä neljäksi vainoamiseksi verrattuna yhteen vainoamiseen, mutta tällä kertaa kuitenkin niin, että menettely on ajoittunut aikavälille 01.01.2014–01.01.2016 siten, että toiminnassa on ollut kolme kahden kuukauden mittaista taukoa 1. 01.05.2014–01.07.2014, 2. 01.11.2014–01.01.2015 sekä 3. 01.04.2015–01.06.2015. Teot voisi yksiköidä neljäksi erilliseksi vainoamiseksi seuraavasti: 1. 01.01.2014–30.04.2014, 2. 02.07.2014–30.10.2014, 3. 02.01.2015–31.03.2015 sekä 4. 02.06.2015–01.01.2016. Toisaalta kahden vuoden menettelyn voisi yksiköidä kokonaisuudessaan myös yhdeksi katkeamattomaksi vainoamiseksi. Mikäli syyte menettelystä nostettaisiin vaikkapa 05.05.2020, olisi syyteoikeus vanhentunut neljän vainoamisen tapauksessa kolmen teon osalta ja yksinomaan aikavälin 02.06.2015–01.01.2016 vainoamismenettelystä voitaisiin pätevästi nostaa syyte. Jos menettely yksiköitäisiin yhdeksi katkeamattomaksi vainoamiseksi, ei syyteoikeus olisi vanhentunut ja tuomioistuin mittaisi rangaistuksen kaikesta kahden vuo-

¹⁹⁶ Mm. Oikeusministeriön mietintöjä ja lausuntoja 24/2012, s. 99–100.

den aikana suoritetusta menettelystä. Tällöin seuraamus olisi luonnollisesti ankarampi kuin vain aikavälin 02.06.2015–01.01.2016 menettelystä mitattu vastaava.

Lain mukaan syyttäjän tehtävä on rikosvastuun toteuttaminen, kun taas seuraamusten määrääminen tuomioistuimen.¹⁹⁷ Näin ollen mainitun kaltaisessa tapauksessa voisi menettelyn alustavan yksiköinnin yhdeksi rikosyksydeksi katsoa peräti syyttäjän velvollisuudeksi. Mikäli ei ole selviö, että kyse on neljästä erillisestä vainoamisesta, on asia tulkintani mukaan alistettava tuomioistuimen ratkaistavaksi. Tällöin on olemassa vaara, että tuomioistuinten yksiköintikäytäntöjen väliset erot ja ennen kaikkea haluttomuus puuttua haastehakemuksilla esitettyyn yksiköintiin johtavat anteeksiantamattomiin seurauksiin. Jos haastehakemusten yksiköintiin toisaalla puututaan hanakasti ja toisaalla ei lainkaan, on täysin tuomioistuimesta kiinni, tuomitaanko henkilö vainoamisesta, jonka tekoaika on kaksi vuotta, vai yksin puolen vuoden aikana suoritetusta menettelystä. Mikäli haastehakemuksilla esitettyyn yksiköintiin ei puututa missään, siirtyy tosiasiallinen valta yksiköinnin osalta syyttäjille. Näin ei tietenkään saisi olla, sillä syyttäjällä on rikosvastuun toteuttajana intressi saattaa mahdollisimman suuri osa vastaajan rikostunnusmerkistöstä toteuttavasta menettelystä tuomioistuimen arvioitavaksi. Syyttäjä saattaa siten tulkita yhdeksi rikokseksi tekokokonaisuuden, joka on luonnollinen katsantokanta ja siihen vaikuttavat arviointikriteerit huomioiden tosiasiallisesti useita rikoksia. Problematiikka aktualisoitunee vain tapauksissa, joissa menettelyn yksiköinti yhdeksi rikokseksi ei ole selvästi virheellistä.

5.5 Yhteenveto

Kuten aiemmin todettiin, voidaan vainoamisen tunnusmerkistää pitää jokseenkin poikkeuksellisenä siinä mielessä, että se vaatii kriminalisoidulta menettelyltä toistuvuutta. Vainoamiskriminalisoinnille luonteenomaisena on pidetty sitä, että vainoaminen on ”...hyvinkin pitkän ajan kuluessa useilla osateoilla toteutettu rikos.”¹⁹⁸ Hallituksen esityksessä lausuttiin toistuvuuden edellyttävän yhtä useampaa tekoa. Lisäksi todettiin, ettei yleistä sääntöä osatekojen välisille ajallisille etäisyyksille voida asettaa.¹⁹⁹ Edellä esitetty merkitsee nähdäkseni rikosnimikkeen tunnusmerkistön ajallisen ja paikallisen ulottuvuuden huomattavaa venyvyyttä. Henkilöön

¹⁹⁷ Tolvanen 2008, s. 183–184 ja Sutela 2012, s. 304, 311 sekä 316.

¹⁹⁸ HE 19/2013 vp, s. 25.

¹⁹⁹ HE 19/2013 vp, s. 51.

kohdistuvan vainoamisen selvästi päättyessä ja alkaessa myöhemmin uudestaan on kyseessä kuitenkin katsottu olevan kaksi vainoamisrikosta.²⁰⁰ Ottaen huomioon, ettei osatekojen välisille ajallisille etäisyyksille voida asettaa mitään yleistä sääntöä, lienee vainoamisen ”selvän päättyminen” määrittelemisen vähintäänkin haasteellista. Selvää on joka tapauksessa ainakin se, että tuomioistuinten harkintavalta on tässä suhteessa melkoinen. Laillisuusperiaatteen ollessa ”...oikeusturvan tae ja yksilön suoja mielivaltaa ja vallan väärinkäyttöä vastaan...”²⁰¹ edellyttänevät siihen sisältyvät analogia- sekä praeter legem -kiellot lain soveltajalta sanotun harkintavallan johdonmukaista ja perusteltua soveltamista tunnusmerkistön sanamuodon ydinalueella pysytellen.

Tarkastellun oikeuskäytännön valossa rohkenisin väittää, että vainoamistekojen yksiköinti määräytyy pitkälti haastehakemuksen yksiköinnin perusteella, johon taas osaltaan vaikuttaa esitutkintaviranomaisen esitutkintapöytäkirjaksi kasaamaan kokonaisuuteen sisällytetty. Sanottua tosiseikastoa ei pystyne täysin häivyttämään, sillä tuomioistuin voi mitata rangaistuksen vain siitä menettelystä, josta syyttäjä vastaajalle rangaistusta vaatii.²⁰² Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, etteikö lopullinen yksiköintiratkaisu arvioitavaksi saatetusta menettelystä olisi yksinomaan tuomioistuimen tehtävä.

Syyttäjien tekemiin yksiköinteihin puuttumisen ei tulisi edellyttää yksiköintien aktiivista haastamista vastaajan taholta. Tutkimusaineiston perusteella vaikuttaa siltä, ettei tuomioistuimia saa lausumaan vainoamismenettelyjen yksiköinnistä mitään, jollei yksiköintiin puuttumista erikseen vaadi.²⁰³ Mainittuun problematiikkaan liittyen viitattakoon korkeimman oikeuden ratkaisussaan KKO 2014:46 kohdassa 37 lausumaan: ”Rikoksen yksiköinti yhdeksi tai useammaksi rikokseksi on oikeudellista arviointia, eikä asianosaisella ole vetoamisvelvollisuutta yksiköinnin osalta. Tuomioistuin on sidottu ainoastaan syytteen teonkuvaukseen, eikä syytteessä tehty yksiköinti sido tuomioistuinta. Muutoksenhakuvaiheessa hovioikeus voi muuttaa syytteessä esitettyä rikosten yksiköintiä niiltä osin kuin asia on saatettu

²⁰⁰ HE 19/2013 vp, s. 51 sekä mm. THO 15/113838.

²⁰¹ Lappi-Seppälä 2003, s. 755.

²⁰² Lain oikeudenkäynnistä rikosasioissa 689/1997 (ROL) 11:3 mukaan tuomioistuin saa tuomita vain siitä teosta, josta rangaistusta on vaadittu. Tuomioistuin ei kuitenkaan ole sidottu rikosnimikkeeseen eikä lainkohtaan, jonka nojalla rangaistusta on vaadittu. Tuomioistuinta sitoo teonkuvaus, ks. mm. HE 82/1995 vp s. 126.

²⁰³ Tarkastellun aineiston ratkaisuista vain kahdessa (THO 16/106158 sekä THO 15/113838 käräjäoikeustasolla: Kanta-Hämeen käräjäoikeuden ratkaisu 14/130717) haastehakemuksen yksiköintiä muutettiin. Molemmissa tapauksissa vastaaja oli esittänyt vaatimuksen yksiköinnin korjaamisesta.

hövioikeuden tutkittavaksi.” Sanottu lausuma puoltaa näkemystä siitä, ettei yksiköintiin puuttumisen missään nimessä tulisi perätä asianosaisen omia aktiivisia toimenpiteitä, sekä yksiselitteisesti ilmaisee, ettei tuomioistuim ole sidottu syytteen yksiköintiin. Vainoamisrikosten yksiköintikäytännössä mainitut seikat on kuitenkin ilmeisesti vähintäänkin aika ajoin jätetty huomioimatta.

Vainoamisrikoksen ykseyden arviointi näyttäytyy haastavana. Tekokokonaisuuden sisältäessä säännönmukaisesti toistuvia toimia voinee vainoamisen ajallinen ulottuvuus olla potentiaalisesti jokseenkin rajoittamaton. Niin kauan, kun asianomistaja on sama, ei tunnusmerkistöä voitane vaivatta toteuttaa useampikertaisesti ennen kuin tietyn aikavälin sisään määritelty, tunnusmerkistöntäyttävä menettely on kertaalleen luettu vastaajan syyksi. Tällöin lienee niin, että vainoamisen jatkaminen menettelystä saadun tuomion jälkeen muodostaa uuden kokonaisuuden, jonka ajallista ja paikallista ulottuvuutta kyettäneen jälleen venyttämään aina seuraavaan syyksilukemiseen saakka. Mikäli vainoamistoimia ei kuitenkaan toisteta riittävällä säännönmukaisuudella, tai vainoamismenettelyn intensiteetissä tapahtuu huomattavia muutoksia, ei samassa tuomioistuinkäsittelyssä arvioitavan menettelyn yksiköintiä vain yhdeksi vainoamiseksi voitane pitää oikeana ratkaisuna.

Kiintoisa kysymys on myös vainoamisen henkilöllinen erottamattomuus. Oikeuskirjallisuudessa tehty tulkinta²⁰⁴ sekä hallituksen esityksestä²⁰⁵ luettavissa olevat viittaukset eivät oikeuskäytännön²⁰⁶ valossa pidä paikkaansa. Nähdäkseni vainoamisen tunnusmerkistön poikittaissuuntaisen ulottuvuuden ala on varsin hämärä. Tarkastellun aineiston perusteella tällainen kuitenkin kiistämättä sisältyy kriminalisointiin. Poikittaissuuntainen ulottuvuus rajoittunee kuitenkin niihin tapauksiin, joissa vainoamisen tunnusmerkistöä toteuttava menettely on korostuneen kohdistunut asianomistajien kotirauhan piiriin. Saattaa olla myös niin, että menettelystä vastanneen henkilön välinpitämätön suhtautuminen siihen, kehen asianomistajista vaino kohdistuu, sekä yksittäisten osatekojen asianomistajakohtaisen kohdistumisen likipitään mahdoton toteennäyttäminen puhuvat poikittaissuuntaisen ulottuvuuden puolesta. Viimeksi mainitulla tarkoitetaan ensisijaisesti yhteistaloudessa asuvaan perheeseen kohdistuvaa häirintää, jossa vain vainoaja voi tietää tekojensa tarkan kohteen ja jossa menettely faktisesti kohdistuu kaikkiin perheen jäseniin. On

²⁰⁴ Frände et al. 2018, s. 496.

²⁰⁵ HE 19/2013 vp.

²⁰⁶ Mm. HelHO 16/138265 sekä THO 19/112187.

myös hyvin mahdollista, että toimien tarkoituksena on vainota perhettä kollektiivina.

Vainoamisen pitkittäissuuntaisen ulottuvuuden ala huomioiden periaatteessa viiden vuoden aikana kerran vuodessa tehty yhteydenotto yhdellä välivuodella voitaisiin tuomita yhtenä viiden vuoden tekoajan mittaisena vainoamisena, mikäli yhteydenotot katsotaan oikeudettomaksi vainoamiseksi ja ne ovat olleet omiaan aiheuttamaan vainotussa pelkoa tai ahdistusta. Suhtaudun kuitenkin skeptisesti näin pitkälle ajanjaksolle venytettyjen, harvalukuisten osatekojen tulkitsemiseen vainoamiseksi. Mikäli yhteydenottoja olisi kuitenkin useampia, esimerkiksi yksi yhteydenotto kuukaudessa ja yhteydenotoista vapaa aika kuukauden tai kahden mittainen, olisi tilanne toinen. Lienee edelleen yhtä kaikki mahdollista, että kuukauden yhteydenottovapaa kausi katsottaisiin liian pitkäksi ajalliseksi etäisyydeksi osatekojen välillä. Tarkastellun hovi- ja käräjäoikeuskäytännön valossa pidän silti todennäköisempänä mainitun kaltaisen tekokokonaisuuden yksiköintiä yhdeksi rikokseksi.

Nähdäkseni vastaajan oikeusturvan kannalta on kyseenalaista, ettei yksiköintiä koskevissa ratkaisuisa lähtökohtaisesti lainkaan oteta huomioon ratkaisujen mahdollisia vaikutuksia syyteoikeuden vanhentumiseen tai rangaistusseuraamukseen. Toisaalta törkeää petosta koskevassa ratkaisussa KKO 2014:7 käräjäoikeustasolla näin silti kiistatta tehtiin rangaistusseuraamuksen osalta.²⁰⁷ Tapani on esittänyt, ettei oikeudellinen ratkaisutoiminta useinkaan ole niin yksinkertaista, että rikosten yksiköimiskysymykseen otettaisiin kantaa ensin ja vasta sen jälkeen arvioitaisiin syyksi luetusta tai luetuista rikoksista mitattava rangaistus. Hänen mukaansa osaratkaisut lomittuvat ja ovat vaikutussuhteessa keskenään.²⁰⁸ Koponen on oikeuskäytännön perusteella katsonut tarkoituksenmukaisuusharkinnan vaikuttavan merkittävästi yksiköintiratkaisuihin.²⁰⁹ Tulkintani mukaan tuomioistuinten tulisi rehel-

²⁰⁷ KKO 2007:38 ”Rajanveto yhden ja useamman rikoksen välillä on kuitenkin tehtävä kiinnittämättä huomiota siihen, mitä vaikutuksia tällä ratkaisulla on syyteoikeuden vanhentumiseen tai rangaistusseuraamukseen.” Vrt. kuitenkin KKO 2014:7, jossa käräjäoikeustasolla (Vantaan käräjäoikeuden tuomio 11/4341) ja ylempien oikeusasteiden siihen puuttumatta yksiköinnistä lausuttiin: ”Perinteisesti Suomen rikosoikeudessa on pidetty pääsääntönä, että rikoksia on yhtä monta kuin asianomistajia. Jos tässä asiassa... [arvioitavana olevaa] ...menettelyä pidettäisiin jokaisen yksittäisen asianomistajan osalta omana rikoksena, olisi... [vastaaja] ...syyllistynyt useisiin tuhansiin petoksiin, joista valtaosaa olisi pidettävä myös yksittäin tarkasteltuina törkeinä petoksina. [Vastaajan] ...menettelyn arvioiminen yhtenä törkeänä petoksena on näin ollen hänen kannaltaan erittäin kohtuullinen ratkaisu.” (tuomio s. 480) Käräjäoikeuden lausuma osoittaa nähdäkseni epäilyksettä sen, että rajanveto yhden ja useamman rikoksen välillä tehtiin tässä nimenomaisessa tapauksessa kiinnittämällä *merkittävää* huomiota siihen, mitä vaikutuksia ratkaisulla on rangaistusseuraamukseen.

²⁰⁸ Tapani 2012, s. 237–238.

²⁰⁹ Koponen 2015, s. 609–610.

lisesti tunnustaa nämä tosiseikat ja ratkaisussa KKO 2014:7 käräjä- ja hovioikeuden toimintaa mukaillen huomioida yksiköintipäätöksen vaikutus yhtäältä rangaistuksen mittaamiseen ja toisaalta myös syyteoikeuden vanhentumiseen, sekä antaa näiden seikkojen osaltaan painaa jo yksiköinnin arvioinnissa.

Katson nykytilan olevan tältä osin kestävä; yksiköintiratkaisu ei voi toisaalla perustua syyteoikeuden vanhentumis- ja rangaistusseuraamusvaikutuksista vapaaseen harkintaan ja toisaalla pohjautua rangaistusseuraamusvaikutusten kohtuullistamiseen. Lähtökohtaisesti seikat on joko huomioitava, tai sitten jätettävä huomiotta. Mahdollinen malli voinee olla myös vaikutusten huomiointi harkinnassa silloin, kun sille on erityisiä syitä. Tällainen erityinen vaikutusten huomioimistarve täytyisi kuitenkin perustella tarkoin, eikä vaikutuksia tulisi huomioida vain kustannustehokkuuden vuoksi tai näytöllisten syiden takia. Perustelluin toimintatapa lie-
nee vaikutusten laaja-alainen huomioiminen yksiköintiharkinnassa, ikään kuin luonnolliseen katsantokantaan vaikuttavien arviointikriteerien vastapainona – jollei jopa varsinaisina arviointikriteereinä – rikosykyä määritettäessä.

Vainoamismenettelyjen yksiköintikäytännön yhdenmukaistaminen näyttää tyy varsin vaativana. Yksiköinnin on yhtäältä noudatettava yleisiä rikosten yksiköinnistä annettuja ohjeita ja toisaalta tunnusmerkistön sanamuodon perusteella on muodostettava sitä koskeva oma, erityinen yksiköintikäytäntönsä. Vainoamistekotapojen laaja kirjo huomioiden varsinkin jälkimmäinen lielee työlästä toteuttaa tyhjentävästi. Edes puuttuva korkeimman oikeuden tuomio tuskin selkiyttäisi yksiköintiä merkittävästi, sillä siinä keskityttäisiin mitä luultavimmin yksinomaan käsiteltävänä olevan tapauksen tekotapoihin ja olosuhteisiin. Tarkastellun aineiston perusteella eri vainoamismenettelyihin soveltuva yksiköinti on varsin vaihtelevaa – ja koska sanotulle varianssille ei useimmiten ilmeisesti esitetä perusteita – sitä myötä näyttäytyy vastaajien oikeusturvaa vaarantavana, rikosoikeudellisen yhdenvertaisuuden sekä laillisuusperiaatteen kannalta ongelmallisena mielivalta. Mitään yksiselitteistä ja kaikenkattavaa ratkaisua sanottuun problematiikkaan tuskin on edes näköpiirissä. Vainoamiskriminalisoinnin kaltaiset avoimet tunnusmerkistöt ovatkin tulkintani mukaan omiaan vaikeuttamaan yhdenmukaiseen yksiköintiin pyrkimistä. Kuitenkin mikäli tuomioistuimet arvioisivat eri vainoamismenettelyjen yksiköintiä ratkaisuteksteissään, *mahdollistaisi* se edes oikeustilan osittaisen selkiytymisen, jota vasten käytänteiden yhdenmukaistaminen kävisi kivuttomammin.

6. Rattijuopumus ja törkeä rattijuopumus RL 23 luku 3 ja 4 §

Rikoslain 23 luvun 3 §:n rattijuopumuksen tunnusmerkistö kuuluu täten:

”Joka kuljettaa moottorikäyttöistä ajoneuvoa tai raitiovaunua nautittuaan alkoholia niin, että hänen verensä alkoholipitoisuus ajon aikana tai sen jälkeen on vähintään 0,5 promillea tai että hänellä tällöin on vähintään 0,22 milligrammaa alkoholia litrassa uloshengitysilmaa, on tuomittava *rattijuopumuksesta* sakkoon tai vankeuteen enintään kuudeksi kuukaudeksi.

Rattijuopumuksesta tuomitaan myös se, joka kuljettaa moottorikäyttöistä ajoneuvoa tai raitiovaunua käytettyään huumausainetta niin, että hänen veressään on ajon aikana tai sen jälkeen käytetyn huumausaineen vaikuttavaa ainetta tai sen aineenvaihduntatuotetta. Tämän momentin säännöstä ei kuitenkaan sovelleta, jos mainittu aine tai aineenvaihduntatuote on peräisin lääkevalmisteesta, jota kuljettajalla on ollut oikeus käyttää.

Rattijuopumuksesta tuomitaan niin ikään se, joka kuljettaa moottorikäyttöistä ajoneuvoa tai raitiovaunua käytettyään muuta huumaavaa ainetta kuin alkoholia taikka tällaista ainetta ja alkoholia niin, että hänen kykynsä tehtävän vaatimiin suorituksiin on huonontunut.”

Törkeäksi rattijuopumukseksi menettelyn kvalifioi RL 23:4 mukaisesti lähinnä päihtymyksen aste tai tehtävien vaatiman suorituskyvyn tuntuva huonontuminen. Lisäksi edellytetään abstraktia vaaraa, eli olosuhteiden on tullut olla sellaiset, että rikos on ollut omiaan aiheuttamaan vaaraa toisen turvallisuudelle.

6.1 Rattijuopumuksen erityispiirteet

6.1.1 Tunnusmerkistöstä

Rattijuopumuksen tunnusmerkistö edellyttää ensinnäkin moottorikäyttöisen ajoneuvon tai raitiovaunun kuljettamista. Sanottujen kulkuvälineiden kuljettamisen ei kuitenkaan tarvitse tapahtua yleisellä tiellä tai liikenteessä. Näin ollen tunnusmerkistön toteutumisen kannalta on yhdentekevää, kuljetetaanko kulkuvälinettä omalla pihalla, järven jäällä vai Mannerheimintiellä. Kuljettaminen edellyttää ajoneuvon ohjaamista sekä sitä, että ajoneuvo liikkuu. Kulkuneuvoa voidaan liikuttaa sen moottorin voimalla, mutta myös työntämällä tai hinaamalla ajoneuvoa. Ohjaamisena ymmärretään jokseenkin itsestään selvän ohjauspyörän pyörittämisen ohella ajo-

neuvon muihin hallintalaitteisiin kajoaminen siten, että se vaikuttaa ajoneuvon kulkuun.²¹⁰

Tunnusmerkistö perää kuljettamisen lisäksi alkoholin nauttimista siten, että kuljettajalla on veressään tai uloshengitysilmassaan riittävä määrä alkoholia ajon aikana tai sen jälkeen. Vaihtoehtoisesti tunnusmerkistön täyttää myös menettely, jossa on käytetty huumausainetta siten, että huumausaineen vaikuttavaa ainetta tai aineenvaihduntatuotetta on todettavissa kuljettajan verestä ajon aikana tai sen jälkeen. Korkeimman oikeuden ratkaisussa KKO 2016:42 tuomioistuimien kuitenkin kävi säännöksen sanamuotoa vastaan syytetyn eduksi hylkäämällä syytteen rattijuopumuksesta tilanteessa, jossa kuljettajan verestä oli todettu yksinomaan karboksitetrahydrokannabinolia, eli kannabiksen aineenvaihduntatuotetta, joka ei ole biologisesti aktiivinen.

”Korkein oikeus katsoo, että rikoslain 23 luvun 3 §:n 2 momenttia on tulkittava ottaen huomioon edellä selostetut lainsäätäjän tarkoitukseen, säännöksellä tavoiteltuun suojaan ja lopputuloksen ennakoitavuuteen vaikuttavat seikat. Näistä syistä Korkein oikeus pitää perusteltuna tulkita rikoslain 23 luvun 3 §:n 2 momenttia siten, että lainkohdassa aineenvaihduntatuotteilla ei tarkoiteta sellaisia kannabiksen vaikuttavan aineen aineenvaihduntatuotteita, joilla ei voi olla vaikutusta kuljettajan ajokykyyn.”²¹¹ Käytäntö vakiintui karboksitetrahydrokannabinolin osalta ja Turun hovioikeuden sekä Helsingin hovioikeuden myöhempien linjauksien myötä myös kokaiinin biologisesti inaktiiviseen aineenvaihduntatuotteeseen bentsoyyliekgoniiniin sovelletaan nykyään samaa käytäntöä.²¹²

Soveltamistilanne on jokseenkin erilainen, mikäli kuljettajan verestä todettu vaikuttava aine tai aineenvaihduntatuote on peräisin lääkevalmisteesta, jota tällä on ollut oikeus käyttää. Näihin tilanteisiin soveltuu pykälän kolmas momentti muun huumaavan aineen käyttämisestä, mutta tällöin edellytetään lisäksi, että kuljettajan kyky tehtävän vaatimiin suorituksiin on huonontunut. Huonontuminen osoitetaan vakiintuneesti päihdetutkimuslomake B:hen ja C:hen tehdyillä merkinnöillä, joista ensimmäinen perustuu lääkärin arvioon kuljettajan ajokyvyn mahdollisesta huonontumisesta ja jälkimmäinen poliisiapartion tekemisiin havaintoihin kuljettajan ajo-

²¹⁰ Frände et al. 2018, s. 354–355.

²¹¹ KKO 2016:42 kohta 22.

²¹² THO 16/135275, HelHO 19/110149 sekä HelHO 19/122726.

kyvystä.²¹³ Lisäksi selvitys muun muassa kuljettajan ajon aikana tekemistä ajovirheistä tai ajosuorituksen epävarmuudesta on usein tarpeen.²¹⁴ Momenttia sovelletaan myös silloin, kun käytetty aine ei ole huumausaineeksi luokiteltu, mutta sen voidaan selvästi todeta heikentäneen kuljettajan ajokykyä.

6.1.2 Presumoitu ja abstrakti vaara

Rattijuopumuksen tunnusmerkistö ei edellytä konkreettista tai abstraktia vaaraa, vaan sitä toteuttava menettely otaksutaan sellaisenaan vaaralliseksi. Presumoidussa vaarassa on kyse juuri tästä; jonkin toiminnan vaarallisuudesta luodaan oikeudellinen oletamus.²¹⁵ Oletamus perustuu rattijuopumuksen tapauksessa tieteellisen tutkimuksen valossa muodostettuun käsitykseen siitä, että keskimääräisen kuljettajan onnettomuusalttius kasvaa päihtymyksen tason kohotessa riittävän korkeaksi.²¹⁶ Perusmuotoisen rattijuopumuksen osalta Suomessa rajan on katsottu kulkevan 0,5 promillen veren alkoholipitoisuudessa.²¹⁷

Nuotio on pitänyt kumoamattomia vaarapresumptioita syyllisyysperiaatteen kannalta ongelmallisina.²¹⁸ Nykymuotoinen rattijuopumuskriminalisointi ei huomioi kuljettajien välisiä yksilöllisiä eroja lainkaan, eikä yksittäinen tunnusmerkistöä toteuttava menettely siten faktisesti välttämättä lisää onnettomuusriskiä ollenkaan. Esimerkiksi ammattikuljettajat tai päihtyneenä ajamiseen tottuneet alkoholistit voinevat kuljettaa ajoneuvoja päihtyneinä onnettomuusalttiutta kasvattamatta sekä lisäksi nuorta ja kokemattonta mutta selväpäistä kuljettajaa turvallisemmin. Rattijuopumuskriminalisointi lunastaakin oikeutuksensa yleispreventiosta, jonka nojalla myös yksittäisten kuljettajien – joiden ajosuoritus ei päihtymyksen seurauksena välttämättä heikkene – rankaisemista voidaan pitää hyväksyttävää.²¹⁹

²¹³ Sanottuihin lomakkeisiin kirjataan normaalista poikkeavat havainnot mm. tutkittavan tajunnan tasossa, käytöksessä, ajanmäärityskyvyssä sekä muistissa ja päihdetutkimuslomake B:n tapauksessa lisäksi erilaisissa kokeissa (kuten Romberg-koe) tehdyt havainnot. Ks. tarkemmin päihdetutkimuslomake B:stä Laitinen et al. 2014, s. 89 sekä päihdetutkimuslomake C:stä Poliisihallituksen ohje: POL-2014-9220, Puhalluskoe, sylkitestit ja henkilönkatsastus rattijuopumustapauksissa. Julkaistu 22.12.2014.

²¹⁴ Frände et al. 2018, s. 358.

²¹⁵ Nuotio 1998, s. 355–356, HE 110/1975 II vp, s. 8 sekä Frände 2004, s. 69. Rattijuopumuksen tapauksessa mainittu oletamus on lisäksi kumoamaton.

²¹⁶ Onnettomuusalttiuden kohoamisesta mm. Boehm 2013, s. 21–26.

²¹⁷ Tai 0,22 milligrammaa alkoholia litrassa uloshengitysilmaa. Uudemman tutkimustiedon perusteella 0,5 promillen raja on varsin perusteltu, sillä onnettomuusriski kasvaa merkittävästi veren alkoholipitoisuuden ollessa juuri 0,5 promillea tai enemmän, ks. mm. Boehm 2013, s. 23–24.

²¹⁸ Nuotio 1998, s. 357.

²¹⁹ Nuotio 1998, s. 339–340 ja 359.

Törkeän rattijuopumuksen tunnusmerkistön osalta tilanne on toinen. Tunnusmerkistö edellyttää abstraktia vaaraa, eli ajo-olosuhteiden on tullut olla sellaiset, että menettely on ollut omiaan aiheuttamaan vaaraa toisen turvallisuudelle. Olosuhteet huomioidaan sellaisina kuin ne tapauksesta konkreettisesti ilmenevät. ”Riittävä on vakavasti otettava mahdollisuus siitä, että tapahtumapaikalla olisi tapahtuma-aikana voinut olla henkilöitä, joiden turvallisuutta menettely olisi voinut vaarantaa.”²²⁰ Näin ollen hyvin lyhytaikainen ajoneuvon kuljettaminen joitakin metrejä tuskin riittää täyttämään abstraktin vaaran vaatimusta, vaikka kuljettaja olisi miten päihtynyt hyvänsä. Edes pidempiaikaista kulkuneuvon kuljettamista tyhjällä järven jäällä siten, että ajoneuvon kyydissä ei ole matkustajia, ei nähdäkseni voitaisi katsoa törkeäksi rattijuopumukseksi juuri vaarantamisvaatimuksen vuoksi.

6.1.3 Kriminalisoinnin suojaamasta oikeushyvästä

Rikoslain 23 luvussa säännellään liikennerekoksista, joihin rattijuopumuskin lukeutuu. Vaikkei perusmuotoinen rattijuopumus kriminalisointi edellytäkään todellista vaaraa vaan menettely yksinkertaisesti otaksutaan vaaralliseksi, vaikuttaa kriminalisoinnin taustalla silti tieteellinen näyttö päihtymyksen ja kasvaneen onnettomuusriskin yhteydestä.²²¹ Rikosnimikkeen suojaama yhteisöllinen oikeushyvä on liikenneturvallisuus, jonka ylläpitäminen taas suojaa välillisesti myös yksilöllisiä oikeushyviä, kuten henkeä ja terveyttä.²²² Rattijuopumus edustaa rikoksena tapahtumisen kieltoa vastaan rikkovaa menettelyä. Tunnusmerkistön kannalta on yhdentekevää, kuinka kauan sen mukaista menettelyä jatketaan. Rattijuopumus on yhtä lailla minuutin kestävä moottorikäyttöisen ajoneuvon kuljettaminen riittävän määrän alkoholia nauttimisen jälkeen, kuin tuntikausia kestänyt vastaava menettelykin.

Rattijuopumusrikoksella ei voi olla asianomistajaa, eikä sillä siten voi liioin olla poikittaissuuntaista ulottuvuutta. Pitkittäissuuntaisen ulottuvuuden osalta ajallisen ja paikallisen yhteyden arviointi tuottanee kuitenkin haastetta; jos auto välillä pysäytetään ja siitä noustaán piipahtamaan huoltoasemalla, onko rikos välillä lopetettu? Auton rattiin hyppääminen huoltoasemakäynnin jälkeen edellyttäisi toden-

²²⁰ Frände et al. 2018, s. 362.

²²¹ Nuotio 1998, s. 330–340 sekä 353–359.

²²² Virtanen 2005, s. 389–390 sekä HE 32/1997 vp, s. 3.

näköisesti kahdeksi rattijuopumukseksi yksiköintiä, vaikka teot suoritettaisiin saman juopumuksen aikana.²²³

Ajo voinee myös tapahtua esimerkiksi Helsingin keskustasta Turkuun saakka siten, että teko yksiköidään yhä yhdeksi rattijuopumukseksi. Tämä viittaisi siihen, ettei ajalliselle tai paikalliselle yhteydelle anneta suurtakaan painoarvoa rattijuopumusrikosten yksiköinnissä. Määräävä tekijä vaikuttaa olevan tekotilaisuuden yhteys: että kyse on katkeamattomasta tapahtumisen kieltoa vastaan rikkovasta menettelystä.²²⁴ Ottaen huomioon, että kriminalisoinnin suojaama oikeushyvä on liikenneturvallisuus, ei edellä esitetty yksiköintitapa välttämättä turvaa sanottua suojeleobjektia optimaalisimmalla mahdollisella tavalla.

6.2 Rattijuopumusrikosten yksiköinti oikeuskäytännössä ja yksiköinnin tarkoituksenmukaisuus

Korkeimman oikeuden ratkaisussa KKO 2011:3 arvioitiin vastaajan syyllistymistä tieliikennelain²²⁵ 78 §:n 1 momentin mukaiseen uusintarikollisuuteen tämän syyllistyttyä kahteen törkeään rattijuopumukseen kuljettamalla ensin henkilöautoa ja pian sen jälkeen traktoria päihtyneenä. ”A:n syyksi on [käräjäoikeustasolla, ratkaisuun ei haettu muutosta muutoin kuin ajokiellon pituuden osalta] luettu törkeänä rattijuopumuksena ensinnäkin se, että hän on kuljettanut 6.6.2009 henkilöautoa liikenteessä nautittuaan alkoholia niin, että hänellä on ajon jälkeen näytteenottohetkellä ollut 0,97 milligrammaa alkoholia litrassa uloshengitysilmaa ja olosuhteiden ollessa sellaiset, että rikos on ollut omiaan aiheuttamaan vaaraa toisen turvallisuudelle. Lisäksi hänen syykseen on luettu törkeänä rattijuopumuksena se, että hän on 6.6.2009 pian edellä mainitun ajon jälkeen kuljettanut traktoria liikenteessä nautittuaan alkoholia niin, että hänellä on ajon jälkeen näytteenottohetkellä ollut 0,97 milligrammaa alkoholia litrassa uloshengitysilmaa ja olosuhteiden ollessa sellaiset, että rikos on ollut omiaan aiheuttamaan vaaraa toisen turvallisuudelle.”²²⁶ Tässä tapauksessa hovioikeus katsoi, että matkanteon hetkellinen keskeyttäminen – jota ei voitu pitää lyhytaikaisena –, tekokokonaisuuteen liittyneet kaksi erillistä ajoonlähtöpäätöstä sekä

²²³ Nuutila 1997, s. 381.

²²⁴ Samoja ajatuksia ovat esittäneet ainakin Ulväng 2013, s. 358 sekä Nuutila 1997, s. 381.

²²⁵ Vanha tieliikennelaki 267/1981 (VTLL). Uusi tieliikennelaki 729/2018 (TLL) astui voimaan 01.06.2020.

²²⁶ KKO 2011:3 kohta 2.

kahden eri ajoneuvon kuljettaminen huomioon ottaen menettelyssä on ollut kyse kahdesta erillisestä teosta.²²⁷

Ratkaisu tarjoaa institutionaalista tukea oikeuskirjallisuudessa esitettyyn käsitykseen rattijuopumusrikosten yksiköinnistä. Tolvanen on katsonut ratkaisun antavan johdatusta rikoksen yksiköintiin yleisemminkin. Hänen mukaansa ratkaisusta voidaan lukea, että tekojen pitämistä erillisinä rikoksina puoltavat tekojen välinen, enemmän kuin hetkellinen ajallinen ero, tekojen fyysisesti havaittava erillisyys toisistaan sekä uuden teon tekijältä selvästi edellyttämä uusi päätöksenteko ja motivointi.²²⁸ Nähdäkseni tapauksesta on ennemminkin luettavissa tukea oikeuskirjallisuudessa esitetyle tulkinnalle siitä, että jo varsin lyhyen pysähdyksen ja uuden ajoonlähtöpäätöksen sisältävän menettelyn yksiköiminen vain yhdeksi rattijuopumusrikokseksi on jokseenkin mahdotonta. Toimintatavassa ei itsessään ole mitään perustavanlaatuisesti väärää, niin kauan kun yksiköinnissä johdonmukaisesti noudatetaan tätä linjaa. Mainittu yksiköintitapa voi kuitenkin johtaa liikenneturvallisuutta objektiivisesti tarkasteltuna vähemmän vaarantavien menettelyjen ankarampaan rankaisemiseen suhteessa suojeltua oikeushyvää enemmän vaarantaviin vastaaviin. Mikäli edellä esitetty pitää paikkansa, tulisi yksiköintikäytäntöä tulkintani mukaan harkita muutettavaksi tarkoituksenmukaisempaan suuntaan.

Tutkielmassa on aiemmin havainnollistettu yksiköintitavan ongelmallisuutta esimerkillä, johon palataan nyt aiemmin esitettyä mallia hieman mukaillen. Verrattaamme tilanteita, joista ensimmäisessä henkilö on kuljettanut henkilöautoa Lauttasaareissa kolme kertaa viisi minuuttia siten, että varhaisin ajo tapahtuu henkilön kotiosoitteen ja ruokakaupan välillä, keskimäinen ruokakaupan ja ystävän kotiosoitteen välillä ja laitimmainen ystävän kotiosoitteen ja oman kotiosoitteen välillä. Henkilö viettää ruokakaupassa 20 minuuttia ja ystävän luona puoli tuntia. Poliisi pysäyttää henkilön kolmannen ajon viime metreillä ja alustavassa puhutuksessa käy ilmi, ettei henkilö ole nauttinut alkoholia ensimmäisen ajoonlähtöpäätöksen tehtyään. Kuljettaja viedään verikokeisiin ja hänen verestään todetaan 2,00 promillea. Näin ollen kuljettajan veressä on jokaisen ajon aikana ollut vähintään mainittu promillemäärä. Toisessa tapauksessa henkilö on lähtenyt kotoaan ja ajellut ympäri

²²⁷ KKO 2011:3.

²²⁸ Verkkosaineistossa (2020) KKO:n ratkaisut kommentein 2011:I > KKO 2011:3 Ajokielto ja rattijuopumuksen uusiminen > Mitä ratkaisusta seuraa? Tolvanen, Matti (jatkossa ”KKO:n ratkaisut kommentein YYYY:X > KKO YYYY:XX > osio, kirjoittaja”).

Lauttasaarta päämäärättömästi 65 minuutin ajan ennen pysäytystä. Verikokeissa todetaan sama promillelukema. Ajallisesti menettely pysähdyksineen on kestänyt yhtä kauan kuin yhtäjaksoinen ajo, mutta törkeän rattijuopumuksen tunnusmerkistöä on ensimmäisessä esimerkissä toteutettu vain 15 minuutin ajan verrattuna toisen esimerkin 65 minuuttiin. Oikeuskäytännön ja -kirjallisuuden valossa ensimmäinen menettely yksiköittäisiin varsin todennäköisesti kolmeksi törkeäksi rattijuopumukseksi ja jälkimmäinen vain yhdeksi.

Törkeän rattijuopumuksen rangaistusasteikko on 60 päiväsakkoa-2 vuotta vankeutta. On teoreettisesti mahdollista, että 65 minuutin törkeästä rattijuopumuksesta mitattaisiin ankarampi rangaistus kuin kolmesta viiden minuutin törkeästä rattijuopumuksesta. Käytännössä näin ei kuitenkaan toimita, sillä rangaistusarvoon vaikuttavat ensisijaisesti verestä tai uloshengitysilmaasta todetun alkoholin määrä, kuljetetun ajoneuvon koko ja tieliikenneolosuhteet.²²⁹ Esimerkeissä kuljetettu ajoneuvo on sama, eikä tieliikenneolosuhteissa ole mainittavaa eroa, olkoonkin, että 65 minuutin ajon aikana todennäköisesti kohdataan enemmän muuta liikennettä. Nähdäkseni keskeytyksettömästä ajosta mitattu rangaistus lieenee ensikertalaiselle 60-70 päivää ehdollista vankeutta, jonka lisäksi maksettavaksi tullee 40-50 päiväsakon suuruinen oheissakko. Vastaavasti kolmesta viiden minuutin törkeästä rattijuopumuksesta mitattaisiin konservatiivisestikin arvioituna vähintään kolme kuukautta ehdollista vankeutta ja 60 päiväsakon suuruinen oheissakko.²³⁰

Korkeimman oikeuden ratkaisussa KKO 2011:3 käräjäoikeustasolla mitattu rangaistus vaikuttaa seuranneen mainittua kaavaa, A:n uloshengitysilmaasta oli jälkimmäisen ajon jälkeen todettu 0,97 milligrammaa alkoholia per litra ja hänen syykseen oli luettu kaksi törkeää rattijuopumusta tällä lukemalla. Yhdestä 0,97 mg/l törkeästä rattijuopumuksesta tulisi mitata noin 70 päivää ehdollista vankeutta ja oheissakko. Tapauksessa mitattu rangaistus ankaroitui kolmeen kuukauteen ehdollista vankeutta ja oheissakkoon.²³¹ Tulkintani mukaan rattijuopumusrikoksiin sovellettu yksiköinti ei edellä esitetyn valossa moiti menettelyä niinkään sen liikenne-

²²⁹ Käsikirja 2019, s. 58 sekä 60.

²³⁰ Käsikirja 2019, s. 60 ja 141.

²³¹ KKO 2011:3 Lohjan käräjäoikeuden tuomio sekä kohta 2. Rangaistusta tarkasteltaessa on tosin huomiotava, että vastaajan syyksi luettiin myös kaksi liikenneturvallisuuden vaarantamista. Näiden tekojen rangaistusarvo on törkeään rattijuopumukseen verrattuna kuitenkin vähäinen ja onkin todennäköisesti näkynyt korkeintaan oheissakon määrän hienoisena kohoamisena. Varsinaista vaikutusta ehdollisen vankeuden määrään nimikkeisiin syyllistymisellä tuskin on ollut. Esitetyn yhdestä 0,97 mg/l törkeästä rattijuopumuksesta mitatun seuraamuksen perustan osalta ks. Käsikirja 2019, s. 60. Liikenneturvallisuuden vaarantamisten osalta vrt. Käsikirja 2019, s. 54–55.

turvallisuutta vaarantavan luonteen vaan ennemminkin tekijän teoreettisen syyllisyyden perusteella; uusi ”pätös” tehdä rikos lisää moitittavuutta.

Yksiköinnin taustalla vaikuttava logiikka on sinänsä ymmärrettävää, sillä tapahtumisen kieltoa vastaan rikkova menettely päättyy esimerkissä hetkellisesti. Ajoonlähtöpäätöksen rinnastaminen rikoksentekopäätökseen on nähdäkseni kuitenkin melko hataralla pohjalla. On mahdollista, että tekijä on jo ennen ensimmäistä ajoonlähtöpäätöstä suunnitellut reittinsä pysähdyksineen. Tällöin uutta ajoonlähtöpäätöstä ei varsinaisesti tehdä, vaan kyse on yhdestä ja samasta päätöksestä. Yhtä perusteltua olisikin siksi mielestäni yksiköidä menettely esimerkiksi päihtymystilan perusteella; vasta kun päihtymystila olisi kerran väistynyt ja rikoksenteikijä olisi päihtynyt uudelleen, tai samaa päihtymystilaa esimerkiksi syvennettäisiin välillä, olisi kyse kahdesta rikoksesta. Toki ongelmalliseksi ehdotetussa mallissa muodostune se, ettei päihtymystilan päättymisen tai syventämisen osoittaminen ole yhtä yksinkertaista kuin ajon päättymisen. Liikenteessä lienee myös useita yksilöitä, jotka viettävät päivänsä enemmän tai vähemmän jatkuvassa päihtymyksen tilassa, eikä useiden viikkojen aikana tehtyjen rattijuopumusmenettelyjen yksiköintiä voisi ehdotusta noudattaen välttämättä tällöin suorittaa muutoin kuin yhdeksi rikokseksi.

6.3 Rattijuopumusrikosten yksiköinti Ruotsissa ja Saksassa

Ruotsissa liikenne rikokset yksiköidään pitkälti samoin kuin Suomessakin. Tilaisuuden yhteys on ratkaiseva, siitä huolimatta, että esimerkiksi rattijuopumus-, kortittajajo- sekä ylinopeustapauksissa menettely voi vähintäänkin teoreettisesti olla ajalliselta kestoaltaan ja maantieteelliseltä laajuudeltaan huomattava. Erityisesti rattijuopumus- ja kortittajajotapauksissa ajallinen ja paikallinen yhteys voivat perustellusti olla varsin löyhiä ilman, että menettely olisi katsottava tunnusmerkistön useampikertaiseksi toteuttamiseksi.²³² Tulkintani mukaan näkemys käy tältä osin järkeen, jos ajomatkan pituus huomioidaan rangaistuksen mittaamisessa. Rattijuopumuksen rangaistusarvoon sekä oikeuskäytännössä myös mahdollisuuteen valita muu seuraamus kuin vapausrangaistus vaikuttaakin Ruotsissa ajomatkan pituus.²³³ Pidemmät tauot erillisten ajojen välillä johtavat länsinaapurissakin siihen, että menettely yksi-

²³² Ulväng, 2013, s. 357–358.

²³³ Borgeke – Sterzel 2009, s. 531. Rikoksen kvalifioitumiseen törkeäksi voi vaikuttaa verestä tai uloshengitysilmaasta todetun alkoholin määrän lisäksi muun muassa kuljetetun ajoneuvon koko sekä matkustajien määrä. Ks. tarkemmin Zila 2009, s. 30–31.

köidään yhtä useammaksi rikokseksi. Ulvängin mukaan rikosykydellä on vain yksi luonnollinen alku, eli auton käynnistäminen sekä yksi luonnollinen päätepiste, eli matkan päättyminen.²³⁴

Lausumaa voitaneen tulkita siten, ettei lyhyitä pysähdyksiä ajomatkan aikana tulisi katsoa tekijöiksi, jotka hajottavat rikosykydettä useammiksi erillisiksi tekokokonaisuuksiksi. Katson, että tällaisina lyhyinä pysähdyksinä voitaisiin pitää ainakin käymäläkäyntiä tai tankkaustaukoa. Rajanveto-ongelma nousee esiin kesken matkan lounastettaessa ja muissa vastaavissa, pidemmän tauon tilanteissa. On selvää, että auton rattiin hypättäessä on tarkoitus matkustaa paikasta A paikkaan B. Suunnitelmaan on kaiken aikaa voinut kuulua ruokailu, eikä ruokailun molemminpuolisten ajojen tarkasteleminen kahtena erillisenä rattijuopumusrikoksena vaikuta tarkoituksenmukaiselta. Toisaalta tapahtumisen kieltoa vastaan ei rikota ruoka-aikana kenties kokonaiseen tuntiin, ja tuona aikana voinee perustellusti katsoa rikoksentekijällä olleen tilaisuus harkita, tahtooko tämä rikkoa tapahtumisen kieltoa vastaan vielä tauon jälkeen.

Yhtenäistä motivaatioperustaa eli niin sanottua subjektiivisen puolen korostamista, jota on nimitetty keskeisimmäksi osatekoja yhdistäväksi perusteeksi pitkitäissuuntaisessa konkurrenssissa, voi puoltaa juuri rikoksentekopäätösten useammuudella.²³⁵ Mikäli näin on myös rattijuopumusrikoksia tarkasteltaessa, tulisi rikosykyden arviointi nähdäkseni edes osittain pohjustaa rikoksentekijän faktisten rikoksentekopäätösten lukumäärälle. Ajonlähtöpäätöstä rikoksentekopäätökseen rinnastettaessa tulisi tulkintani mukaan ottaa huomioon, mitä päätöksentekoa käsiällä oleva tapaus tosiasiasa on pitänyt sisällään ja minkälaista toimintaa rikoksentekijältä on sanotussa tilanteessa kohtuudella voitu odottaa ja edellyttää.

Saksassa rattijuopumus tulkitaan rikokseksi, johon syyllistytään jatkuvalla toiminnalla. Terminologisesti tällaisia rikoksia nimitetään käsitteellä ”Dauerdelikte”.²³⁶ Katson käsitteen kääntyvän vapaasti ”kestorikoksiksi”. Jatkettu, välillä katkeamaton rikollinen menettely on rattijuopumuksen tapauksessa rajattava sen perusteella, onko kyse yhdestä ja samasta ajosta.²³⁷

”Eine Handlung sind mit begrifflicher Notwendigkeit bei Dauerdelikten *die*

²³⁴ Ulväng 2013, s. 359.

²³⁵ Näin ainakin Koponen 2015, s. 612.

²³⁶ Mm. Roxin 2003, s. 802, Jescheck – Weigend 1996, s. 263 sekä Jakobs 1991, s. 895–896.

²³⁷ Roxin 2003, s. 802 ja Ulväng 2013, s. 361.

*Handlungen, die den rechtswidrigen Zustand begründen und diejenigen die ihn aufrechterhalten.”*²³⁸

Yhtenä tekona pidetään siten lainvastaisen asiointilan aikaansaanutta menettelyä sekä menettelyä, joka sanottua tilaa ylläpitää. Nähdäkseni rikosykyseus rajataan rattijuopumusrikosten osalta jokseenkin samoin kuin Suomessa ja Ruotsissa. Vaikka saksalaisessa oikeuskirjallisuudessa puhutaankin teosta ja tekoykseydestä, pätevät samat lähtökohdat myös rikosykyseuksien ja tekoykseyksien määrittelyyn.²³⁹

6.4 Yhteen veto ja yksiköinnin vaikutuksista

Saman illan aikana tehtyjen osatekojen yksiköiminen erillisiksi rattijuopumuksiksi lyhyiden pysähtymisten ja autosta nousemisten perusteella voinee herkästi suojellun oikeushyvän loukkauksen vakavuuden näkökulmasta muuttua kohtuuttomaksi rangaistusta mitattaessa, sillä rattijuopumuksesta ja törkeästä rattijuopumuksesta mitattavat rangaistukset määräytyvät lähinnä verestä tai uloshengitysilmaasta todetun alkoholin määrän perusteella.²⁴⁰

Näin ollen tuntikausia kestänyt, keskeytymätön henkilöauton kuljettaminen tietyssä päihtymystilassa tuomittaisiin yhtenä rattijuopumuksena ja huomattavasti lievemmin kuin viisi ”erillistä” yhteenlasketulta ajoajaltaan lyhyempää ajoa vastaavalla tavalla päihtyneenä. Tällainen tilanne voinee aktualisoitua ainoastaan siten, että kuljettaja pysäytetään vasta viidennen ajon jälkeen, tämän ajosta ja pysähdyksistä on riittävä näyttö ja kuljettajan veressä voidaan uskottavasti osoittaa olleen vähintään 0,5 promillea alkoholia myös edeltävien ajojen aikana. Viiden erillisen rikoksentekopäätöksen tekemistä lieene sinänsä perusteltua pitää selkeästi tuomittavampana kuin vain yhden. Kyse onkin tulkintani mukaan ensisijaisesti siitä, ovatko päätökset todella olleet erillisiä? Käytännössä yksi yhtenäinen päätös on voitu tehdä jo ennen ensimmäistä ajoa, mikäli tarkoitus on ollut piipahtaa ystävän luona kylässä, käväistä kieverissa, kaupassa ja huoltoasemalla kahvikupposella ja palata siten kotiin.

Nykymuotoinen pysähdysten perusteella useammaksi erilliseksi rattijuopumusrikokseksi yksiköinti on omiaan rangaistuksen mittaamisen ohella ai-

²³⁸ Roxin, 2003, s. 802, kurssiivi oma.

²³⁹ Ulväng 2013, s. 192–193.

²⁴⁰ Rangaistuksen määräytymisestä ks. Käsikirja 2019, s. 56–60. Mikäli ajoneuvoa kuljetetaan huumausaineen vaikutuksen alaisena, määräytyy rangaistus mm. käytetyn aineen voimakkuuden, aineiden mahdollisen useammuuden sekä verestä todettujen pitoisuuksien perusteella, ks. Käsikirja 2019, s. 58.

kaansaamaan potentiaalisen seurannaisvaikutuksen koventamisperustetta sovellettaessa. Useampaan rattijuopumusrikokseen syyllistyneen henkilön mahdollisiin tuleviin rattijuopumusrikoksiin sovellettaneen herkemmin koventamisperustetta. Mikäli koventamisperuste tulee sovellettavaksi, vaikuttaa se edelleen rangaistuslajin valintaan ja rangaistuksen mittaamiseen. Vainoamisten yksiköintikäytännöstä poiketen rattijuopumusrikosten yksiköinnissä seurattaneen systemaattisesti yhtenäistä oikeuskirjallisuudesta sekä korkeimman oikeuden ratkaisusta KKO 2011:3 ilmenevää yksiköintilinjaa; lyhyet pysähdykset ja kulkuneuvosta poistumiset edellyttävät menettelyn arvioimista tunnusmerkistön useampikertaisena toteuttamisena. Jos ajoonlähtöpäätös on rikoksentelepäätös, ja uuden päätöksen katsotaan luonnollisen katsantokannan arviointikriteerit huomioiden erottavan ajot erillisiksi rikoksikseen, lienee myös koventamisperusteen herkempi sovellettavuus oikeutettua.

Yksiköintikäytäntöä voidaan tulkintani mukaan kyseenalaistaa tarkastelemalla kriminalisoinnin suojelemaa oikeushyvää liikenneturvallisuutta ja sitä, miten tehokkaasti yksiköinti sitä osaltaan turvaa. Oikeushyvien suojelun periaatteen mukaan rikosoikeuden käyttämisen tulisi oikeusvaltiossa perustua yksinomaan oikeushyvien suojeluun.²⁴¹ Mikäli periaatteen tulkitaan pitävän sisällään myös rangaistuksen oikeasuhtaisuus oikeushyvän loukkaukseen, voitaneen käytännön katsoa olevan oikeushyvien suojelun periaatteen vastainen. Nuotion mukaan ”[m]odernissa rikosoikeudessa rikosten vakavuuden määrittelyllä pyritään rikosoikeudella suojeltavien oikeushyvien suojan porrastamiseen rationaalisella ja oikeudenmukaisella tavalla.”²⁴² Nähdäkseni eri oikeushyvien arvottamisen ohella on loukkausten vakavuutta porrastettava myös oikeushyvien sisällä.

Kiistatonta on, että pidempikestoista suojeluobjektin loukkausta tulisi pitää moitittavampana kuin lyhytkestoista silloin, kun muut olosuhteet ovat identtiset. Täysin samankaltaisia katkonainen ja katkeamaton ajo eivät luonnollisesti pysähdyksen ja kulkuneuvosta poistumisten vuoksi voi olla. Korostuuko tämä eroavaisuus vallitsevassa käsityksessä kuitenkin liikaa? Kenties näin ei ole. Tutkielmassa pyritään kaiken edellä esitetyn valossa yhtä kaikki haastamaan ajoonlähtöpäätösten lukumäärän korostunut merkitys rikosten useammuuden ratkaisevana mittarina tilanteissa, joissa varsinaisia rikoksentelepäätöksiä on arvolautauksettomasti tarkasteltuna tehty vain yksi.

²⁴¹ Tapani – Tolvanen 2004, s. 20–22 ja Nuutila 1997, s. 40–43.

²⁴² Nuotio 1998, s. 495.

7. Petos sekä sen lievä ja törkeä tekomuoto, rikoslaki 36 luku 1-3 §

Petoksen monimutkaisena pidetty useasta eri tunnusmerkistötekijästä koostuva kriminalisointi kuuluu seuraavasti:

”Joka, hankkiakseen itselleen tai toiselle oikeudetonta taloudellista hyötyä taikka toista vahingoittaakseen, erehdyttämällä tai erehdystä hyväksi käyttämällä saa toisen tekemään tai jättämään tekemättä jotakin ja siten aiheuttaa taloudellista vahinkoa erehtyneelle tai sille, jonka eduista tällä on ollut mahdollisuus määrätä, on tuomittava *petoksesta* sakkoon tai vankeuteen enintään kahdeksi vuodeksi.

Petoksesta tuomitaan myös se, joka 1 momentissa mainitussa tarkoituksessa dataa syöttämällä, muuttamalla, tuhoamalla tai poistamalla taikka tietojärjestelmän toimintaan muuten puuttumalla saa aikaan tietojenkäsittelyn lopputuloksen vääristymisen ja siten aiheuttaa toiselle taloudellista vahinkoa.

Yritys on rangaistava.”

Lievän tekomuodon erityisiä privilegiointiperusteita ovat teolla tavoitellun hyödyn tai aiheutetun vahingon määrän tai muiden rikokseen liittyvien seikkojen vähäisyys kokonaisuutena arvostellen. Törkeän tekomuodon kvalifiointiperusteina luetellaan huomattavan hyödyn tavoittelu, huomattavan tai erityisen tuntuvan vahingon aiheuttaminen, vastuulliseen asemaan perustuvan luottamuksen hyväksikäyttö tai toisen erityisen heikkouden tai turvattoman tilan hyväksikäyttö. Teon on täytettävä kvalifiointiperusteista ainakin yksi ja oltava lisäksi kokonaisuutena arvostellen törkeä.

7.1 Tunnusmerkistöstä

Petos lienee yksi tunnusmerkistöiltään konstikkaimmista rikoslain nimikkeistä, lähinnä tunnusmerkistötekijöiden monilukuisuuden vuoksi. Tässä tutkimuksessa ei enemmälti perehdytä RL 36:1.2 mukaisiin tekoihin, vaan petosrikoksia tarkastellaan yksinomaan ensimmäisen momentin tekotapatunnusmerkkejä silmällä pitäen. Tunnusmerkistö edellyttää ensinnäkin erehdyttämistä tai erehdyksen hyväksikäyttämistä. Erehdyttäminen voi olla joko aktiivista tai konkludenttista, joista ensimmäinen merkitsee virheellisen informaation antamista, kun taas jälkimmäisessä virheellistä informaatiota ei suoraan esitetä, vaan tekijä antaa toimintansa perusteella uh-

rille virheellisen käsityksen.²⁴³ Valtaosa petosrikoksista toteutettaneen joko aktiivisella tai konkludenttisella erehdyttämistoimella.

Erehdyksen hyväksikäyttäminen -tunnusmerkkiä on pidetty soveltamisalaltaan niin olemattomana, että se on likipitäen tarpeeton. Tekotapatunnusmerkki edellyttää, että tekijä havaitsee toisen osapuolen erehdyksen, sekä laiminlyö erheellisen käsityksen oikaisemisen. Tekijällä on lisäksi täytynyt olla erityinen oikeudellinen velvollisuus virhekäsityksen korjaamiseen.²⁴⁴ Erehdyttämällä tai erehdyksen hyväksikäyttämällä on pyrittävä oikeudettoman taloudellisen hyödyn saavuttamiseen tai toisen vahingoittamiseen. Menettelyn kohteen on erehdyttävä ja sanotun erehdyksen on johdettava määrämistoimeen tai laiminlyöntiin siten, että siitä aiheutuu taloudellista vahinkoa erehtyneelle tai jollekin toiselle.²⁴⁵

Näin ollen tunnusmerkistö edellyttää siis 1) erehdyttämistä tai erehdyksen hyväksikäyttämistä, 2) pyrkimystä oikeudettoman taloudellisen hyödyn hankkimiseen tai toisen vahingoittamiseen, 3) erehdystä, 4) erehdyksen johtamista määrämistoimeen tai laiminlyöntiin sekä 5) määrämistoisesta tai laiminlyönnistä aiheutuvaa taloudellista vahinkoa. Erehdytetty taho voi olla asianomistaja, eli se jolle menettely taloudellista vahinkoa aiheuttaa, tai vaihtoehtoisesti henkilö, jolla on ollut mahdollisuus määrätä asianomistajan eduista. Jälkimmäisestä tilanteesta on kyse esimerkiksi silloin, kun tekijä on hankkiakseen itselleen oikeudetonta taloudellista hyötyä erehdyttämällä Ravintola Oy:n henkilökuntaan kuuluvaa maksukyvystään ja/tai -halustaan saanut tämän tarjoilemaan itselleen ruokaa vaikkei tekijällä ole ollut aikomustakaan maksaa aterioinnistaan. Asianomistajalle (Ravintola Oy) aiheutuu tilatun annoksen hinnan suuruinen taloudellinen vahinko, mutta erehdytetty erehtyjä on ravintolan henkilökuntaan kuuluva kolmas osapuoli.

7.2 Petosrikosten yksiköinti oikeuskäytännössä ja -kirjallisuudessa

Petoksissa yksiköinnin ratkaisevana kriteerinä on perinteisesti pidetty asianomistajasidonnaisuutta.²⁴⁶ Petosrikoksia voidaan kuitenkin tehdä lukuisin eri tavoin.

Erääksi yleisimmistä tekotavoista voidaan katsoa niin sanottujen nettipetosten teh-

²⁴³ Frände et al. 2018, s. 630. Esimerkkinä konkludenttisesta erehdyttämisestä on esitetty ravintolaan meneminen ja aterian tilaaminen. Tällaisissa tilanteissa asiakkaan ei ravintolahenkilökuntaa erehdyttääkseen tarvitse erikseen valheellisesti ilmoittaa olevansa maksukykyinen.

²⁴⁴ HE 66/1988 vp, s. 132 ja Frände et al. 2018, s. 638.

²⁴⁵ HE 66/1988 vp, s. 132.

²⁴⁶ Tapani 2012, s. 234, Tapani – Tolvanen – Hyttinen 2019, s. 596 sekä KKO 2010:62.

tailu.²⁴⁷ Vaikka petoksen tunnusmerkistön täyttävään menettelyyn suhteessa useampiin asianomistajiin syyllistyttäisiin periaatteessa miltei yhdellä teolla siten, että rikoksentekijä ilmoittaa vaikka tori.fi -sivustolla myytäväksi muumimukisarjan, jota ei omista eikä siten ole aikeissa toimittaa kenellekään, ja kymmenet asianomistajat erehtyvät ”ostamaan” mikit siirtämällä rikoksentekijälle myyntihinnaksi ilmoitetun summan, katsottaisiin menettely todennäköisesti yhtä moneksi petokseksi, kuin mukeilla on ”ostajia”.

Sanotun kaltaisessa tilanteessa erehdyttämisiä, erehdyksiä sekä erehdyksen vallassa tehtyjä määrämistoimia voidaan sinänsä tulkita olleen yhtä monta kuin mukeilla on ollut ”ostajia”, mutta useampiin petoksiin syyllistyminen ei välttämättä vaadi rikoksentekijältä myynti-ilmoituksen tekemisen lisäksi mitään muita toimenpiteitä. Nähdäkseni menettelyn arvioiminen yhtenä petoksena tai vaihtoehtoisesti törkeänä petoksena, jos oikeudettomasti hankitun taloudellisen hyödyn ja siten aiheutetun taloudellisen vahingon määrä katsottaisiin riittäväksi kaikki ”ostot” yhteen laskettuina, olisi ajallinen ja paikallinen yhteys sekä erityisesti tekijän yhtenäinen motivaatioperusta huomioon ottaen ”luonnollisempaa”. Oikeuskäytännössä on myös liikuttu enemmän tähän suuntaan muun muassa korkeimman oikeuden ratkaisussa KKO 2011:84 ja KKO 2014:7, joihin palataan myöhemmin. Tätä muutosta yksiköintikäytännössä ovat tuoneet esiin jo erityisesti Tapani, mutta myös Tolvanen ja Hyttinen.²⁴⁸

Voimakkaasti asianomistajan perusteella määräytyvää yksikointiä puoltavat lisäksi muun muassa Kansaneläkelaitokseen tai eri työttömyyskassoihin kohdistetut pitkän tekoajan petokset. Menettelyä on usein jatkettu vuosia siten, että erehdyttämistoimia, erehdyksiä ja erehdyksen vallassa suoritettuja disponointeja on ollut useita, mutta asianomistaja on kaiken aikaa ollut sama. Käytännössä erehdytetyt henkilöt ovat tällaisissa tapauksissa vaihdelleet, sillä lienee epätodennäköistä, että tekijän kaikki hakemukset on käsitellyt yksi ja sama työntekijä.

Korkeimman oikeuden ratkaisussa KKO 2015:52 oli kyse asumistukipetoksesta. A oli noin kahden ja puolen vuoden aikana tavoitellut oikeudetonta taloudellista hyötyä useina eri kertoina pienemmissä osissa antamalla toistuvasti samankal-

²⁴⁷ Kuudensadan petosrikoksen otokseen perustuvassa tarkastelussa 23% (vuonna 2012) ja 31% (vuonna 2013) tehdyistä lievistä petoksista ja petoksista tapahtui erilaisissa verkkokaupoissa ja osto- ja myyntisivustoilla, Aaltonen et al. 2014, s. 125.

²⁴⁸ Tapani 2012, s. 235–236 sekä Tapani – Tolvanen – Hyttinen 2019, s. 596–597.

taisia vääriä tietoja. Korkein oikeus katsoi tällaisen menettelyn osoittaneen yhtäältä jatkuvaa pyrkimystä laittoman hyödyn saamiseen ja toisaalta tavoitellun hyödyn olleen kaikilla kerroilla selvästi pienempi kuin rikoksella kokonaisuudessaan tavoiteltu hyöty.²⁴⁹ Vaikkei korkein oikeus esittänytkään tapauksessa yhdeksi petokseksi yksiköintiä puoltavia erillisiä perusteita, on Koponen katsonut motivaatioperustan yhtenäisyyden olleen ilmeinen sekä todennut yllä esitetyn mukaisesti tekojen kohdistuneen yhteen ja samaan asianomistajaan.²⁵⁰ Näin ollen petoksen tunnusmerkistön ajalliset ja paikalliset rajat vaikuttavat varsin laveilta. Tässä mielessä petosrikosten yksiköinti muistuttaa kavallusrikosten yksiköintikäytäntöä²⁵¹, mutta eroaa esimerkiksi varkausrikosten yksiköintitavasta²⁵².

Petosrikollisuudessa rikosykyä määritettäessä yhtenäinen motivaatioperusta sekä asianomistajien samuus näyttäytyvät luonnolliseen katsantokantaan vaikuttavista arviointikriteereistä määräävinä. Mielenkiintoiseksi yksiköintiarviointi muuttuu silloin, kun mainittuja arviointikriteereitä punnitaan toisiaan vasten. Useimmiten asianomistajien useammuus on motivaatioperustan yhtenäisyydestä huolimatta johtanut menettelyn asianomistajakohtaiseen yksiköintiin oikeuskäytännössä. Toisinaan useampiin asianomistajiin kohdistettu, petosrikoksen tunnusmerkistön täyttävä menettely on toisaalta tulkittu tunnusmerkistön yksinkertaiseksi toteuttamiseksi asianomistajien useammuudesta huolimatta.

7.2.1 Yleisimmin sovellettu yksiköintitapa

Tyypiesimerkkinä tavanomaisinta, asianomistajien määrään sidottua yksiköintiä noudattavasta yksiköintitavasta voidaan mainita Länsi-Uudenmaan käräjäoikeuden

²⁴⁹ KKO 2015:52, olletikin kohta 24. Muita vastaavia tapauksia mm. HelHO 18/136965, jossa vastaaja tuomittiin törkeästä petoksesta tämän erehdyttyä Yleistä työttömyyskassaa vuoden ajan ja saatua perusteetta yli 18.500 euroa oikeudetonta taloudellista hyötyä, sekä I-SHO 16/136389, jossa vastaaja tuomittiin petoksesta tämän erehdyttyä Kansaneläkelaitosta maksamaan itselleen työmarkkinatukea sekä asumistukea kahden vuoden aikana yhteensä yli 15.000 euron edestä. Jälkimmäisessä tapauksessa huomionarvoisina seikkoina voidaan pitää menettelyn yksiköintiä *yhdeksi* petokseksi siitä huolimatta, että vastaaja oli erehdyttämällä Kansaneläkelaitoksen henkilökuntaan kuuluvaa oikeudetta saanut *kahta eri* tukea, sekä sitä, että 15.000 euron suuruinen oikeudeton taloudellinen hyöty tulkittiin muuksi kuin *huomattavaksi* taloudelliseksi hyödyksi.

²⁵⁰ Koponen 2015, s. 616.

²⁵¹ Vrt. KKO 2018:17, jossa vastaajan katsottiin syyllistyneen yhteen törkeään kavallukseen, kun hän kunnan viranhaltijana anasti määräysvaltaansa Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskukselta saamiaan rahavaroja 16 vuoden aikana 20 eri kerralla yhteensä 121 175,83 euroa.

²⁵² Varkausrikosten yksiköinnissä määräävinä tekijöinä on pidetty tekojen ajallista ja paikallista yhteyttä siten, että saman asianomistajan omaisuuden anastaminen kahtena eri päivänä lähtökohtaisesti tulkitaan kahdeksi varkaudeksi. Näin muun muassa Asp – Ulväng – Jareborg 2010, s. 506–507, Tapani 2012, s. 229, Ulväng 2013, s. 223 ja Nuutila 1997, s. 378 sekä 382.

tuomio 20/103651. A oli aikavälillä 19.02.2018–04.12.2018 peliriippuvuuttaan rahoittaakseen saanut yhteensä 211 eri henkilöä maksamaan itselleen kauppahinnan eri internetsivustoille myytäväksi ilmoittamistaan tuotteista, joita hänellä ei ollut aikomustakaan ostajille toimittaa. Asianomistajakohtaisesti tarkasteltuina saatua oikeudetonta taloudellista hyötyä ja aiheutunutta taloudellista vahinkoa oli pidettävä vähäisinä.

Periaatteessa yksittäin arvioituina teoissa olisi ollut kyse lievistä petoksista. Vastaajan saama taloudellinen hyöty oli yhteenlaskettuna kuitenkin huomattava. Menettelyt oli haastehakemuksella yksiköity 211 erilliseksi petokseksi sillä perusteella, ettei tekoja voitu niiden suunnitelmallisuus, systemaattisuus ja tekijän yhtenäinen motivaatioperusta huomioiden pitää kokonaisuutena arvostellen vähäisinä. Tuomioistuini yhtyi tähän näkemykseen ja vastaaja tuomittiin 211 petoksesta. Tekojen yksiköintiä yhdeksi (törkeäksi) petokseksi ei ratkaisussa edes harkittu, siitä huolimatta, että motivaatioperusta oli sinänsä yhtenäinen, eli peliriippuvuuden rahoittaminen.²⁵³

Väittäisin yllä kuvatun yksiköintikaavan hallitsevan laajalti petosrikosten yksiköintiä vielä tänäkin päivänä. Tapauksessa huomionarvoista on toki se, että myytäviksi ilmoitetut tuotteet vaihtelivat, myynti-ilmoitukset oli tehty eri aikoina ja A sopi ostohalukkuuttaan ilmoittaneiden asianomistajien kanssa ”kaupasta” lopullisesti vasta näiden otettua häneen yhteyttä. Tulkitsisin varsinaisiksi erehdyttämistoimiksi kuitenkin myynti-ilmoitusten julkaisemisen tavaroista, joita vastaajalla ei ollut aikomustakaan toimittaa, enkä niinkään ilmoituksia tavaroiden lähettämistä tai erilaisten tekosyiden esittämistä sille, miksi tavarat olivat jääneet saapumatta. Eräänlaisia varsinaisten erehdyttämistoimien jatkeita nämäkin silti ovat. Itse erehdyttämiset taas ovat tapahtuneet hetkillä, joina ostajat ovat päättäneet ”ostaa” tuotteet. Erehdyksen vallassa tehtyjä määräämistöimiä puolestaan ovat olleet sovittujen rahamäärien siirtäminen erehdyttäjän tilille. Samoilla hetkillä asianomistajille on aiheutunut taloudellista vahinkoa. Rahojen saavuttua erehdyttäjän tilille on menettelyllä tavoiteltu oikeudeton taloudellinen hyöty realisoitunut. Asianomistajakohtaista yksiköintiä voinee pitää perusteltuna tapana lähestyä petosrikollisuutta. Mikäli asianomistajakohtaisen yksiköinnin pääsäännöstä kuitenkin tietyissä tapauksissa poiketaan, on poikkeaminen perusteltava pätevästi ja uutta linjaa seurattava vastaavis-

²⁵³ Västra Nylands tingsrätt, dom 20/103651. Kuriositeettina mainittakoon, että luonnostelin asian haastehakemuksen työskennellessäni Länsi-Uudenmaan syyttäjänvirastossa.

sa tapauksissa.

7.2.2 Poikkeuksellisempi yksiköinti

Toisinaan asianomistajakohtaisen yksiköinnin pääsääntö on sivuutettu. Seuraavassa osiossa tarkastellaan kahta korkeimman oikeuden ratkaisua, joissa näin toimittiin. Jaksoissa pyritään selvittämään ratkaisujen yksiköinnin taustalla vaikuttaneita syitä, sekä mitä luonnolliseen katsantokantaan vaikuttavia arviointikriteereitä korkein oikeus tai alemmat oikeusasteet ovat yksiköinnissä painottaneet.

7.2.2.1 KKO 2011:84

Tapauksessa itävaltalainen yhtiö oli lähettänyt useille suomalaisille tavaramerkin haltijoille laskua muistuttavan kirjeen. Kirjeessä oli esitetty vastaanottajan maksettavaksi maksua, jonka maksamiseksi kirjeeseen oli liitetty myös esitetyt, eräpäivämerkinnöin varustettu tilisiirtolomake. Ratkaisussa oli ensinnäkin kysymys siitä, oliko vastaanottajia erehdytetty maksamaan maksu siinä käsityksessä, että maksu liittyi heidän tavaramerkkinsä ylläpitoon, vaikka se tosiasiassa koski tavaramerkin julkaisemista kirjeen lähettäneen tahon verkkosivuilla, sekä toisaalta siitä, oliko kirjeen lähettämisestä vastuussa ollut yhtiön toimitusjohtaja (A) syyllistynyt petokseen. A oli yhtiön nimissä lähettänyt 6 694 suomalaiselle yritykselle ja yhteisölle 587 euron suuruisen tarjouslaskun. Kirjeen vastaanottajista 315 oli suorittanut maksun. Korkein oikeus luki menettelyn A:n syyksi yhtenä törkeänä petoksena.

Mikäli asiassa olisi noudatettu asianomistajakohtaista yksiköintiä, olisi menettely tullut lukea A:n syyksi 6 694 petoksena ja petoksen yrityksenä. Tavoiteltu oikeudeton taloudellinen hyöty on yksittäin arvioituna ollut lähellä vähäistä²⁵⁴, mutta tekojen suunnitelmallisuus ja menettelyn mittasuhteet olisivat nähdäkseni asianomistajakohtaisen yksiköinnin mallissa edellyttäneet tekojen yksiköintiä perusmuotoisiksi petoksiksi tai niiden yrityksiksi merkittävästi pienempienkin yksittäissummien tapauksessa. Tässä suhteessa mainittu punninta tullee kuitenkin tehdä varoen, sillä lievän petoksen yritystä ei ole Suomessa kriminalisoitu. Asianomistajakohtaisessa yksiköinnissä teoista huomattava määrä olisi jäänyt yrityksiksi, eikä tuomioistuimien huomioiksi menettelyä näiltä osin – mikäli teot katsottaisiin lieviksi petoksiksi – ollenkaan rangaistusta mitattaessa.

²⁵⁴ Käsikirja 2019, s. 98–99. Lievän petoksen ja petoksen välisessä rajanvedossa vahingon määrän ja taloudellisen hyödyn ollessa alle 500 euroa kyse on pääsääntöisesti lievästä petoksesta.

Vaikka tapauksessa poikettiin asianomistajasidonnaisesta yksiköinnistä, ei ratkaisusta ole luettavissa yksiköinnin taustalla vaikuttaneita syitä tai sen oikeuttavia perusteita. Tapani on esittänyt, että yksiköinti on todennäköisesti pohjautunut henkilölliseen, ajalliseen ja paikalliseen yhteyteen sekä eritoten samaan motivaatioperustaan. Vaikka korkein oikeus ei ole ratkaisussa erikseen tuonut julki yhtenäisen motivaatioperustan painoarvoa, on korkeimman oikeuden tahallisuutta koskevasta arvioinnista Tapanin mukaan löydettävissä viitteitä motivaatioperustan merkityksestä.²⁵⁵ ”Perustelujen mukaan tahallisuutta osoitti se, että A oli kertonut itse suunnitelleensa kirjeen. Lisäksi alemmissa oikeuksissa todistajana kuultu yhtiön suomalainen työntekijä oli kertonut huomauttaneensa A:lle, että kirjeen ulkoasu muistutti erehdyttävästi laskua ja antoi siten harhaanjohtavan vaikutelman. A ei ollut kuitenkaan muuttanut kirjeen sisältöä.”²⁵⁶ Asianomistajille lähetetyt kirjeet olivat olleet keskenään samanlaisia ja A oli suunnitellut ne. Näin ollen erehdyttämistoimi oli sinänsä varsin yhtenäinen, olkoonkin ettei kaikkia kirjeitä ilmeisesti lähetetty samalla hetkellä, sillä toiminta ajoittui aikavälille 01.01.2004–30.04.2004.

Tapanin tulkinta osunee oikeaan tapauksen yksiköinnin taustalla vaikuttaneiden syiden osalta, sikäli mikäli yksiköintikysymystä on ylipäättään punnittu. Hämmentelen kuitenkin Tapanin vähäistä kritiikkiä suhteessa tuomioistuimen täydelliseen vaikenemiseen yksiköintipäätöksen taustalla vaikuttaneista perusteista. Ottaen huomioon, että ratkaisussa poikettiin merkittävästi petosrikoksiin liittyvästä senaikaisesta yksiköintikäytännöstä, olisi poikkeama ehdottomasti tullut oikeuttaa ratkaisussa. Tämä olisi helpottanut vastaavien menettelyjen yksiköinnin yhdenmukaistamista tulevaisuudessa ja petosrikosten rikosyksyksien luonnolliseen katsantokantaan vaikuttavien arvointikriteereiden korostumisen hahmottamista eri tapauksissa. En itse näe suurtakaan eroa laajassa mittakaavassa tehtailtujen, yhtä ja samaa tuotetta ”kauppaamalla” suoritettujen nettipetosten ja tapauksen menettelyn välillä, mutta tästä huolimatta toinen menettely johtaa satoihin syyksi luettuihin petoksiin, kun taas toinen yhteen syyksi luettuun petokseen/törkeään petokseen. Periaatteessa myös useampien eri tuotteiden ”myytäväksi” ilmoittaminen internetsivustolla voinee rinnastua tapauksen menettelyyn silloin, kun tekijä ei esimerkiksi edes omista tuotteita, vaan ilmoittaa samalla kertaa myytäväksi lukuisia tavaroita, joiden katsoo herättävän potentiaalisten ”ostajien” kiinnostuksen.

²⁵⁵ Tapani 2012, s. 236.

²⁵⁶ Ibid. sekä KKO 2011:84 kohta 24, josta Tapani on seikat poiminut.

PL 6 §:n 1 momentin mukaan ihmiset ovat yhdenvertaisia lain edessä. Jotta rikosoikeudellinen järjestelmä on oikeudenmukainen, on sen lähtökohtaisesti asetettava jokainen yhdenvertaiseen asemaan.²⁵⁷ Muodollinen yhdenvertaisuus edellyttää samanlaisten tapausten kohtelemista samalla tavalla.²⁵⁸ Lisäksi rangaistuksen mittaamista koskevien RL 6:3 sekä 6:4 mukaan rangaistusta mitattaessa on otettava huomioon kaikki lain mukaan rangaistuksen määrään ja lajiin vaikuttavat perusteet sekä rangaistuskäytännön yhtenäisyys. Rangaistus on mitattava niin, että se on oikeudenmukaisessa suhteessa rikoksen vahingollisuuteen ja vaarallisuuteen sekä rikoksesta ilmenevään tekijän syyllisyyteen. Hallituksen esityksen mukaan ”[s]äännös vahvistaa mittaamisen johtaviksi periaatteiksi yhdenvertaisuuden ja suhteellisuusperiaatteen. Törkeysarvostelun keskeisiksi perusteiksi vahvistetaan teon seuraukset, vahinko ja vaara, sekä teosta ilmenevä tekijän syyllisyys.”²⁵⁹ Yhdenvertaisuusperiaate on oikeudellisesti sitova mittaamisperiaate, jonka sivuuttaminen voi johtaa peräti virkavastuuseen.²⁶⁰

Nähdäkseni rangaistuksen mittaamisen ja yksiköintiä arvioinnin erottaminen kahdeksi toisistaan erilliseksi arvioinniksi ei käytännön tasolla toimi. Tapani on esittänyt, että ”...seuraamusharkintaa ohjaavat periaatteet ja näkökohdat ujuttautuvat konkurrenssijärjestelmän perusperiaatteiden hahmottamiseen.”²⁶¹ Sunnqvistin mukaan muun muassa petossarjoista, joissa jokaisen yksittäisen teon katsotaan menettelyn systemaattisuuden vuoksi täyttäneen törkeän petoksen tunnusmerkistö, mitataan Ruotsissa rangaistus ikään kuin menettelyä tarkasteltaisiin vain yhtenä rikoksena.²⁶² Edellä esitetyn valossa lienee ilmeistä, että yksiköintiratkaisut tulisi tehdä samalla tavoin samanlaisissa tapauksissa. Objektiivisesti tarkasteltuna ratkaisun menettelyn ja aiemmin kerrotulla tavalla tehtailtujen nettipetosten yksiköiminen toisistaan näinkin radikaalisti poikkeavalla tavalla yksiköintipäätöksiä oikeuttamatta on omiaan herättämään soraääniä ihmisten yhdenvertaisen kohtelun romuttumisesta rikosprosessissa.

²⁵⁷ Melander 2011, s. 175.

²⁵⁸ Kulla 2004, s. 104–105.

²⁵⁹ HE 44/2002 vp, s. 168.

²⁶⁰ HE 44/2002 vp, s. 187 ynnä virkavastuuseen johtamisesta KKO 1973 II 73.

²⁶¹ Tapani 2012, s. 237–238.

²⁶² Sunnqvist 2011, s. 511–512.

7.2.2.2 KKO 2014:7

Aikaisempaa korkeimman oikeuden ratkaisua muistuttavaan lopputulokseen päädyttiin myös korkeimman oikeuden ratkaisussa KKO 2014:7, jossa korkein oikeus tosin ratkaisi asian vain rahankeräysrikosta (RL 17:16 c) koskien. Petosrikoksen tunnusmerkistön täyttävän menettelyn arviointi tapahtui pääosin kärjäoikeustasolla ja hovioikeus vahvisti kärjäoikeuden tuomion tältä osin. Niin sanottuna WinCapita-tapauksenakin tunnetussa asiassa A oli ”...antanut perustamansa klubin toiminnasta tietoja, joiden mukaan klubi harjoittaisi tuottoisaa vedonlyöntitoimintaa ja valuuttakauppaa, ja maksaisi klubin jäsenille näin saatuja tuottoja. Tuhannet ihmiset olivat sijoittaneet rahoja A:n hallinnoimille tileille. Tosiasiassa väitetty toiminta oli ollut tappiollista eikä valuuttakauppaa ollut käyty. Varoja oli A:n kehittämien laskenta- ja tuontijakosääntöjen perusteella maksettu pääasiassa klubiin hyvin aikaisessa vaiheessa liittyneille jäsenille. Voitto-osuuksina maksetut määrät olivat siten olleet klubiin myöhemmin liittyneiden jäsenten suorittamista maksuista saatua laskennallista tuotto-osuutta. Klubiin toiminnan loppuvaiheessa liittyneet jäsenet olivat yleensä menettäneet kaikki sijoittamansa varat ja jääneet ilman luvattuja tuottoja. Lukuisille henkilöille oli näin aiheutettu taloudellista vahinkoa tai sen vaaraa ainakin 57 miljoonan euron arvosta.”²⁶³

Yhdeksi törkeäksi petokseksi yksiköidyllä menettelyllä oli tuhansia asianomistajia. A:n erehdyttämistoimi oli tulkintani mukaan koostunut yhtäältä harhaanjohtavien tietojen ilmoittamisesta klubin internetsivustolla ja toisaalta lisäksi erehdyttävien tietojen antamisesta sähköpostivastauksissaan klubin jäsenille. Myös niin kutsutut sponsorit olivat A:n tietien levittäneet rekrytoitaville uusille jäsenille A:n luomaa erehdyttävää kuvaa klubin toiminnasta, mikä oli ollut A:n tarkoitus. A:n menettely oli ajoittunut noin viiden vuoden ajanjaksolle. Oikeusasteista ainoastaan kärjäoikeus on esittänyt lyhyen huomion yksiköintiin liittyen.

”Perinteisesti Suomen rikosoikeudessa on pidetty pääsääntönä, että rikoksia on yhtä monta kuin asianomistajia. Jos tässä asiassa [vastaajan] menettelyä pidettäisiin jokaisen yksittäisen asianomistajan osalta omana rikoksenaan, [vastaaja] olisi syyllistynyt useisiin tuhansiin petoksiin, joista valtaosaa olisi pidettävä myös yksittäin tarkasteltuina törkeinä petoksina. [Vastaajan] menettelyn arvioiminen yhtenä

²⁶³ KKO 2014:7.

törkeänä petoksena on näin ollen hänen kannaltaan erittäin kohtuullinen ratkaisu.”²⁶⁴

Muun muassa Koponen ja Tapani ovat tarkastelleet tapausta yksiköintinäkökulmasta. Tapani on lainannut osapuilleen yllä esitettyä kohtaa tuomiosta ja todennut, että perusteluista on luettavissa käräjäoikeuden näkemys oikeudenmukaisen ja tarkoituksenmukaisen lopputuloksen saavuttamisen huomioimisesta rikosten yksiköintiharkinnassa. Käräjäoikeus katsoi lisäksi, että toimintaa, jossa tuotot jaetaan jäsenten sijoittamista varoista, on tarkasteltava kokonaisuutena. Käräjäoikeuden mukaan tyypillistä tällaisissa tapauksissa on, että aluksi kaikki tuotot jaetaan luvutulla tavalla ja että tappiot realisoituvat vasta toiminnan päättyessä. Näin menetteleminen oli siten toiminnan alusta lähtien yhden ja saman rikoksen toimeenpanoa.²⁶⁵ Edeltävä tulkinta on kohtuusnäkökohtien ohella ainoa ratkaisutekstistä luettavissa oleva, menettelyn yksiköintiä perusteleva toteama.

Asianomistajakohtainen yksiköinti olisi edellyttänyt vastaajan tuomitsemista lukuisista törkeistä petoksista ja petoksista, jolloin RL 7 luvun säännökset olisivat mahdollistaneet korkeintaan seitsemän vuoden vankeusrangaistuksen tuomitsemisen.²⁶⁶ Tapauksessa törkeänä petoksena syyksi luetun menettelyn rangaistusarvoksi katsottiin rikosnimikkeen enimmäisrangaistus eli neljä vuotta vankeutta.²⁶⁷ Lienee todennäköistä, että tuomio olisi asianomistajakohtaisen yksiköinnin tapauksessa lähennellyt seitsemää vuotta, sillä hankittu oikeudeton taloudellinen hyöty ja aiheutunut taloudellinen vahinko olivat pöyristyttävät. Siten kohtuusnäkökohtien huomioimisen yksiköintiharkinnassa voi ja nähdäkseni se tuleekin rinnastaa yksiköinnin rangaistusseuraamusvaikutusten huomioimiseen yksiköintiratkaisua tehtäessä.

²⁶⁴ Vantaan käräjäoikeuden tuomio 11/4341, s. 480.

²⁶⁵ Vantaan käräjäoikeuden tuomio 11/4341, s. 444. ”[Vastaaja] on vielä väittänyt, että vedonlyöntitoiminnan osalta kukaan klubin jäsenistä ei ole kärsinyt tappiota, vaan kaikki ovat saaneet rahansa. Väite pitää paikkansa siinä mielessä, että kaikki ne tuloutukset, mitä vedonlyöntitoiminnan osalta on haluttu tehdä, ovat onnistuneet. Kuitenkin valtaosa vedonlyöntiin osallistuneista jäsenistä on siirtänyt vedonlyöntiin sijoittamansa varat ja saamansa tuotot klubin valuuttakauppaan eli [Y:hyn], jolloin toiminnan päättyessä heiltä on saattanut jäädä saamatta myös sellaisia varoja, jotka he olivat alunperin sijoittaneet urheiluvedonlyöntiin. Kaikkien jäsenten osalta tilanne on se, että vedonlyönnin tuotot on maksettu uusien jäsenten sijoituksista ja vanhojen jäsenten tekemistä lisäsijoituksista. Tällaista toimintaa, missä tuotot jaetaan jäsenten sijoittamista varoista, on tarkasteltava kokonaisuutena. Vaikka tyypillistä tällaisissa tapauksissa on se, että aluksi kaikki tuotot jaetaan luvutulla tavalla ja että tappiot realisoituvat vasta toiminnan päättyessä, teko on toiminnan alusta lähtien ollut yhden ja saman rikoksen toimeenpanoa. Lisäksi on todettava, että niillekin jäsenille, joille ei ole aiheutettu vahinkoa, on aiheutettu kuitenkin vahingon vaara.”

²⁶⁶ Tapani 2012, s. 237.

²⁶⁷ KKO 2014:7, käräjäoikeustasolla Vantaan käräjäoikeuden tuomio 11/4341 s. 486 ja hovioikeustasolla Helsingin hovioikeuden tuomio, dnr R 12/400 s. 27–28, jossa törkeän petoksen tunnusmerkistön täyttävän menettelyn itsenäiseksi rangaistusarvoksi vahvistettiin neljä vuotta vankeutta.

Käräjäoikeuden tekemä ja hovioikeuden vahvistama tulkinta menettelyn yksiköinnistä käy yksiselitteisesti korkeimman oikeuden paritusta ja törkeää paritusta koskevassa ratkaisussa KKO 2007:38 lausumaa vastaan. ”Rajanveto yhden ja useamman rikoksen välillä on kuitenkin tehtävä kiinnittämättä huomiota siihen, mitä vaikutuksia tällä ratkaisulla on syyteoikeuden vanhentumiseen tai rangaistusseuraamukseen.”²⁶⁸ Väitteen siitä, että lausuma pätee yksinomaan parituksen, törkeän parituksen ja kenties näiden kaltaisten rikosten yksiköintiin voi toki esittää, mutta kovin pätevä se ei ole. Korkein oikeus on nimittäin myöhemmin kavallusta ja törkeää kavallusta koskevassa ratkaisussaan KKO 2018:17 kohdassa 11 referoinut lausumaa yleisenä yksiköintiin liittyvänä ohjeena ja todennut, että ”[k]orkeimman oikeuden oikeuskäytännöstä ilmenee, että eri rikostunnusmerkistöissä ja yksittäisen tunnusmerkistön sisälläkin erilaiset tekijät ja olosuhteet voivat vaikuttaa tekojen yksiköintiä koskevaan rajanvetoon. Sen sijaan arviointiperusteena ei oteta huomioon sitä, mitä vaikutuksia yksiköintiä koskevalla ratkaisulla olisi syyteoikeuden vanhentumiseen tai rangaistusseuraamukseen...”²⁶⁹

Kallio on katsonut korkeimman oikeuden vahvistaneen kantansa siitä, ettei rikosten yksiköintiin vaikuttavan arvioinnin osapuuna oteta huomioon yksiköintiratkaisun vaikutuksia syyteoikeuden vanhentumiseen tai rangaistusseuraamukseen. Tämän seurauksena hän on esittänyt, että kysymykseen rikoksen yksiköinnistä on vastattava ennen syyteoikeuden mahdolliseen vanhentumiseen ja rangaistusseuraamukseen liittyvien kysymysten ratkaisemista.²⁷⁰ Näin ollen katson, ettei yksiköintiharkinnassa korkeimman oikeuden mukaan tule huomioida yksiköintiratkaisun mahdollisia vaikutuksia syyteoikeuden vanhentumiseen tai rangaistusseuraamukseen.

Näkemyksen yksiköintiratkaisun ensisijaisesta määräytymisestä WinCapita-tapauksessa jollakin muulla kuin kohtuusperusteella voi toki ilmaista, mutta näkemystä puoltavat argumentit kysyvät tulkintani mukaan luvatonta määrää oletuksia, arvailuja ja pitkälle vedettyjä johtopäätöksiä. Minkä vuoksi käräjäoikeus olisi erik-

²⁶⁸ KKO 2007:38, kohta 7.

²⁶⁹ KKO 2018:17, kohta 11. Huomionarvoista tosin lienee, että Vantaan käräjäoikeuden tekemä ja hovioikeuden vahvistama WinCapita-tapauksen yksiköintiratkaisu on tehty ennen ratkaisua KKO 2018:17. Ratkaisu KKO 2007:38 annettiin kuitenkin jo useita vuosia ennen WinCapita-tapausta, joten yksiköintiohje on ollut olemassa.

²⁷⁰ KKO:n ratkaisut kommentein 2018:I > KKO 2018:17 > Mitä ratkaisusta seuraa? Kallio, Heikki. Vrt. kuitenkin Tapani 2012, s. 237–238, jossa oikeudellista ratkaisutoimintaa ei pidetä näin yksinkertaisena, vaan osaratkaisujen katsotaan vaikuttavan toisiinsa.

seen korostanut kohtuusnäkökohtia yksiköintikannanotossaan, jos yksiköintiratkaisu olisi tosiasiallisesti tehty aivan muin perustein? Nähdäkseni tapauksen yksiköintiä arvioitaessa on lähdettävä käräjäoikeuden faktisesti lausuman tulkinnasta, eikä pyrkä keksimään muita yksiköintipäätöksen mahdollisesti oikeuttavia perusteita, joiden potentiaalisesta vaikutuksesta mainittuun harkintaan ei ole varmaa tietoa. Edellä esitetty huomioiden katson, että yksiköintiratkaisun on tulkittava perustuneen vähintäänkin pitkälti, jollei jopa yksinomaan kohtuusnäkökohtiin. Mielestäni kohtuusnäkökohtien huomioimista korkeimman oikeuden nimenomaisen ohjeen vastaisesti ainoastaan tässä tapauksessa ei voida pitää hyväksyttävänä. Ratkaisu käy suoraan ihmisten yhdenvertaista kohtelua vastaan, eikä tulkinnassa todellakaan pysytellä säännöksen sanamuodon ydinalueella. Praeter legem -kiellon vastaisena ratkaisua ei voitane pitää, sillä rikostunnusmerkistön tai rangaistussäännöksen ulkopuolelle meneminen on kiellettyä vain silloin, kun se tapahtuu syytetyn vahingoksi.²⁷¹

Rangaistussäännöksen sisällön selkiytyminen oikeuskäytännön myötä ei ole ristiriidassa rikosoikeudellisen laillisuusperiaatteen kanssa.²⁷² Tilanne kääntyy kuitenkin pääläelleen, kun oikeuskäytännössä poiketaan rangaistussäännöksen normaalista sisällöstä siten, että menettely, joka tulee tuomita tunnusmerkistön useampikertaisena toteuttamisena äkkiarvaamatta tuomitaankin yksinkertaisena sellaisiin perusteisiin nojaten, joita ei yksin- tai useampikertaisen toteuttamisen arvioinnissa yksiselitteisesti tulisi hyödyntää. Tällöin oikeuskäytäntö ei selkiytä rangaistussäännöksen sisältöä, vaan sekoittaa sitä. Lappi-Seppälä on todennut laillisuusperiaatteen olevan ”...oikeusturvan tae ja yksilön suoja mielivaltaa ja vallan väärinkäyttöä vastaan.”²⁷³

Nähdäkseni rangaistusseuraamusvaikutusten huomioiminen yksiköintiratkaisussa tiettyjen yksilöiden suorittamaa menettelyä yksiköitäessä, jos yleisesti näin ei toimita, eikä sanottujen vaikutusten huomioiminen yksiköintiharkinnassa ole edes sallittua, muistuttaa pahemman kerran mielivaltaa ja jopa suoranaista vallan väärinkäyttöä. Korkeimman oikeuden ratkaisussa linjaamaa, yksiselitteistä ohjetta vastaan käyminen on lisäksi vastaajan näkökulmasta tyystin ennalta-arvaamatonta, eikä pe-

²⁷¹ Tunnusmerkistön tai rangaistussäännöksen ulkopuolelle menemisen osalta esimerkiksi Lappi-Seppälä 2003, s. 757.

²⁷² Huhtamäki v. Suomi 6.3.2012, kohdat 44–45 sekä Helsingin hovioikeuden tuomio, dnr R 12/400 s. 19–20.

²⁷³ Lappi-Seppälä 2003, s. 755.

tossäännösten tunnusmerkistöjen sanamuodonkaan voitane vaivatta katsoa mahdollitavan tuhansiin asianomistajiin kohdistettua menettelyä säännösten yksinkertaisen toteuttamisen piiriin. Tässä tapauksessa ratkaisu oli vastaajan kannalta suotuisa, mutta samalla se asetti jokaisen ratkaisua ennen ja sen jälkeen samankaltaisesta menettelystä tuomitun eriarvoiseen asemaan tilanteissa, joissa menettely luettiin vastaajan syyksi useampikertaisena petosrikollisuutena. Lienee perusteltua esittää myös väite siitä, että eriarvoiseen asemaan asetettiin oikeastaan kaikki muut yksilöt, joita koskevien rikosasioiden ratkaisujen yksiköintiharkinnassa ei ole otettu huomioon yksiköinnin vaikutuksia rangaistusseuraamukseen.

Koponen taasen on katsonut, ettei tapauksessa välttämättä poikettu yleisistä petosrikosten yksiköintikriteereistä ottaen huomioon, että harhaanjohtavat tiedot annettiin jokseenkin yhdenmukaisella tavalla ja että tämä oli omiaan luomaan erehdyttämislle yhteistä identiteettiä siitä huolimatta, että ne kohdistuivat eri asianomistajiin. Hän on lisäksi pitänyt todennäköisenä, että asiassa olisi ollut haastavaa eritellä kaikki erehdyttämisen- ja määräämistoimet.²⁷⁴ Tulkinta on nähdäkseni jälkimmäiseltä osaltaan paikkansapitävä; erehdyttämisten, erehdysten ja erehdyksen vallassa tehtyjen määräämistöiden yksilöinti olisi epäilyksettä ollut haastavaa. Katson kuitenkin, ettei argumentointi erehdyttämisten yhteisen identiteetin ja petosrikosten yleisten yksiköintikriteerien välisestä suhteesta kestä lähempää tarkastelua. Tutkielmassa on aiemmin ilmaistu käsitykseni nettipetosmenettelyjen yksiköinnistä ja hämmästeltä miltei yhdellä yhtenäisellä erehdyttämistoimella tehdyn menettelyn systemaattista yksiköintiä asianomistajien perusteella. Tapauksen menettelyssä eri asianomistajien erehdyttämislä ei mielestäni ole sen yhtenäisempää identiteettiä kuin yhden ja saman tuotteen – tai useampien eri tuotteiden joita tekijä ei omista – ilmoittamisella ”myytäväksi” ja ostohalukkuuttaan ilmoittavien henkilöiden tiedusteluihin vastaamisellakaan.

Koposen mukaan mainitun kaltaisissa tapauksissa asianomistajien erehdyksen vallassa suorittamat määräämistoimet ovat yksilöllisiä. Mikäli myös tekijän erehdyttämistoimia voidaan pitää itsenäisinä ja erillisinä, puoltavat menettelyn kohdetta ja menettelytapaa koskevat kriteerit hänen mukaansa rikosten erillisyyttä.

²⁷⁴ Koponen 2015, s. 616.

Erehdyttämistoimen tapahtuessa jokaisen asianomistajan osalta identtisiä virheellisiä tietoja käsittävillä toimilla, voidaan menettely yksiköidä yhdeksi rikokseksi.²⁷⁵

Pääasiallinen erehdyttämistoimi esitetyssä esimerkissä on tuotteen ”myytäväksi” ilmoittaminen ja tiedusteluihin vastaaminen toimen tietynlainen täydennys, kun taas WinCapita-tapauksessa harhaanjohtavien tietojen ilmoittaminen klubin internetsivustolla toimi erehdyttämisen runkona ja sähköpostivastaukset klubin jäsenille eräänlaisina erehdyttämistoimen jatkeina. Niin kauan kuin tori.fi -sivustolla tai vastaavalla tuotteen ”myytäväksi” ilmoittamisella ja useamman asianomistajan ostotarjouksiin suostumisella ei erehdyttämistoimena katsota oikeuskäytännössä olevan yhteistä identiteettiä, ei sitä tulisi mielestäni voida tehdä tässäkään tapauksessa.

Mikäli tuomioistuimet olisivat argumentoineet yksiköintipäätöksen puolesta Koposen esittämällä tavalla, voisi menettelyn arvioimista yhtenä törkeänä petoksena kenties pitää muuna kuin peittelemättömänä mielivaltana. Yksiköintiratkaisun oikeuttaminen pitkälti kohtuusnäkökohdilla silloin, kun rangaistusseuraamusvaikutusten huomioimista ei yksiselitteisesti yksiköintiharkinnassa sallita, on kuitenkin omiaan asettamaan koko luonnolliseen katsantokantaan vaikuttavien arviointikriteerien punnitsemisen ja opin rikosten yksiköinnistä umpimähkäisyydessään naurolaiseksi.

7.3 Petosrikosten yksiköinnistä Ruotsissa

Ruotsissa petosrikokset (mm. BrB 9:1-3) yksiköidään pääsääntöisesti rikoksen kohteiden lukumäärään perusteella. Kohteilla tarkoitetaan tässä yhteydessä rikoksen uhria, asianomistajaa, erehdytettyä ja niin edelleen. Rikositykseys rajataan pääsäännön lisäksi ajallinen ja paikallinen yhteys huomioiden.²⁷⁶ Petosrikosten yksiköintikäytännössä tuomioistuimet eivät kuitenkaan kiinnitä huomiota vain asianomistajien lukumäärään, vaan myös erehdyttämisten sekä erehdyksen vallassa tehtyjen määräämistointen määriin.²⁷⁷ Ruotsissakaan rikositykseyden rajaavia periaatteita ei

²⁷⁵ Koponen 2015, s. 614. Ks. lisäksi THO ratkaisu 18/115499, jossa A:n katsottiin syyllistyneen 37 erilliseen petokseen hakemalla lainoja eri yhtiöiltä omissa ja B:n sekä C:n nimissä puuttuvan maksukykynsä salaten. Hovioikeus perusteli yksiköintiä seuraavasti: ”[m]enettelyn katsomista yhdeksi tekosarjaksi puoltaa se, että [A:n] menettely on kunkin osateon osalta ollut samankaltainen sekä se, että hänen motiivinsa eri osatekoihin pitkän tekoajan aikana on ollut sama. Toisaalta kaikissa osateoissa asianomistajan erehdyttäminen on tapahtunut erillisellä ja itsenäisellä lainahakemuksella tai tavaratilauksella – [A] on jokaisen osateon kohdalla tehnyt erikseen rikoksentekopäätöksen siitä, mistä ja minkä suuruisen lainan tai tavaratilauksen hän tekee. Asiaa kokonaisuutena arvioiden – menettelyn eri osatekoja on perusteltua pitää erillisinä tekoina.”

²⁷⁶ Ulväng 2013, s. 216–217 sekä Jareborg 1995, s. 206.

²⁷⁷ Strahl 1976, s. 312 ja Ulväng 2013, s. 217.

kuitenkaan ole sovellettu johdonmukaisesti. Tältä osin on tosin huomioitava, etteivät tuomioistuimet ole velvollisia ilmoittamaan ratkaisuisaan monestako rikoksesta tuomitsevat.²⁷⁸

*”Frågan om det föreligger flera brott i likartad brottskonkurrens behöver domstolen inte besvara, om den finner att påföljden ska bli densamma vare sig förfarandet bedömes som ett eller flera brott.”*²⁷⁹

Siksi tuomioistuimen käsitystä rikosten yksiköinnistä on toisinaan haastavampaa lukea tuomioista; on keskityttävä ratkaisussa käytettyihin ilmaisuihin, joilla menettelyyn viitataan. Matkalaskuihin ja sairausvakuutuksiin liittyvät petokset on ruotsalaisessa oikeuskäytännössä yksiköity erehdyttämisten perusteella, kun taas maksukortin käyttämistä maksukyvyttömänä noin 400 kertaa pidettiin ilmeisesti vain yhtenä törkeänä petoksena.²⁸⁰

On selvää, että erehdyttämistoimia on jälkimmäisessä menettelyssä ollut yhteensä osapuilleen 400 kappaletta. Tapausten NJA 1994 s. 185 ja esimerkiksi NJA 1985 s. 594 menettelyjä vertailtaessa voidaan todeta, etteivät erehdyttämistoimet ole kummassakaan tapauksessa erityisen itsenäisiä.²⁸¹ Suomessa molemmat menettelyt olisi varsin todennäköisesti yksiköity yhdeksi rikokseksi.

Tapauksessa NJA 2007 s. 973 vastaaja A oli 25 kertaa, noin kerran kuukaudessa hankkinut petoksella toimeentulotukea (socialbidrag) johon hän ei ollut ollut oikeutettu. HD:n mukaan jokaista erillistä socialförvaltningenin erehdyttämistä oli pidettävä omana rikoksenaan. Yhtäkään teosta ei voitu yksittäin tarkasteltuna katsoa törkeäksi. Systemaattisen menettelyn ja rubrisoinnin suhteesta HD lausui:

”Gärningarna utgör en serie av likartade brott. Det finns emellertid inte något stöd för slutsatsen att [svaranden] redan från början har handlat enligt en brottsplan eller i övrigt någon grund för att de inledande gärningarna skulle ha kunnat ses som delar av ett systematiskt brottsligt förfarande. Och även om förfarandet med

²⁷⁸ Ulväng 2013, s. 204–205.

²⁷⁹ Berggren, Nils-Olof et al. Brottsbalken, En kommentar, Del 3, Kap. 25–38, Stockholm, 2012, 30:3 s. 4.

²⁸⁰ Matkalaskuihin ja sairausvakuutuskorvauksiin liittyvien petosten yksiköinnistä oikeuskäytännössä ks. NJA 1977 s. 649, NJA 1978 s. 374, NJA 1982 s. 645, NJA 1985 s. 22 ja NJA 1985 s. 594. Maksukortin käyttämisestä maksukyvyttömänä ks. NJA 1994 s. 185, jossa valtionsyyttäjä (riksåklagare) viittasi menettelyyn yhtenä rikoksena (brottet) ja yhtenä tekona (gärningen) ja HD yhtyi ratkaisussaan valtionsyyttäjän käsitykseen rikosten määrästä. Myös Ulväng 2013, s. 218.

²⁸¹ Tapauksessa NJA 1985 s. 594 vastaaja oli ilmoittanut Försäkringskassanille 11 kertaa olevansa sairas ja viisi kertaa tehnyt ilmoituksen lapsen väliaikaisesta hoidosta (anmälan om tillfällig vård av barn). Näin menetellen vastaaja oli erehdyttänyt Försäkringskassanin työntekijää maksamaan Försäkringskassanin varoista itselleen sairaspäivärahaa (sjukpenning) ja vanhempainrahaa (föräldrapenning) johon vastaaja ei ollut ollut oikeutettu.

*tiden har upprepats, kan det inte anses ha skett i så stor utsträckning eller på sådant sätt att den samlade brottsligheten kan betecknas som grovt bedrägeri.”*²⁸²

Sunnqvistin mukaan lainatusta tekee mielenkiintoisen HD:n näkemys siitä, että koottua rikollisuutta (den samlade brottsligheten) voitaisiin tarkastella yhtenä törkeänä petoksena. Tulkinta ei kuitenkaan edusta mitään oikeuskäytännössä vakiintunutta näkemystä, vaan oikeustila on – ainakin sarjarikollisuustapauksissa – rikosyökseyden ja -useammuuden määrittelyn osalta kaikkea muuta kuin selkeä.²⁸³ Ulvängin mukaan tuomioistuimilla on Ruotsissa vaikeuksia pitää rikoksen yksin- tai useampikertaisen toteuttamisen arviointi sekä menettelyn rubrisointi erillään. Menettelyn saatetaan ensin todeta kattavan useampia rikoksia, jotka myöhemmin yhdistetään ja voidaan tietyissä olosuhteissa, esimerkiksi kun on kyse useammista toistuvista rikoksista, tuomita törkeänä rikollisuutena. Ulväng katsoo, ettei tuomioistuinten näin menetellessä aina ole selvää, tarkoittavatko ratkaisut sitä, että tehtyjen rikosten määrä pysyy samana.²⁸⁴ Asianomistajakohtaisuuden ja erehdyttämistointien lukumäärän säännöstä on toisaalta aika ajoin vaikutettu poikkeavan.²⁸⁵ Tiivistetysti todettakoon, ettei petosten yksiköinti Ruotsissa vaikuta olevan sen johdonmukaisempaa kuin Suomessakaan, olkoonkin ettei rikosten yksiköinnillä ole maassa aivan samaa asemaa kuin kotimaisessa rikosoikeusjärjestelmässämme.

7.4 Yksiköintiratkaisujen vaikutuksista ja yhteenveto

Petosrikoksia koskevat yksiköintiratkaisut ovat omiaan aktualisoimaan useita eri vaikutuksia, joista osaa on tutkimuksessa jo sivuttukin. Pitkän tekoajan yhteen asianomistajaan kohdistettujen menettelyjen yksiköinti yhdeksi petosrikokseksi yhtenäiseen motivaatioperustaan ja asianomistajan samuuteen nojaten, kuten myös useampiin asianomistajiin pidemmällä aikavälillä kohdistetun menettelyn yksiköinti yhtenäinen motivaatioperusta, erehdyttämistoimen yhtenäinen identiteetti sekä ”kohtuus” huomioiden antavat tuomioistuimelle mahdollisuuden mitata rangaistus ajallisesti hyvinkin pitkästä tekokokonaisuudesta, sillä syyteoikeuden vanhentuminen lähtee kulumaan vasta kaiken menettelyn päätyttyä. Useammaksi teoksi esimerkiksi asianomistajien lukumäärän tai erehdyttämistointien erillisyyden perusteel-

²⁸² NJA 2007 s. 973, osion ”domskäl” yhdeksännessä kappaleessa.

²⁸³ Sunnqvist 2011, s. 509.

²⁸⁴ Ulväng 2013, s. 223.

²⁸⁵ Esimerkiksi NJA 1964 s. 268, jossa petosmenettely ilmeisesti yksiköitiin arpajaisten (16 kappaletta) eikä tuhansien asianomistajien lukumäärän perusteella. Ks. tarkemmin Ulväng 2013, s. 265.

la yksiköitäessä näin ei välttämättä ole, sillä syyteoikeus on saattanut vanhentua huomattavilta osin. Mainittu yksiköintiratkaisu heijastuu syyksi luetun nimikkeen törkeysarvosteluun, rangaistuksen mittaamiseen sekä rangaistuslajin valintaan.

Törkeäksi petokseksi petoksen tunnusmerkistön täyttävän menettelyn kvalifioivat lähinnä huomattavan taloudellisen hyödyn tavoittelu tai huomattavan tai erityisen tuntevan vahingon aiheuttaminen. Petoksen on lisäksi oltava kokonaisuutena arvostellen törkeää. Näin ollen mitä pienempää osaa menettelystä tarkastellaan tai mitä fragmentaarisemmin se jaetaan, sitä todennäköisempää yleensä on, ettei yksittäinen menettely täytä törkeän petoksen tunnusmerkistöä. Tällöin asteikko, jolta rangaistus mitataan, muuttuu. Törkeän petoksen vähimmäisrangaistus on neljä kuukautta ja enimmäisrangaistus neljä vuotta vankeutta. Useamman petoksen tapauksessa minimirangaistus on sakkoa ja maksimirangaistus RL 7:2 nojalla neljä vuotta vankeutta. Mahdollista on toki sekin, että osatekoja tarkastellaan useampana törkeänä petoksena, kuten WinCapita-tapauksessa olisi asianomistajakohtaista yksiköintiä seuraten tullut tehdä. Tällöin vähimmäisrangaistus olisi neljä kuukautta ja enimmäisrangaistus seitsemän vuotta vankeutta. Näin ollen yksiköinti vaikuttaa suoraan tuomioistuinten liikkumavaraan seuraamusharkinnassa. Törkeästä petoksesta ei voi tuomita sakkoa, eikä lukuisista perusmuotoisista petoksista voi mitata yli neljää vuotta vankeutta, oli niitä miten monta hyvänsä.

Törkeästä petoksesta tuomittujen vankeusrangaistusten mediaani oli aikavälillä 2013–2018 kuusi kuukautta vankeutta. Törkeistä petoksista tuomituista vankeusrangaistuksista 74 prosenttia oli ehdollisia.²⁸⁶ Vertailukelpoisten, useammista petosrikoksista koostuvien menettelyjen tilastotietojen hankkiminen tutkimusta varten on osoittautunut haastavaksi. Länsi-Uudenmaan käräjäoikeuden ratkaisussa 20/103651 211 syyksi luetusta petoksesta mitattiin koventamisperuste huomioiden vuoden ja kolmen kuukauden mittainen ehdollinen vankeusrangaistus, joka olisi ollut ehdoton, jollei erityisistä syistä olisi muuta johtunut. Tapauksen menettelyllä hankittu oikeudetön taloudellinen hyöty sekä aiheutunut taloudellinen vahinko olivat molemmat yli 18.000 euroa.²⁸⁷

Summa lienee oikeuskäytännön valossa katsottavissa huomattavaksi taloudelliseksi hyödyksi, joskin niukasti. Tältä osin on otettava huomioon oikeuskäytännös-

²⁸⁶ Sutela 2020, s. 225 sekä Syytetyt, tuomitut ja rangaistukset, Suomen virallinen tilasto (SVT), Tilastokeskus 2020. Saatavilla: <http://www.stat.fi/til/syyttr/index.html>. Haettu 30.07.2020.

²⁸⁷ Västra Nylands tingsrätt, dom 20/103651.

sä tapahtunut muutos aiheutetun vahingon ja taloudellisen hyödyn huomattavuuden arvioinnissa. Aikaisemmassa oikeuskäytännössä jo 7.000–10 000 euron vahinko tai hyöty voitiin katsoa huomattavaksi. Raja on uudemmassa oikeuskäytännössä selkeästi noussut ja kulkenee nykyisin noin 15.000 eurossa tai jopa korkeammalla.²⁸⁸ Tarkastellulla aikavälillä tuomittujen vankeusrangaistusten mediaania voinee silti pitää jokseenkin ajankohtaisena myös huomattavan hyödyn rajan osalta.

Länsi-Uudenmaan kärjäoikeuden ratkaisussa 20/103651 menettelystä mitattiin vuoden ja kolmen kuukauden mittainen ehdollinen vankeusrangaistus, jonka lisäksi vastaajalle tuomittiin 50 tuntia yhdyskuntapalvelua.²⁸⁹ Ottaen huomioon, että rangaistusta ankaroitti koventamisperuste, jonka vaikutus on perinteisesti ollut korkeintaan neljäsosa²⁹⁰, arvioitavana olevan menettelyn itsenäiseksi rangaistusarvoksi lienee katsottu noin vuosi vankeutta. Siitä huolimatta, että yksittäistapauksesta on epätieteellistä tehdä yleisluonteisia johtopäätöksiä, voinee menettelyn tarkastelemisen useampina yksittäisinä petoksina yhden törkeän petoksen sijaan katsoa vaikuttavan rangaistuksen mittaamiseen pikemminkin rangaistusta ankaroittavasti kuin sitä lieventävästi. Vaikkeivät aiheutettu taloudellinen vahinko ja hankittu oikeudeton taloudellinen hyöty olekaan ainoita rangaistuksen mittaamiseen vaikuttavia seikkoja, ovat ne seikoista merkittävimpiä ja lisäksi helposti vertailtavissa.

Helsingin hovioikeuden ratkaisussa HelHO 18/136965 vastaaja oli hankkinut oikeudetonta taloudellista hyötyä yhteensä yli 18.500 euron edestä erehdyttämällä Yleistä työttömyyskassaa noin vuoden ajan. Menettely luettiin vastaajan syyksi törkeänä petoksena ja menettelystä mitattiin kuuden kuukauden ehdollinen vankeusrangaistus. Menettely on katsottu rangaistusarvoltaan puolet pienemmäksi, kuin 211 petoksena syyksi luettu menettely, vaikka menettelyillä on hankittu melko tarkkaan yhtä suuri oikeudeton taloudellinen hyöty. Huomionarvoista lienee, että Länsi-Uudenmaan kärjäoikeuden tapauksen 211 petosta kohdistuivat luonnollisiin henkilöihin, kun taas Helsingin hovioikeuden ratkaisun törkeä petos rekisteröityyn

²⁸⁸ Käsikirja 2019, s. 98–99, KKO 2019:93, jossa 13:000 euron tavoiteltua hyötyä ei pidetty huomattavana sekä I-SHO ratkaisu 16/136380, jossa petosrikoksella aiheutettu taloudellinen vahinko ylitti 15.000 euroa, mutta menettely tulkittiin perusmuotoiseksi petokseksi. Hovioikeuden ratkaisussa oli kuitenkin kyse ns. Kela-petoksesta, joiden osalta on huomioitava, että julkisiin varoihin kohdistuvissa petoksissa törkeän tekemuodon rajana on pidetty 17.000 euroa, vrt. Käsikirja, 2019, s. 98, jossa viitataan edelleen mm. tapaukseen KKO 2015:52.

²⁸⁹ Västra Nylands tingsrätt, dom 20/103651, s. 72.

²⁹⁰ KKO 2019:21 sekä KKO:n ratkaisut kommentein 2019:I > KKO 2019:21 > Mitä ratkaisusta seuraa? Kallio, Heikki.

yhdistykseen eli oikeushenkilöön. Pidän silti epätodennäköisenä, että yksin tämä seikka on tehnyt rangaistusarvojen välille mainitun hätkähdyttävän juovan.

Voi toki olla niinkin, ettei menettelyn yksiköiminen yhdeksi törkeäksi petokseksi tai lukuisiksi tavan petoksiksi välttämättä vaikuta mitatun rangaistuksen ankaruuteen silloin, kun arvioitavana oleva faktinen menettely on sama.²⁹¹ Tapauksissa, joissa syyteoikeus olisi jo vanhentunut tiettyjä osatekoja koskien, tilanne on kuitenkin toinen. Mikäli oikeuskäytännössä pitäydytään korkeimman oikeuden ratkaisussa KKO 2007:38 ja KKO 2018:17 linjaamassa syyteoikeusvaikutusten jättämisessä yksiköintiä harkinnan ulkopuolelle, edellyttäneen pidemmän tekoajan menettelyjen yksiköinti yhdeksi tai useammaksi rikokseksi selkeämpää, luonnolliseen katsantokantaan vaikuttavien arviointikriteerien kautta tapahtuvaa, yksiköintiratkaisun oikeuttavaa perustelua. Vaarana on, että syyttäjätaho yksiköi menettelyn haastehakemukselleen oikeaksi katsomallaan tavalla usein siten, että mahdollisimman suuri osa menettelystä tulee tuomioistuimen arvioitavaksi. Mikäli syyteoikeus on vaarassa vanhentua tiettyä menettelyä koskien, saatetaan koko menettely yksiköidä yhdeksi petosrikokseksi siitä huolimatta, että näin ei toimittaisi, jollei vanhentumisvaaraa olisi.

Tuomioistuimille annettu laaja, rikosten yksiköintiä koskeva harkintavalta pakottaa aina tuomioistuinta tekemään yksiköintipäätöksen. Haastehakemuksen yksiköintiin puuttumatta jättäminen ja yksiköinnistä vaikeneminen ovat nekin yksiköintipäätöksiä, joiden tulisi perustua tuomioistuimen suorittamaan harkintaan. Rikosten yksiköintikäytäntöä ei kyettäne yhdenmukaistamaan muutoin kuin todella tekemällä yksiköintipäätöksiä ja kirjoittamalla auki ratkaisujen takana vaikuttaneet perusteet. Johdonmukaiset ja kattavat perustelut ovat omiaan yhdenmukaistamaan oikeuskäytäntöä sekä hälventämään petosrikosten yksiköintiä verhoavaa summittaisuuden terhentä. Yksiköintiin ei tarvitsisi ottaa kantaa aina, vaan perustelut jo muutamassa tyyppitapauksessa sekä niissä muodostuneiden yksiköintitapojen johdonmukainen seuraaminen kohentaisivat tilannetta. Tyyppitapausten yksiköintiratkaisujen perustelut helpottaisivat myös tapauksista jonkin verran poikkeavien tekokokonaisuuksien yksiköintiä koskevan harkinnan oikeuttamista, sillä harkinnan voisi tällöin pohjata vähintäänkin osittain aiemmin esitetyille perusteille.

²⁹¹ Vrt. kuitenkin THO 18/115499, jossa saman menettelyn syyksilukeminen yhtenä petoksena johti käräjäoikeudessa (V-SKO 16/149443) 90 päiväsakon suuruiseen sakkorangaistukseen, kun taas hovioikeus tulkitsi menettelyn 37 erilliseksi petokseksi ja mittasi niistä kolmen kuukauden ehdollisen vankeusrangaistuksen.

8. Lopuksi

Tutkimuksessa tarkasteltu oikeuskäytäntö osoittaa, ettei rikosykyksiä määritetä johdonmukaisesti vainoamis- ja petosrikoksissa. Vainoamisratkaisujen yksiköintiä perustellaan harvemmin ja päätökset tuntuvat seuraavan haastehakemusten rajauksia. Puuttuva korkeimman oikeuden vainoamistuomio tuskin yhdenmukaistaisi yksiköintiä merkittävästi, sillä vainoamisteot voivat olla keskenään äärimmäisen erilaisia. Petosrikosten osalta yksiköintikäytännöt vaikuttavat vaihtelevan. Oikeuskäytännössä on muodostunut tapoja eri tyyppitapausten yksiköimiseksi, mutta vaikuttaa siltä, että näistä poiketaan tarpeen tullen surutta. Vakuuttavia perusteita tiettyjen tyyppitapausten tarkastelemiseen yhtäältä tunnusmerkistön useampikertaisena ja toisaalta yksinkertaisena toteuttamisena ei tulkintani mukaan ole onnistuttu riittäväällä tavalla esittämään. Korkeimman oikeuden ratkaisussa KKO 2014:7 käräjäoikeustasolla perusteltu ja hovioikeustasolla vahvistettu yksiköinti oikeutettiin argumentein, jotka eivät saisi vaikuttaa yksiköintiratkaisuihin. Petosrikosten yksiköintikäytäntö on lukuisista korkeimman oikeuden ratkaisuista huolimatta edelleen äärimmäisen sekava ja epäjohdonmukainen. Rattijuopumusten osalta yksiköintikäytäntö taas on yhdenmukaista, muttei nähdäkseni toteuta oikeushyvien suojelun periaatetta optimaalisimmalla mahdollisella tavalla.

”Luonnollista” rikosykyttä hahmotettaessa rikoksen alkamishetki on useimmiten verrattain vaivatonta paikantaa tunnusmerkistöjen ja niissä käytettyjen verbien perusteella. Huomattavasti ongelmallisempaa on ratkaista hetki, jona ensimmäinen rikos päättyy ja toinen vastaava tai samanlainen rikos aloittaa uuden rikosykyden. ”Luonnollinen rikosykyys” on oikeastaan vain nimitys tietyille, rikollisen toiminnan kokonaisuudesta irrotetulle jaksolle, joka yleisessä kielenkäytössä vastaa käsitystä tunnusmerkistön yksinkertaisesta toteuttamisesta.²⁹²

Tulkintani mukaan yleisestä, intuitiivisesta käsityksestä on haettava johdasta rikosykyttä rajatessa, mikäli pyritään ”luonnolliseen” ykseyteen. Käsitteen semanttisen subjektiivisuuden vuoksi luonnollista on nähdäkseni puhtaimmillaan silti vain se, mitä yksilö itse pitää luonnollisena. Mainittu käsitys taas muodostunee pitkälti sen mukaan, minkä enemmistö yhteiskunnan jäsenistä katsoo luonnolliseksi. Rikosten yksiköinnin ongelman on tulkittu tiivistyvän yhden ja useamman rikoksen rajanvetoa ohjaavan luonnollisen katsantokannan epämääräisyyteen. Kä-

²⁹² Ulväng 2013, s. 362–363.

sitteelle arvovarausta antavien arviointikriteereiden monilukuisuus ja näiden arviointikriteereiden keskinäinen yhteismitattomuus aktualisoivat problematiikan.²⁹³

Tapani, Tolvanen ja Hyttinen ovat kritisoineet korkeimman oikeuden ratkaisussa KKO 2018:17 esitettyä johtopäätöstä siitä, että vuosien 1996–2012 välille ajoittunutta kavallusmenettelyä, jota ei joinakin aikavälin vuosista suoritettu lainkaan, oli pidettävä ajallisena ja motivaatioperustaltaan yhtenäisenä toiminnallisena kokonaisuutena ja siksi yksiköittävä yhdeksi törkeäksi kavallukseksi. Myös tekotavan toistuvuus ja asianomistajan samuus painoivat ratkaisuharkinnassa. Kirjoittajien mukaan ajallisen yhtenäisyyden arviointikriteerin täyttyminen jopa kuvatuskaltaisessa menettelyssä merkitsee sitä, että kriteeri alkaa menettää merkityssisältöään.

Tekokokonaisuudessa oli pisimmillään noin neljän vuoden tauko. Tämän takia myös tekotavan toistuvuuden argumenttia on kirjoittajien mukaan pidettävä ongelmallisena. Tapani, Tolvanen ja Hyttinen ovat lisäksi tulkinneet jokseenkin problemaattiseksi sen, että 16 vuoden ajalle jakautunutta toimintaa pidettiin samaan motivaatioperustaan pohjautuvana. Kirjoittajat ovat pitäneet korkeimman oikeuden yksiköintiä puoltaneita perusteita näennäisinä.²⁹⁴ Näkemystä ei voine kiistää. Tulkin-tani mukaan yksiköintiratkaisuja eivät käytännössä ohjaakaan yksinomaan luonnollinen katsantokanta ja siihen vaikuttavat arviointikriteerit, vaan lisäksi ainakin tarkoituksenmukaisuus, prosessiekonomia ja näytön keräämisen tai arvioinnin vaikeus. Tutkimuksessa esitelty, korkeimman oikeuden ratkaisun KKO 2014:7 käräjä-oikeustasolla tehty ja hovioikeustasolla vahvistettu yksiköinti on malliesimerkki tapauksesta, jossa luonnollinen katsantokanta ja sen arviointikriteerit nähdäkseeni sivuutettiin tyystin. Uskon tuomioistuimen yksiköineen menettelyn yhdeksi törkeäksi petokseksi lähinnä käytännön syistä; riittävän näytön hankkiminen jokaisen erehdyttämisen, erehdyksen sekä erehdyksen vallassa tehdyn määräämistöimen yksilöimiseksi olisi ollut erittäin työlästä.

Ainakin Tapani ja Koponen ovat todenneet tarkoituksenmukaisuusharkinnan vaikuttavan oikeuskäytännössä tehtäviin yksiköintiratkaisuihin.²⁹⁵ Luonnolliseen katsantokantaan tai siihen vaikuttaviin arviointikriteereihin tarkoituksenmukaisuudella ei kuitenkaan pitäisi olla mitään vaikutusta. Kun korkein oikeus on lisäksi lin-

²⁹³ Tapani 2012, s. 228.

²⁹⁴ Tapani – Tolvanen – Hyttinen 2019, s. 597–598 sekä KKO 2018:17.

²⁹⁵ Tapani 2012, s. 237–238 sekä Koponen 2015, s. 610.

jannut, ettei yksiköintiharkinnassa tule huomioda yksiköinnin vaikutuksia rangaitusseuraamukseen tai syyteoikeuden vanhentumiseen²⁹⁶, ovat ohjeet rikosykeyden rajaamiseen äärimmäisen epäselvät. Luonnollisen katsantokannan sisällöllisinä mitapuina esitettyjen arviointikriteerien lukumäärän ja yhteismitattomuuden ongelman lisäksi tarkoituksen- ja oikeudenmukaisen lopputuloksen pyrkimyksen asema on yksiköintiharkinnassa hämärän peitossa. Oikeuskäytännön perusteella mainitun pyrkimyksen sijaa ei voida yksiselitteisesti myöntää tai kieltää; pikemminkin vaikuttaa siltä, että luonnollinen katsantokanta ja sille merkityssisältöä antavat arviointikriteerit ovat kiperän tilanteen tullen silkkää fraseologiaa ja todellisuudessa rikosykeyden ratkaistaan tavalla, jonka tuomioistuin kulloinkin sattuu katsomaan sopivaksi. Sanotun kaltainen mielivalta on toki äärimmäisen ongelmallista, vaikka ratkaisut lähtökohtaisesti suosisivatkin vastaajaa, kuten WinCapita-tapauksessa. Mielivaltaisista ratkaisuista on mahdoton ennakoita, eivätkä sattumanvaraiset seikat saisi johtaa ihmisten eriarvoiseen kohteluun rikosprosessissa.

Korkeimman oikeuden ratkaisussa KKO 2018:17 vähemmistö katsoi, ettei oikeuskäytännössä vakiintuneita luonnollisen katsantokannan arviointikriteereitä tulisi tulkita laajentavasti siksi, että rikosten yksiköinnillä voi yksittäistapauksessa olla huomattava vaikutus rikosvastuun toteutumiseen.²⁹⁷ Tapani, Tolvanen ja Hyttinen ovat hekin huomioineet lausuman ja yhtyneet toteamaan, ettei luonnolliseen katsantokantaan vaikuttavien arviointikriteerien laajentava tulkinta vastaajan vahingoksi ole laillisuusperiaatteen valossa täysin ongelmatonta.²⁹⁸ Sanottu laajentava tulkinta etäännytyy varsin kauas tunnusmerkistön sanamuodon ydinalueesta.

Nähdäkseni luonnolliseen katsantokantaan vaikuttavien arviointikriteerien laajentavaa tulkintaa vastaajan vahingoksi on pidettävä jokseenkin ilmeisenä *praeter legem* -kiellon rikkomisena. Mikäli sanotut arviointikriteerit ja niiden merkityssisällöt ovat oikeuskäytännössä vakiintuneet tietynlaisiksi tai edes tietynsuuntaisiksi, ei merkityksiä voitane äkkiarvaamatta muuttaa. Vuosia jatkuneen menettelyn, josta pidetään välillä neljän vuoden mittainen tauko, ei yksinkertaisesti voida väittää olevan oikeudellisesti millään muotoa relevantissa ajallisessa yhteydessä mainitun tauon ylitse. Väite tekee merkityksettömäksi koko ajallisen yhteyden arviointikriteerin; korkeimman oikeuden tulkinnan valossa vuosien mittaisten keskeytysten

²⁹⁶ KKO 2007:38 kohta 7 ja KKO 2018:17 kohta 11.

²⁹⁷ KKO 2018:17, eri mieltä olevien jäsenten lausunnot, oikeusneuvos Kantor.

²⁹⁸ Tapani – Tolvanen – Hyttinen 2019, s. 598.

katkoman toiminnan voi käytännössä millä hyvänsä aikavälillä katsoa olevan ”ajallisessa yhteydessä” keskeytysten yli. Mielestäni onkin perusteltua esittää epäily siitä, että menettelyn yksiköintiharkinnassa on mahdollisesti huomioitu yksiköintiratkaisun vaikutukset syyteoikeuden vanhentumiseen, mutta vain vastaajan vahingoksi.

Tapani on esittänyt, että yksiköintiratkaisujen oikeudenmukaisuutta turvaavan järjestelmän luominen edellyttäisi ”...rikosten yksiköimistä, lainkonkurrenssia sekä esi- ja jälkitekojen rangaistavuutta koskev[ien] osakysymy[sten] hahmot[tamista] yhtenäisen periaatteiston avulla. Tällöin saataisiin paremmin näkyville se, miten erilaiset periaatteet ja niiden konkretisoituminen ratkaisutoiminnassa vaikuttavat tulkintakäytäntöjen muotoutumiseen eri tunnusmerkistöissä.”²⁹⁹ Yhtenäinen periaatteisto lienee sinänsä hyvä lähtökohta, mutta tulkintani mukaan rikosten yksiköintiharkintaa ohjaamaan on saatava paremmin valvottavissa oleva, johdonmukainen järjestelmä, jossa syyteoikeuden vanhentumisvaikutukset sekä vaikutukset menettelystä mitattavaan rangaistukseen otetaan huomioon säännönmukaisesti jo yksiköintiratkaisua tehtäessä. Ratkaisujen tarkoituksenmukaisuuden ja kohtuullisuuden varmistaminen edellyttäneen vaikutusten huomioimista.

Yksiköintiharkinnassa huomioitavista seikoista voisi muodostaa tyhjentävän apusäännön, jossa harkintaan vaikuttavat kriteerit lueteltaisiin. Apusääntö ei helpotaisi seikkojen tulkintaa, mutta estäisi yksiköintiratkaisun perustelemisen muilla kuin apusäännössä luetelluilla kriteereillä. Nähdäkseni apusäännön säätäminen olisi omiaan hieman kohentamaan yksiköintiratkaisujen ennakoitavuutta, sillä maallikkokin voisi apusääntöä vilkaisemalla saada selville mitkä seikat yksiköintiharkintaan vaikuttavat. Kriteereiden kodifioiminen saattaisi lisäksi patistaa tuomioistuinten nykyistä useammin kirjallisesti perustelemaan tekemänsä yksiköintiratkaisut.³⁰⁰

²⁹⁹ Tapani 2012, s. 238.

³⁰⁰ Mm. HE 44/2002 s. 178 korostettiin, ”...ettei normaalirangaistusajattelun mukainen mittaamisprosessin hahmotustapa saa rajata niiden seikkojen alaa, jotka otetaan huomioon rangaistuksen laadusta ja määrästä päätettäessä. Vaikka oikeuskäytännön yhtenäisyyttä arvostava mittaamisen tapa asettaa keskeiseksi rikoksen ja sen törkeyden, se antaa mahdollisuudet ottaa huomioon myös tekijään liittyvät perusteet. Sama koskee teon ulkopuolisia (moitearvosteluun kuulumattomia) kohtuus- ja tarkoituksenmukaisuussyitä. Sen varmistaminen, että nämäkin seikat saavat riittävän aseman mittaamisharkinnassa, voi kuitenkin edellyttää niiden nykyistä selkeämpää kirjaamista lakiin.” Kursiivi on omani. Katson, että yksiköintiharkintaan vaikuttavien arviointikriteerien lakiin kirjaaminen voisi edistää avoimempaa ja yhdenmukaisempaa rikosten yksiköintiharkintaa ja että tämä rikoskonkurrenssin alaisen opin asema rinnastuu siltä osin lainattuun katkelmaan.

Koposen mukaan yksiköintiratkaisujen oikeudelliset arviointiperusteet sekä tuomioistuinten yksiköintipäätösten perustelut vaikuttavat toistuvasti ällistytävän epämääräisiltä. Hänen mukaansa ”[t]oisinaan näyttää siltä, että yksiköintiä on pidetty lähinnä välttämättömänä pahana, jonka oikeudellista merkitystä ei ole enemmälti pohdittu.”³⁰¹ Tutkimuksessa tarkastellun oikeuskäytännön³⁰² valossa katson, ettei ongelmallista ole yksinomaan se, että yksiköintipäätöksiä perustellaan ällistytävän epämääräisesti. Huomattavasti hälyttävämpää on, ettei yksiköintipäätöksiä usein perustella lainkaan.

Systemaattinen yksiköintiharkinnasta vaikeneminen näyttäytyy mielestäni ulospäin melko yksiselitteisenä harkinnan poissaolona. Tosiasiallisesti tuomioistui-
met ovat toki voineet yksiköintiharkintaa tehdä. Mikäli näin ei kuitenkaan ole, on yksiköintiharkinta ja rikosten yksiköintiin liittyvä valta siirtynyt rikosvastuun toteuttajalle, eli syyttäjälle. Vastaajan oikeusturvan toteutumisen kannalta tämä siirtymä ei ole hyväksyttävä. On selvää, ettei yksiköintipäätösten perusteleminen jokaisen rikosasian jokaisen nimikkeen osalta ole tarkoituksenmukaista. Välittömästi, kun menettelyn yksiköinti yhdeksi tai useammaksi rikokseksi ei ole ilmeistä, eli tapauksissa, joissa yksiköintiä olisi syytä harkita, tulisi tämän harkinnan kuitenkin nähdäkseni näkyä myös ratkaisuteksteissä. Mikäli näin toimittaisiin, yhdenmu-
kaistuisivat rikosten yksiköintiratkaisut väkisin. Ratkaisukäytännön yhdenmu-
kaistuesssa kohentuisi niin ikään ratkaisujen ennakoitavuus.

³⁰¹ Koponen 2015, s. 611. Koposen mukaan oikeuskäytännössä on esimerkiksi saatettu syyksilukea ilmiselvästi yhdeksi ja samaksi rikokseksi yksiköitävät teot eri syytekohtina ja rikoksina yksinomaan siksi, että menettelyä koskevat haastehakemukset on vapautettu tuomioistuimeen eri ajankohtina.

³⁰² Eritoten vainoamiskäytännön.

Lähdeluettelo:

Kirjallisuus, artikkelit ja julkaisut:

Aarnio (2006)

Aarnio, Aulis, Tulkinnan taito : ajatuksia oikeudesta, oikeustieteestä ja yhteiskunnasta. Talentum media 2006. Verkkoaineisto: <http://verkkokirjahylly.almatalent.fi.libproxy.helsinki.fi/teos/CACBCXETCF#/kohta:1/piste:b165>.

Asp – Ulväng – Jareborg (2010)

Asp, Petter; Ulväng, Magnus; Jareborg Nils, Kriminalrättens grunder. Iustus Förlag AB, Uppsala 2010.

Berggren (2012)

Berggren, Nils-Olof; Bäcklund, Agneta; Munck, Johan; Victor, Dag; Wersäll, Fredrik, Brottsbalken: En kommentar, Kap. 25–38. Stockholm 2012.

Boehm (2013)

Boehm, Michael, Alcohol-impaired driving, countermeasures and safety recommendations. Nova science publishers, Inc. New York 2013, Verkkoaineisto: <http://web.b.ebsco-host.com.libproxy.helsinki.fi/ehost/ebookviewer/ebook/bmx-IYmtfXzY2NzAxNI9fQU41?sid=764d5216-b450-44ac-9885-dbe35316f7d0@pdc-v-sess-mgr02&vid=0&format=EB&rid=1>.

Borgeke – Sterzel (2009)

Borgeke, Martin & Sterzel, Georg, Studier rörande påföljdspraxis m.m. Fjärde upplagan. Stockholm 2009.

Frände (2004)

Frände, Dan, Allmän straffrätt. Publikationer från Juridiska fakulteten vid Helsingfors universitet 2004. Tredje upplagan. Verkkoaineisto: <https://www-ellibslibrary-com.libproxy.helsinki.fi/book/952-10-2023-7>.

Frände et al. (2018)

Frände, Dan; Matikkala, Jussi; Tapani, Jussi; Tolvanen, Matti; Viljanen, Pekka, Wahlberg, Markus, Keskeiset rikokset. 4. uudistettu laitos. Edita Publishing Oy, Helsinki 2018.

Hagströmer (1901–1905)

Hagströmer, Johan, Svensk straffrätt I, Föreläsningar, 1901–1905. Almqvist & Wiksell's Boktryckeri AB, Uppsala 1901–1905.

Hahto (2004)

Hahto, Vilja, Uhrin myötävaikutus ja rikoksenteikijän vastuu – rikos- ja vahingonkorvaus-oikeudellinen tutkimus tekoa edeltävästä uhrikäyttäytymisestä fyysistä koskemattomuutta

loukkaavissa rikoksissa. Edita Publishing Oy. Edita Prima Oy, Helsinki 2004. Verkkoaineisto: <https://www-edilex-fi.libproxy.helsinki.fi/kirjat/3664.pdf>.

Hart – Bulloch – Raz (1994)

Hart, Herbert; Bulloch, Penelope; Raz, Joseph, The concept of Law. 2nd edition. Clarendon Press, Oxford, 1994.

Hirvonen (2011)

Hirvonen, Ari, Mitkä metodit? : opas oikeustieteen metodologiaan. 2011. Verkkoaineisto: <https://helda.helsinki.fi/handle/10138/225264>.

Jakobs (1991)

Jakobs, Günther, Strafrecht Allgemeiner Teil – Die Grundlagen und die Zurechnungslehre. Walter de Gruyter & Co, Berlin 1991. 2., neubearbeitete und erweiterte Auflage.

Jareborg (1995)

Jareborg, Nils, Straffrättens gärningslära. Fritzens förlag AB, Stockholm 1995.

Jareborg (2001)

Jareborg, Nils, Allmän kriminalrätt. Iustus Förlag AB, Göteborg 2001.

Jescheck – Weigend (1996)

Jescheck, Hans-Heinrich & Weigend, Thomas, Lehrbuch des Strafrechts, Allgemeiner Teil. Duncker & Humblot GmbH, Berlin 1996.

Kallio (2018)

KKO:n ratkaisut kommentein 2018:I > KKO 2018:17 Rikosten yksiköinti kavalluksessa, Kallio, Heikki. Verkkoaineisto: [https://fokus-almatalent-fi.libproxy.helsinki.fi/teos/BAX-BBXATIEEDBAXB#kohta:KKO\(\(\(N\(\(20\)RATKAISUT\(\(20\)KOMMEN-TEIN\(\(20\)2018\(\(\(I:KKO\(\(20\)2018\(\(\(17\(\(20\)Rikoksen\(\(20\)yksik\(\(f6\)inti\(\(20\)kavalluksessa](https://fokus-almatalent-fi.libproxy.helsinki.fi/teos/BAX-BBXATIEEDBAXB#kohta:KKO(((N((20)RATKAISUT((20)KOMMEN-TEIN((20)2018(((I:KKO((20)2018(((17((20)Rikoksen((20)yksik((f6)inti((20)kavalluksessa).

Kallio (2019)

KKO:n ratkaisut kommentein 2019:I > KKO 2019:21 Rangaistuksen koventamisperusteen soveltaminen, Kallio, Heikki. Verkkoaineisto: [https://fokus-almatalent-fi.libproxy.helsinki.fi/teos/BAXBBXATIEEDBAXB#kohta:KKO\(\(\(N\(\(20\)RATKAISUT\(\(20\)KOMMENTEIN\(\(20\)2019\(\(\(I:KKO\(\(20\)2019\(\(\(21\(\(20\)Rangaistuksen\(\(20\)koventamisperusteen\(\(20\)soveltaminen](https://fokus-almatalent-fi.libproxy.helsinki.fi/teos/BAXBBXATIEEDBAXB#kohta:KKO(((N((20)RATKAISUT((20)KOMMENTEIN((20)2019(((I:KKO((20)2019(((21((20)Rangaistuksen((20)koventamisperusteen((20)soveltaminen).

Kekki (2015)

Kekki, Klaus, Kieltoerehdys. Kirjoituksia rikosoikeudesta. Helsingin hovioikeuden julkaisu, s. 53–76, toim. Raimo Lahti ja Essi Konttinen-Di Nardo. Tammerprint Oy, Helsinki 2015.

Koponen (2015)

Koponen, Pekka, Yksi vai useita rikoksia – rikosten yhtymisestä. *Defensor Legis* N:o 4/2015, s. 609–625. Asiantuntija-artikkeli. Verkkoaineisto: https://www-edilex-fi.libproxy.helsinki.fi/defensor_legis/15746.pdf.

Koskinen (1973)

Koskinen, Pekka, Yksitekoisesta rikosten yhtymisestä erityisesti silmällä pitäen ideaali- ja reaalikonkurrenssin erottelua, *Rikosoikeudellinen tutkimus*. Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisu A-sarja N:o 105, 1973. Vammalan kirjapaino Oy, Vammala 1973.

Kukkonen (2016)

Kukkonen, Reima, Rikoshyödyn menettäminen. Osa I – Yleiset edellytykset, määrittely ja määrä. *Defensor Legis* N:o 5/2016 s. 721–740. Referee-artikkeli. Verkkoaineisto: https://www-edilex-fi.libproxy.helsinki.fi/defensor_legis/17098.pdf.

Kulla (2004)

Kulla, Heikki, Yhdenvertaisuuden osapuista, s. 103–116 teoksessa *Prosessioikeudellisia erityiskysymyksiä*, Juhlajulkaisu, Antti Jokela 26.1.2005, Toimittaja Jarkko Männistö. Turun yliopisto, Oikeustieteellinen tiedekunta 2004.

Laakso (2012)

Laakso, Seppo, Lainopin teoreettiset lähtökohdat. Tampereen yliopiston laitosten julkaisut, 2012.

Lahti (1968)

Lahti, Raimo, Lainkonkurrenssista. *Lakimies* 1968/6, s. 709–737. Verkkoaineisto: <https://digi-kansalliskirjasto-fi.libproxy.helsinki.fi/aikakausi/bin-ding/498988?term=Raimo&term=Lahti&page=53>.

Laitinen et al. (2014)

Laitinen, Riikka; Metsäpelto, Leena; Honkanen, Virpi; Koivuranta-Vaara, Päivi; Mäki, Tiina; Reen, Tommi; Sajantila, Antti; Sulkava, Raili; Virtanen, Antti; Kauppila, Riitta, *Oikeuslääketieteellinen näytteenotto Suomessa*. Raportti 32/2014, Terveystieteiden tutkimuskeskus. Juvenes Print – Suomen yliopistopaino Oy, Tampere 2004.

Lappi-Seppälä (2003)

Lappi-Seppälä, Tapio, Rikosoikeuden yleisiä oppeja koskeva uudistus I. *Lakimies* 2003/5, s. 751–788. Asiantuntija-artikkeli. Verkkoaineisto: <https://www-edilex-fi.libproxy.helsinki.fi/lakimies/1417.pdf>.

Launiala (2016)

Launiala, Mika, Prejudikaatti ja prejudikaattinormi, Edilex-sarja 2016/18, 09.08.2016, Edita Publishing Oy. Verkkoaineisto: <https://www-edilex-fi.libproxy.helsinki.fi/artikkelit/16683.pdf>.

Livson (1954)

Livson, Mikael, Näennäinen rikoskonkurrenssi. Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen julkaisuja B-Sarja N:o 64. Vammalan kirjapaino Oy, Vammala 1954.

Löfmarck (1974)

Löfmarck, Madeleine, Straffrättens konkurrensproblem – En undersökning av förhållandet mellan straffbud. P. A. Norstedt & Söners förlag, Stockholm 1974.

Melander (2011)

Melander, Sakari, Yhdenvertaisuus rikosoikeudessa. Oikeus 2011/2 s. 175–198. Referee-artikkeli. Verkkoaineisto: <https://www-edilex-fi.libproxy.helsinki.fi/oikeus/7866.pdf>.

Määttä (2012)

Määttä, Kalle, Rikoksen uusiminen rangaistuksen koventamisperusteena – Voiko oikeustaloustieteestä olla apua rikoslain tulkinnassa? Edilex-sarja 2012/36, 2012. Verkkoaineisto: <https://www-edilex-fi.libproxy.helsinki.fi/artikkelit/9014.pdf>.

Nuotio (1998)

Nuotio, Kimmo, Teko, vaara, seuraus, Rikosvastuun filosofisista, kriminaalipoliittisista ja lainopillisista perusteista. Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja A-sarja N:o 216. Helsinki 1998.

Nuotio (2005)

Nuotio, Kimmo, Mitä törkeämpi rikos, sen ankarampi rangaistus – suhteellisuusperiaatteesta rikosoikeudessa. Oikeus 2005/2 s. 178–184. Lyhyempi kirjoitus. Verkkoaineisto: <https://www-edilex-fi.libproxy.helsinki.fi/oikeus/3786.pdf>.

Nuutila (1997)

Nuutila, Ari-Matti, Rikoslain yleinen osa. Lakimiesliiton kustannus, Gummerrus kirjapaino Oy, Jyväskylä 1997.

Roxin (2003)

Roxin, Claus, Strafrecht Allgemeiner Teil Band II Besondere Erscheinungsformen der Straftat. Verlag C. H. Beck, München 2003.

Silvennoinen – Tolvanen (2014)

Silvennoinen, Elisa & Tolvanen, Matti: Vainoaminen rangaistavaksi – loittoneeko vaino,

riita? Defensor Legis N:o 5/2014, s. 752–763. Asiantuntija-artikkeli. Verkkoaineisto: https://www-edilex-fi.libproxy.helsinki.fi/defensor_legis/14323.pdf.

Strahl (1976)

Strahl, Ivar, Allmän straffrätt i vad angår brotten. Institutet för rättsvetenskaplig forskning [LXXXVI]. P A Norstedts & Söners förlag, Stockholm 1976.

Sunnqvist (2011)

Sunnqvist, Martin, Sammanläggning av flera systematiskt begångna brott till ett grovt brott. SvJT 2011, s. 495–516. Verkkoaineisto: <https://svjt.se/svjt/2011/511>

Sutela (2012)

Sutela, Mika, Syyttäjän seuraamuskannanotto – erityisesti empiirisesti tarkasteltuna törkeissä rattijuopumusrikoksissa. Defensor Legis N:o 3/2012, s. 303–317. Referee-artikkeli. Verkkoaineisto: https://www-edilex-fi.libproxy.helsinki.fi/defensor_legis/8849.pdf.

Sutela (2020)

Sutela, Mika, Rangaistusten jakautuminen rangaistusasteikkojen rajoissa oikeuskäytännössä. Defensor Legis N:o 2/2020, s. 215–229. Asiantuntija-artikkeli. Verkkoaineisto: https://www-edilex-fi.libproxy.helsinki.fi/defensor_legis/20809.pdf.

Tapani – Tolvanen (2004)

Tapani, Jussi & Tolvanen, Matti, Rikosvastuu ja sen toteuttaminen. Joensuun yliopiston oikeustieteellisiä julkaisuja. Joensuun yliopistopaino, Joensuu 2004.

Tapani (2012)

Tapani, Jussi, Rikosten yksiköinti – marginaalista ytimeen?, Rikoksesta rangaistukseen, teoksessa Juhlajulkaisu Pekka Viljanen 1952 – 26/8 – 2012, s. 221–239. Turun yliopisto, Oikeustieteellinen tiedekunta, WS Bookwell Oy, Porvoo 2012.

Tapani – Tolvanen – Hyttinen (2019)

Tapani, Jussi; Tolvanen, Matti; Hyttinen Tatu, Rikosoikeuden yleinen osa: vastuuoppi. Alma Talent 2019. 3. uudistettu painos. Verkkoaineisto: <https://verkkokirjahylly-almatalent-fi.libproxy.helsinki.fi/teos/CABBXXBTABHED>.

Tolvanen (2008)

Tolvanen, Matti, Syyttäjän kriminaalipoliittinen rooli. Teoksessa Ohisalo, Jussi – Tolvanen, Matti (toim.): Consilio Manuque. Yhteinäinen syyttäjälaitos 10 vuotta, Joensuun yliopiston oikeustieteellisiä julkaisuja N:o 22, Joensuu 2008.

Tolvanen (2011)

KKO:n ratkaisut kommentein 2011:I > KKO 2011:3 Ajokielto ja rattijuopumuksen uusiminen, Tolvanen, Matti. Verkkoaineisto: <https://fokus-almatalent->

[fi.libproxy.helsinki.fi/teos/BAXBXATIEEDBAXB#kohta:KKO\(\(\(N\(\(20\)RATKAI-SUT\(\(20\)KOMMENTEIN\(\(20\)2011\(\(\(I:KKO\(\(20\)2011\(\(\(3\(\(20\)Ajo-kielto\(\(20\)ja\(\(20\)rattijuopumuksen\(\(20\)uusiminen](https://fi.libproxy.helsinki.fi/teos/BAXBXATIEEDBAXB#kohta:KKO(((N((20)RATKAI-SUT((20)KOMMENTEIN((20)2011(((I:KKO((20)2011(((3((20)Ajo-kielto((20)ja((20)rattijuopumuksen((20)uusiminen).

Törnqvist (2017)

Törnqvist, Laura, Vainoaminen oikeuskäytännössä, Kirjoituksia modernista rikosoikeudesta. Helsingin hovioikeuden julkaisuja, s. 443–470, toim. Raimo Lahti ja Essi Konttinen-Di Nardo. Grano Oy, Tampere 2017. Verkkoaineisto: https://oikeus.fi/hovioikeudet/helsinginhovioikeus/material/attachments/oikeus_hovioikeudet_helsinginhovioikeus/julkaisut/2017/uoiprQg7D/Kirjoituksia_modernista_rikosoikeudesta_Helsingin_hovioikeuspii-rin_ja_Helsingin_yliopiston_oikeustieteellisen_tiedekunnan_laatuhanke.pdf.

Ulväng (2011)

Ulväng, Sammanläggning av flera systematiskt begångna brott till ett grovt brott – en replik. SvJT 2011, s. 1036–1049. Verkkoaineisto: <https://svjt.se/svjt/2011/1039>.

Ulväng (2013)

Ulväng, Brottslighetskonkurrens – Om relationer mellan regler och fall. Iustus Förlag AB, Uppsala 2013.

Virtanen (2005)

Virtanen, Jussi, Päihtyneen rangaistusvastuu, teoksessa Rikos, rangaistus ja prosessi, Juhla-julkaisu Eero Backman 1945 – 14/5 – 2005, s. 387–414, toim. Ari-Matti Nuutila ja Elina Pirjatanniemi. Turun yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan julkaisuja, A. Juhlajulkaisut N:o 15, 2005. Verkkoaineisto: <https://www-edilex-fi.libproxy.helsinki.fi/artikkelit/3667.pdf>.

Zila (2009)

Zila, Josef, Specialstraffrätten, En introduktion. Sjätte upplagan. Norstedts Juridik AB, Mölnlycke 2009.

Hallituksen esitykset, lakivaliokunnan mietinnöt ja perustuslakivaliokunnan lausunnot:

HE 125/1975 II vp

Hallituksen esitys Eduskunnalle rikoslain 6 luvun ja siihen liittyvien säännösten muuttamisesta.

HE 84/1980 vp

Hallituksen esitys Eduskunnalle rikosten yhtymistä koskevan lainsäädännön uudistamisesta.

HE 66/1988 vp

Hallituksen esitys Eduskunnalle rikoslainsäädännön kokonaisuudistuksen ensimmäisen vaiheen käsittäväksi rikoslain ja eräiden muiden lakien muutoksiksi.

HE 40/1990 vp

Hallituksen esitys Eduskunnalle rikosten yhtymistä koskevan lainsäädännön uudistamisesta.

HE 309/1993 vp

Hallituksen esitys Eduskunnalle perustuslakien perusoikeussäännösten muuttamisesta.

HE 82/1995 vp

Hallituksen esitys Eduskunnalle rikosasioiden oikeudenkäyntimenettelyn uudistamista alioikeuksissa koskevaksi lainsäädännöksi.

HE 32/1997 vp

Hallituksen esitys Eduskunnalle liikenne rikoksia koskevan lainsäädännön uudistamisesta.

HE 1/1998 vp

Hallituksen esitys Eduskunnalle uudeksi Suomen Hallitusmuodoksi.

HE 184/1999 vp

Hallituksen esitys Eduskunnalle yksityisyyden, rauhan ja kunnian loukkaamista koskevien rangaistussäännösten uudistamiseksi.

HE 44/2002 vp

Hallituksen esitys Eduskunnalle rikosoikeuden yleisiä oppeja koskevan lainsäädännön uudistamiseksi.

HE 138/2011 vp

Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi rikoslain 32 luvun 11 ja 12 §:n muuttamisesta.

HE 141/2012 vp

Hallituksen esitys Eduskunnalle eräiden törkeiden rikosten valmistelun kriminalisoimista koskevaksi lainsäädännöksi.

HE 19/2013 vp

Hallituksen esitys Eduskunnalle laeiksi rikoslain, pakkokeinolain 10 luvun 7 §:n ja poliisilain 5 luvun 9 §:n muuttamisesta.

LaVM 15/1990 vp

Lakivaliokunnan mietintö n:o 15 hallituksen esityksen johdosta rikosten yhtymistä koskevan lainsäädännön uudistamisesta.

LaVM 11/2013 vp

Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi rikoslain, pakkokeinolain 10 luvun 7 §:n ja poliisilain 5 luvun 9 §:n muuttamisesta.

PeVL 10/2000 vp

Perustuslakivaliokunnan lausunto 10/2000 vp – Hallituksen esitys rikollisjärjestön toimintaan osallistumisen säätämisestä rangaistavaksi.

PeVL 31/2002 vp

Perustuslakivaliokunnan lausunto 31/2002 vp – Hallituksen esitys rikosoikeuden yleisiä oppeja koskevan lainsäädännön uudistamiseksi.

PeVL 40/2002 vp

Perustuslakivaliokunnan lausunto 40/2002 vp – Hallituksen esitys ajoneuvolaiksi ja siihen liittyviksi laeiksi.

PeVL 48/2002 vp

Perustuslakivaliokunnan lausunto 48/2002 vp – Hallituksen esitys terrorismia koskeviksi

rikoslain ja pakkokeinolain säännöksi.

PeVL 26/2004 vp

Perustuslakivaliokunnan lausunto 26/2004 vp – Hallituksen esitys laiksi rikoslain 17 luvun, kokoontumislain ja järjestyksenvalvojista annetun lain 8 §:n muuttamisesta.

PeVL 38/2006 vp

Perustuslakivaliokunnan lausunto 38/2006 vp – Hallituksen esitys vanhempainpäivärahoja ja työnantajakustannusten korvaamista koskevan lainsäädännön muuttamiseksi.

PeVL 12/2010 vp

Perustuslakivaliokunnan lausunto 12/2010 vp – Hallituksen esitys laiksi luotsauslain muuttamisesta.

PeVL 33/2010 vp

Perustuslakivaliokunnan lausunto 33/2010 vp – Hallituksen esitys laiksi Euroopan unionin sotilaallisen kriisinhallintaoperaation EUNAVFOR Atalantan yhteydessä merirosvoudesta tai aseellisesta ryöstöstä epäiltyä koskevan rikosasian käsittelystä.

PeVL 16/2013 vp

Perustuslakivaliokunnan lausunto 16/2013 vp – Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi rikoslain, pakkokeinolain 10 luvun 7 §:n ja poliisilain 5 luvun 9 §:n muuttamisesta.

PeVL 6/2014 vp

Perustuslakivaliokunnan lausunto 6/2014 vp – Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi rikoslain 20 luvun muuttamisesta.

PeVL 26/2014 vp

Perustuslakivaliokunnan lausunto 26/2014 vp – Hallituksen esitys eduskunnalle terrorismirikoksia koskevaksi lainsäädännöksi.

PeVL 56/2014 vp

Perustuslakivaliokunnan lausunto 56/2014 vp – Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi

rikoslain 20 luvun 8 §:n muuttamisesta.

Regeringens proposition 2010/11:45 (Ruotsi)

Förbättrat skydd mot stalkning.

Oikeuskäytäntö:

Korkein oikeus:

KKO 1994:67

KKO 1997:117

KKO 2000:108

KKO 2001:108

KKO 2002:11

KKO 2004:33

KKO 2004:46

KKO 2005:27

KKO 2007:38

KKO 2007:67

KKO 2007:81

KKO 2007:102

KKO 2008:32

KKO 2010:62

KKO 2010:88

KKO 2011:3

KKO 2011:10

KKO 2011:84

KKO 2013:12

KKO 2013:55

KKO 2014:7

KKO 2014:46

KKO 2015:18

KKO 2015:52

KKO 2017:92

KKO 2018:17

KKO 2019:21

KKO 2019:31

KKO 2019:93

KKO 2020:30

Helsingin hovioikeus:

HelHO tuomio 16/102528, asianumero R 15/560

HelHO tuomio 16/126089, asianumero R 16/606

HelHO tuomio 16/129482, asianumero R 15/2834

HelHO tuomio 16/134398, asianumero R 15/2301

HelHO tuomio 16/138265, asianumero R 15/1547

HelHO tuomio 16/143739, asianumero R 16/176

HelHO tuomio 16/150954, asianumero R 15/1463

HelHO tuomio 17/107650, asianumero R 16/1283

HelHO tuomio 17/134820, asianumero R 16/8

HelHO tuomio 17/148987, asianumero R 17/1794

HelHO tuomio 18/100635, asianumero R 17/930

HelHO tuomio 18/104563, asianumero R 17/249

HelHO tuomio 18/109742, asianumero R 18/36

HelHO tuomio 18/116879, asianumero R 16/2721

HelHO tuomio 18/124188, asianumero R 17/2317

HelHO tuomio 18/130041, asianumero R 17/2311

HelHO tuomio 18/136729, asianumero R 17/1448

HelHO tuomio 18/136965, asianumero R 17/2649

HelHO tuomio 19/100108, asianumero R 17/1413

HelHO tuomio 19/107285, asianumero R 17/2394

HelHO tuomio 19/110149, asianumero R 18/2034

HelHO tuomio 19/122726, asianumero R 18/2349

HelHO tuomio 19/131172, asianumero R 19/570

HelHO tuomio 20/112079, asianumero R 19/3039

Helsingfors hovrätt, beslut 15/148733, ärendenummer R15/918

Turun hovioikeus:

THO tuomio 15/113838, asianumero R 14/1776

THO tuomio 16/106158, asianumero R 15/1206
THO tuomio 16/115600, asianumero R 15/933
THO tuomio 16/118665, asianumero R 15/2016
THO tuomio 16/120689, asianumero R 16/231
THO tuomio 16/135275, asianumero R 15/2066
THO tuomio 16/142768, asianumero R 15/2407
THO tuomio 16/145727, asianumero R 16/186
Åbo hovrätt, dom 16/148574, ärendenummer R 16/715
THO tuomio 17/118009, asianumero R 16/1710
THO tuomio 17/118509, asianumero R 16/1473
THO tuomio 17/124234, asianumero R 16/1718
THO tuomio 17/131912, asianumero R 16/1409
THO tuomio 18/115499, asianumero R 17/144
THO tuomio 18/127473, asianumero R 17/1705
THO tuomio 18/136284, asianumero R 18/490
THO tuomio 18/138043, asianumero R 18/936
THO tuomio 18/152819, asianumero R 17/1334
THO tuomio 19/106753, asianumero R18/312
THO tuomio 19/112187, asianumero R18/1929
THO tuomio 19/115848, asianumero R 18/1666
THO tuomio 19/133560, asianumero R 18/1135
THO tuomio 19/148830, asianumero R 18/1582
THO päätös 16/138892, asianumero R 16/1300
THO päätös 17/107196, asianumero R 17/145
THO päätös 19/133640, asianumero R19/1235

Vaasan hovioikeus ja muut hovioikeudet:

I-SHO 15/137517, 15.09.2015
I-SHO 16/136389, 13.09.2016
VHO tuomio 16/104673, asianumero R 15/419
VHO tuomio 17/138937, asianumero R 17/704
VHO tuomio 18/129970, asianumero R 17/523
VHO päätös 16/141206, asianumero R 16/815

VHO päätös 17/120570, asianumero R 17/350

Käräjäoikeudet, EIT ja valitusluvut korkeimpaan oikeuteen:

Etelä-Savon käräjäoikeuden tuomio 15/121308

Helsingin käräjäoikeuden tuomio 15/117939

Helsingin käräjäoikeuden tuomio 19/148497

Huhtamäki v. Suomi 6.3.2012

Itä-Uudenmaan käräjäoikeuden tuomio 15/119398

Kanta-Hämeen käräjäoikeuden tuomio 14/130717

Kanta-Hämeen käräjäoikeuden tuomio 15/115322

Satakunnan käräjäoikeuden ratkaisu 17/125753

Vantaan käräjäoikeuden tuomio 11/4341

Varsinais-Suomen käräjäoikeuden tuomio 16/149443

VL:2019-26

Västra Nylands tingsrätt, dom 20/103651

Ruotsalainen oikeuskäytäntö:

NJA 1964 s. 268

NJA 1977 s. 649

NJA 1978 s. 374

NJA 1982 s. 645

NJA 1985 s. 22

NJA 1985 s. 594

NJA 1994 s. 185

NJA 2007 s. 973

NJA 2013 s. 1227

Göteborgs tingsrätt dom mål nr B 1185-12

Muut lähteet:

Aaltonen et al. (2014)

Aaltonen, Mikko; Salmi, Venla; Danielsson, Petri; Suonpää, Karoliina : Omaisuusrikokset, aineistossa Rikollisuustilanne 2014 : rikollisuuskehitys tilastojen ja tutkimuksen valossa, Katsauksia 4/2015, s. 103–133. Helsingin yliopisto, valtiotieteellinen tiedekunta, Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutti. Verkkoaineisto:

https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/156334/Katsauksia_4_Rikollisuustilanne_2014_2015.pdf?sequence=2&isAllowed=y.

Käsikirja (2019)

Olkinuora, Eeva-Liisa; Hurmala-Kanerva, Leena; Aalto, Marina; Mäki, Sari ja Ruostelammi, Riitta, Käsikirja tunnusmerkistöistä ja seuraamuksista. Itä-Uudenmaan syyttäjänvirasto, 2019. Käsikirjan ajantasaisuus lainsäädännön ja oikeuskäytännön osalta on tarkistettu 20.03.2019.

Oikeusministeriön mietintöjä ja lausuntoja (2012)

Oikeusministeriön mietintöjä ja lausuntoja 24/2012, Sanavapausrikokset, vainoaminen ja viestintärauhan rikkominen, Helsinki 2012.

Poliisihallituksen ohje: POL-2014-9220, Puhalluskoe, sylkitesti ja henkilönkatsastus rattijuopumustapauksissa. Julkaistu 22.12.2014.

Syytetyt, tuomitut ja rangaistukset, Suomen virallinen tilasto (SVT), Tilastokeskus 2020.

Saatavilla: <http://www.stat.fi/til/syyttr/index.html>. Haettu 30.07.2020.